

سائنس ماری کورسلی

کیتبی تیزریہ کان

(جیلوه و مهسحفا رهش) و

بیلپیوگرافای تیزریہاتی

فہمائے عرب و اسلام

له فرہنسیہوہ کردوونی به کوردی،
پشہکی و ہراویزی بو نووسیون

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

کتیبی ئیزیدییه‌کان و بیلیۆگرافییای ئیزیدیاتی

رنجبره
کتبخانه‌ی کوردناسی
۱۴۱

کتبسی

ئیزیدییه کسان

(جیلوه و مه‌سحفا پەش)

و

بیبلیوگرافیای ئیزیدیاتی

نهجاتی عه‌بدوللا

له فرانسیه‌وه کردوونی به کوردی،
پیشه‌کی و پەراوێزی بۆ لووسیوون

٢٠٢٩٥

ک ٢٥٩ کرمه‌ئی، ئه‌نستانس ماری

کتیپی ئیزیدییه‌کان و بیبلیۆگرافیای ئیزیدیاتی / دانانی ئه‌نستانس ماری کرمه‌ئی"
وهرگنێڕی نه‌جاتی عهدوللا.

سلیمانی: بنگه‌ی ژین، ٢٠٠٦.

٢٦٨ل: وینه، نه‌خشه، به‌لگه‌نامه، پاشکۆ، (١٤،٨٥ × ٢١ سم).

١- ئیزیدی، دین- میژوو ٢- ئیزیدی- بیبلیۆگرافیا ٣- جیلوهو مسحه‌لا پەش

٤- ناوینشان ب- نه‌جاتی عهدوللا (وهرگنێڕ)

کتیبخانه‌ی گشتی سلیمانی زانیاری سهرمه‌تایی پێپه‌ست و پۆلینی ناماده‌ کردوه

سه‌ره‌رشتی له‌ چاپدراوه‌کانی بنگه: سدیق صالح

زنجیره: ٤٢

کتیپ: کتیپی ئیزیدییه‌کان و بیبلیۆگرافیای ئیزیدیاتی

دانهر: ئه‌نستانس ماری کرمه‌ئی

وهرگنێڕ (له‌فرانسیه‌وه): نه‌جاتی عهدوللا

بابه‌ت: میژوو و ئیتنۆگرافیا

تایپ و مۆنتاج: وهرگنێڕ

به‌رگسازی: قاس میرخان

خه‌تی به‌رگ: نه‌حه‌مه‌ سه‌عید

تیراژ: ١٠٠٠

شوینی چاپ: سلیمانی، چاپخانه‌ی شقان

ژماره‌ی سپاردن: ٦٨٥-ی سالی ٢٠٠٦

له‌ به‌گه‌واره‌کانی

بنگه‌ی ژین

بۆ به‌ڕێژنده‌ناره‌ی که‌له‌پوره‌ی به‌لگه‌نامه‌یه‌رو پۆلینامه‌وانه‌ی کوردی

هه‌زینس کوردستانی عێراق- سلیمانی، گه‌ره‌گی ١٠٤ ناخشی، کۆلانی ٢٩، خانوه‌ی ژماره‌ ١٠،

(به‌رامبه‌ر به‌ فونایخانه‌ی سه‌ره‌تاپه‌ی نه‌رده‌لان)

تله‌فون: ٠١١٠٢١٠٠ موبایل: ٠٧٧٠١٤٨٤٦٣٣-٧٧٠١٥٦٥٨٦٤ یان ٠٧٧٠١٥٦٥٨٦٤ ژماره‌ی سنوولی پۆه‌ست: ١٤

E.mail: bnkaizhin@yahoo.com

پیشکشہ — ہ : —

- گیانی پاکی ہموو ئہ و ئیزیدیہ بیگوناہانہی

ہمہر تہنہا لہبہر ئیزیدی بوونیان

بہ دەست سوہای داگیرکاران و میر و

بہگہ کوردہگان شہہید کران،

- بہوانہی کولتوور، میژوو و ترادسیونی

ئیزیدیاتی دەپاریژن

دیاری و پیشکشہ — ہ

پيشه كى

خويندەرە خۆشەويستەكانم،

يەككىك لە سىما ھەرە زەق و ديارەكانى كۆمەلگەي كوردەوارى
دياردەي فرە ئايىنى و فرە مەزھەبىيە كە بەداخەوہ ئىمە بۇ خۇمان
وہك كورد ھەر زۆر كەم بايەخمان بەم لايەنە داوہ. يەككىك لەو
كۆميونىتە كوردانەي كە بىگانەكان بايەخى يەكجار زۇريان پىداوہ كە
رەنگە لە ھەموو تايەفە و فىرقە ئايىنىيەكانى دىكە زياتر سرنج و
تېيىنى بىگانەكان، بە تايبەت پوژنا و ايىيەكانى بۇ خۆي پاكىشا بى،
ئىزىدىيەكان بن. بە پىچەوانەشەوہ رەنگە ئەوہى لە ھەمووان كەمتر
سرنج و تېيىنى كورد خۆيى پاكىشابى، بوارى ئايىنى بە گشتى و
بوارى ئىزىدىياتى بى بە تايبەتى. رەنگە ئەمە تاكە يەك شتمان پىنبلى
ئەويش ئەوہى بە راستى بوارى زانستە كۆمەلايەتيەكان لە ناو
ئىمەدا ھىندە لە داوہىيە كە ھەر ھەست بە بوونىشى ناكرى. ئىمە
ئەمبۇ لە ھەموو كاتىك زياتر پىنوستان بەوہىيە چەند ناوہنديكى
تۆزىنەوہى زانستى تايبەت بە ئىزىدىناسى لە يەك يا دوو زانكۆي
كوردستان بكرىتەوہ و كادر و پىسپورى تايبەتى بۇ تەرخانبكرى و

ههولبدری هه مو شو نووسین و کتیبانهی له بارهی ئیزیدیه کانه وه نووسراون به هر زمانیک بی کۆیکه نه وه و لیکۆلینه وه و لیکدانه وه و قیبینیان له سهر بنووسن و کار له سهر لاینه تاریک و هشارگه زۆر و زه وهنده کانی ئهم نایینه په سه نهی کورد بکه ن. ئهم نا وهنده زانستیانه ده توانن دهیان و سه دان ئینسیکلۆپیدیای نایاب تایبته بهم نایینه په سه نهی کورد بلا و بکه نه وه.

خوینهری خو شه و یست،

ئهم کتیبه ی بهره ستان بهره می کارکردنی پچر پچری چه ند سالیکه و وا ئه مپۆ خو شه به ختانه پوناکی بلا و کردنه وی بی نی و زۆریش به هیوام ئهم کتیبه بیته هانده ریک بۆ ئه وه ی زۆر لیکۆلینه وه و تۆزینه وه ی زانستی دیکه ی به دوا دا بیته. سه ره تای ئه مکاره ته نها وه رگێرانی و تاره که ی له نستانس ماری که ره ملی¹ بوو، که سالی 1911 له گزوارێ نیوه وه له تی ئیتنۆلۆژی و زمانه وانی *Anthrops بهره گی شه شه م، له ئیهننا - نه مسا بلا و کرایه وه. ئهم و تاره ده میک بوو سه رنجی منی بۆ خو ی را کیشابوو. خودا کاری که ره ملی راست بکات - نه گه ر ئه مکاره ی به هر پشته نیازیکه وه کرد بی - ئه مپۆ گه نجینه ییکی بیها و تای بۆ به جیه هیشتین که ئه ویش تیکستی ئه سلی کوردی هه ردو و کتیبی جیلوه و مه سه فا په ش - ه به ئه لقی ی تایبته ی کوردی. ئیسته که ئیمه سه ره له نو ی و تاره که ی که ره ملی - مان له فرانسه و ییه وه کوردو وه به کوردی و هه ردو و تیکستی کتیبه

¹ بو دهقی ته واری گوتاره که په فرانس ی بر وانه: Anastase-Marie, O. Carm., *La découverte récente des deux livres sacrés des Yézidis*. In *Anthropos*, t. VI, N° 1. Janv.-févr. 1911, pp. 1-39

* *Revue Internationale d'Ethnologie et linguistique*

پیرۆزه کانیشمان هینایه وه ناو کتیبخانهی کوردی و بو بهره دهستی
 خاوهنی خوی، زۆر به هیوام پسپۆر و شارهزایه کانهمان لیکۆلینه وه
 خویندنه وهی جیاواز جیاوازی بو بکهن و مهلوی دیکه بخهنه سهر
 نهم کاره و دهوله مهند تری بکهن. زۆریش له نووسیار و لیکۆله ره وه
 ئیزیدییه کان خویان ده پارێمه وه که پهنگه نه وان باشر بویان مه یسه ر
 بی به شوین نهم زانیاریانه دا بچن که که ره ملی تو ماری کرد و ون و
 شایه نهم وتاره زۆر شتی شاراره مان بو بدزێته وه یان هر هیچ
 نه بی سه ره داوی برێک له حه شارگه کانهمان بو سه روا لا بکات.
 حه زده که م نه وه ش بلیم که نه نه ستانس ماری که ره ملی و نه دکتۆر
 بیتنه ر و نه هیچ که سه یکی دیکه تا ئیسته کاریان له سه ر تیکسته
 کوردیه کانی نهم دوو کتیبه نه کرد وه و هه مو نه وان هی له م بواره دا
 کاریان کرد وه، لیکۆلینه وه کانیان ته نها له سه ر تیکسته وه رگێرا وه
 عه ره بییه کان بو وه. ئیسته که تیکسته کوردیه کانی و له به ر ده ستدان
 هه قه توێژه ره وه کانهمان کار له سه ر نهم تیکستانه بکهن و خویندنه وه
 و لیکدانه وهی نوییان بو بکهن. هر له گه ل نهم کتیبه به باشمان زانی
 نه و ببیلیو گرافیا یه ی که چه ندین سه له له به ره ی ئیزیدیاتییه وه
 سه ری پیکردوین به هه مو تووژین و که لینی کتیبخانه گه ره کانی
 پاریس و لهنده نه گه ل نهم کتیبه به یه که وهی بلاویکه ی نه وه، هر
 له گه ل نهم کتیبه چوار پاشکۆمان کرده پاشبه ندی کتیبه که، یه که میان
 سه کا لانه که ی شیخ و پیا و ماقولانی ئیزیدیان بو ده سه لاتکارانی
 عوسمانی سالی 1872 له سه رده می سولتان عه بدوله عزیز، که له
 نه سه تمبو له وه ژینرال موحه مه د تا هر به گ ده ئیزنه موسل تا 15000

سەربازى ئىزىدى كۆيكتەۋە². ئىزىدىەكان لە سۆنگەى ئىلتىزاماتى ئاينىيانەۋە داۋاي بەخشىنيان دەكەن لە خزمەتى سەربازى. ئەم سكالانامەيە ئىستە لە كىتەبخانەى Preusisch Staatsbibliothek بە كۆدى Fol. 37 پارىزراۋە. ئىمە ئەم سكالانامەيەمان لە گۆۋارى كۆمەلەى مىژۋونووسانى ئەلمانى³ ۋەرگرت كە كاتى خۇى لە دەستنووسىنكىدا سالى 1883كە بە كۆششى پروفىسۆر Sachu ۋە لەسەر مىزانىيەى كەسىى قەيسەرى ئالمان بۇ كىتەبخانەى بەرلېن كراپوۋ ۋە وتارمەكە سالى 1897لە لاپىزىك لە ژمارە 51 ى گۆۋارى ناۋېراۋ بىلاۋوكراۋەيەۋە. دوۋەمىيان دەقى ئوژى ئىزىدىيەكانە كە سالى 1933 لە شام لە لاين جەلادەت ئالى بەدرخان بىلاۋوكراۋەتەۋە. سىنەم: بە پىنويستمان تىكىستى عەرەبى ۋە كوردى ھەردوۋ كىتەبەكە كە كاتى خۇى ئەنستانس مارى كەرمەلى كارى لەسەر كىردوۋە داۋايى داۋيەتى بە دىكتور ماكسىمىليان بىتنەر ۋە تەرجمەى ئەلمانى كىردوۋە بگەينە پاشكۆى ئەم كىتەبە ۋە داچارىش كۆمەلەىك بەلگەنامەى بىلاۋنەكراۋەى تايبەت بە ئىزىدىيەكان بوو كە لە ئەرشىقى ۋەزارەتى سوپاي زەۋى فرانس⁴ لە پارىس ۋەرمانگرتوۋە ۋە بۇ يەكەمجار لەگەل ئۆرژىنالە فرانسەۋىيەكان، ۋەرگىرانە كوردىكەشمان بىلاۋوكردۇتەۋە.

² بېروانە Nau, F and J. Tfinkdji, *Recueil de textes et de documents sur les Yezidis*, In *Revue de l'Orient Chrétien*, 2nd séries, vol. 20, 1915-17, p. 168.

³ *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*

⁴ تەۋارى ئەم دەكۆمىنتە كە ئىستە لە كۆشكى لانسېن Chateau de Vincennes

پارىزراۋن لەم سى كارتۇنە ۋەرگىراۋن:

- 1 7N 4172, 7N 4174 et 7N 1648

دوچار ماوتەو سەر ئەوئەى بئىم ئەم كتئبە بە و نىازە
ئامادەكراو بەشدارىئكى بچوك بى ئە توئىنەوئەى ئىزىدیناسى و
ماندەرىكئش بى بۇ زۆر لىكۆلئىنەو و بەشۆئىن داچوونى زانستىانەى
دئكە.

ئەجاتى عەبدوللا

پارىس، شەوئى 21ئە مەموزى 2006

كورتە باسىكى ئىزىدىناسى

ئىزىدى: ناينىكى كۆنى يەكتاپەرسىتتېه monotheïste و لە ھەمان كاتىشدا ناوى گروپىكى ئىتنىكىشە. دەرگە و تنى وەكو ئىتنىكى سەر بەخۇ ديار دەيەكى ئالۇزە كە بە گويۇرە گىرەنە وە ئىزىدىيەكان مىژووى وە ديار كە و تنى ئىتنۇگنىزى ethnogenèse ئىزىدىيەتى دەگەر ئىننە وە بۇ سەدەى سىيەمى پىش زاین و بە گويۇرە سەرچا وەى دىكە بۇ سەدەكانى دوانزەھەم و سىز دەھەم و بىرىكى دىكە بۇ سەدەى نۇز دەھەمى دەگىرەنە وە. سەبارەت بە بىنەپرەتى ئىزىدىيەكان نۇر بىرو پراى جىا واز جىا واز ھەيە، لای ھەندىك ئىزىدى سەر بە ئايىنى زەردەشتىيە و لە بىرىك لە تىكستەكاندا پىوھەندى نيوان مىرىكى ئىزىدى بە دووھم پاشاى ساسانىيەكان، شاپوورى يەكەم (243-273) باس دەكەن⁵. لای بىرىك سەرچا وەى دىكە ئىزىدىنم كارەكتەرى سانكرىتى، ئىسلامى، مەسىحىيەتى و جولەكايەتى بەسەرە وەيە. بەلام تىزى ھەرە بلاو و ناكۆكى ناو

⁵ Planhol, Xavier de, *Minorités en Islam : Géographie politique et sociale*, Ed. Flammarion, Paris, 1997, p. 179.

زانایه‌کان بریتیه له تیژمه‌کی کوردناسی فرانسوی رۆژهر لیسکۆ و ئەکادیمی ن. مار. لای لیسکۆ، ئیزیدیاتی سەرچاوه‌ی ئیسلامی ههیه و ئیزیدیزم له بنه‌رتدا له ئیسلام هه‌نگه‌پراوته‌وه *hérésie* و دامه‌زرینه‌رکه‌ی شیخ ئادی که‌سایه‌تینکی میژوویی سه‌ده‌ی دوانه‌هه‌م بووه و سوڤیه‌کی ته‌واو ئۆرتۆدۆکسی (باوه‌پ‌قایمی) سوننی بووه به‌لام له ناو کۆمه‌لگه‌ی کورده‌واریدا هه‌ر زوو کۆمه‌لێک په‌گه‌زی دیکه‌ی به‌خۆوه گرتوووه و دوا‌جار به‌ ته‌واوی خۆی له ئایینی ئیسلام جیا‌کردوته‌وه.⁶ به‌ گۆنهری تۆژه‌ره‌وه‌ی فرانسوه‌ی Michel Chevalier ئیزیدیاتی له سه‌ده‌ی سی‌زده‌هه‌م و چوارده‌هه‌م ئایینی نه‌ته‌ویی کوردستان بووه و له ناو هۆزه‌ گه‌وره‌ جه‌نگا‌وه‌ره کورده‌کانی بۆهتانی سه‌رووی ده‌چله و شه‌نگال بلا‌وبۆته‌وه و دواتر به‌ره‌و باکوور بۆ ناوچه‌کانی گۆلی وان و هه‌تا‌وه‌کو ئازهربا‌یجان و به‌ره‌و شاری خۆی هه‌لکشاره‌وه.⁷ هه‌رچی ئەکادیمی ن. ماره‌ نه‌و لای وایه‌ که ئیزیدیاتی پاشما‌وه‌ی ئایینیکی بته‌په‌رستی کوردانه‌ی پیش ده‌ورانی ئیسلامه‌تییه.⁸

⁶ Michel Chevalier, *Les montagnards Chrétiens du Hakkari et du Kurdistan septentrional*, Ed. Publication du l'Université de Paris Sorbonne, Paris, 1985, p. 84

⁷ Michel Chevalier, *Les montagnards Chrétiens du Hakkari et du Kurdistan septentrional*, Ed. de l'Université de Paris Sorbonne, Paris, 1985, p. 84.

⁸ م. میتیشاشافیلی، کورد: کورتە‌ی پێوه‌ندی کۆمه‌ل‌یه‌تیی-ئابووری، رۆشنی‌ری و گۆزه‌ران، وه‌رگێزانی له‌ رووسیه‌وه: د. عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سوون، سلێمانی، لا: 75.

زۆربەى سەرچاۋەكان وەدىياركە وئنى ئىزىدىيەكان بەگپىرنەۋە بۇ دەۋرانى شىخ ئادى كۆپى موسافىر (دەۋرىرى 1160-1075). بەر لەو مىژۋونووسى ئىزىدىياتى ھىندە ھىزارە كە ھىچ وردەكارىكى دىكە لە ھىچ سەرچاۋەيەكەۋە تا ئىستە لەبەردەستدا نىيە. ھىچ دەۋر نىيە ئىزىدى بەر لە سەدەى دوانزەھەم ھەبوۋىن ياۋەكو بە ناۋىكى دىكە ھەبوۋىن بە جۆرىك وەكو ئىتتىنىكى جياۋز نەناسرا بن. ئەۋە تەنھا لە دۋاى شىخ ئادى كۆپى موسافىر و بە تايبەتەش دۋاى شىخ ھەسەن بوۋ كە ئىزىدىيەكان وەكو ئىتتىنىكى سەربەخۇ لە ناۋ سەرچاۋەكاندا ئىشارەيان بۇ كراۋە. بە گۈنرەى سەرچاۋە ئىسلامىيەكان شىخ ئادى سۆفىيەكى گەۋرە بوۋە و ھەر چۈار گۆشەى دونيا گەپراۋە و ھاۋسەردەم و ناسياۋى شىخ ەبەدولقادرى گەيلانى، سەھرەۋەردى و ھەلۋانى بوۋە. پرىك لە سەرچاۋەكان شىخ ئادى بە ەرب و بە خەلكى بەەلبەگ دادەننن كە لە لوپنانەۋە ھاتوۋە و لە لالاش لە ناۋ كوردە ئىزىدىيەكان جىنشىن بوۋە. پاستىكەى ئەۋەيە ئەۋەى پرىك لە سەرچاۋەكان شىخ ئادى كۆپى موسافىر بە ەرب و خەلكى بەەلبەگ دادەننن، لەۋەۋە بە ھەئە چوون چۈنكو دوو شىخ ئادى ھەبوۋە. ئەۋەى شىخى ئىزىدىيەكان ناۋى شىخ ئادى ابو المسافر ابن البركات بوۋە و لە چىايەكانى ھەكارى لە كوردستان لە دايكبوۋە⁹ و ھىچ پەيوەندىكى بە لوپنان نەبوۋە و سۆفىيەكى ەربەبىش نەبوۋە ەك پرىك لە سەرچاۋەكان ئاھاژەى بۇ دەكەن. ھىچ لۆژىك نىيە و رىئى تىناچى سۆفىيەكى ەرب كە رەنگە يەك تاقە

⁹ الامير شرف خان البدليسي، شرفنامه، ترجمة محمد جميل الملا احمد الرويبياني، الطبعة الثانية، كردستان، 2001، ص: 53.

وشەى كوردىشى نەزانىبى تەوانىبىتى لە ناو گروپىكى ئاوەھا
 داخراوى وەك ئىزىدىيەكان كە لە زمانى كوردى (دىالىكتى
 كورمانجى) زىاتر يەك زمانى دىكە نازانن قسە بگەن و بە قسەى
 گىست تا سەرەتای سەدەى بىستەم تەنھا يەك خوئنە وارىان ھەبوو
 كە مشورى كتيبى جيلووى خواردوو¹⁰ تەوانىبىتى بىتە شىخ
 رۆحانى و فرىشتەى ئىزىدىيەكان. ئەگەر شىخ نادى عەرەب بوایە ئەوا
 ھەر ھىچ نەبوایە كتيبى جيلووى كە نۆزبەى سەرچاوەكان بە ھى ئەوى
 دەزانن لە بنە واندان ھەر بە عەرەبى دەنووسرانەك بە كوردى و دوايش
 وەرگىراوھ عەرەبىيەكەى ھىندە بە زمانىكى عەرەبى شەق و شەر
 تەرجەمە كراوھ كە قەت وا پىناچى ئىزىدىيەكان رۆژنەك لە پۇژان
 تەننات يەك عەرەبىشيان لە ناودا بوويىت.

ئىزىدى و ئىزىدىزم

لە ناو لىكۆلىنەوھ مۆژوويەكاندا بە تايبەت لە سەرچاوە
 رۆژئاواييەكان زۆر واتە بۆ وشەى ئىزىدى دانراوھ. بريك (لە
 فارسىيەوھ) بە واتەى (فرىشتە) يان لىكداو تەوھ، بريك (وەك لە
 پەھلەويدا) بە واتەى (لە خوا چوو) يان لىكداو تەوھ، يان ھىندىكى
 دىكە (لە سانكرىتيەوھ) وەك واتەى (شاىستەى خزمەتكارى
 خودايى) يان لىكداو تەوھ. لای ن. مار وشەى (يەزىدى) لە وشەى
 ئىزىدى پارسىيەوھ ھاتووھ كە واتەى (خوا) دەگەيەنى. پروفیسۆر

¹⁰ Izady, mehrdad, *The Kurds: A Concise handbook*, Ed. Taylor & Francis, 1992, p. 156

Henri Karmen لای وایه وشه ی ئیزیدی هر تهنها وهك واتهی (فریشته پرستان) تهرجه مه دهكری نه وهكا وهك شهیتان پرستان هر وهك نه وهی لای موسلمانهكان وا هاتوووه. راستیه كه ی نه وهیه وشه ی ئیزیدی له وشه ی (ئیزی) یه وه نه م ناوهی وه رگرتوووه كه واتهی خودا یان خودا وهند ده گمیه نی.

ئیزیدی: ئامانجیک بۆ چه وساندنه وه

به گوێزهی خویندنه وهی سه رچاوهكان وادیاره به لای كه میه وه ئیزیدییهكان هر له ده ورائی عهباسیهكانه وه تهنگیان پینه لچنراوه و په دوو نراون. ئومه وییهكان له بهر هر هۆیهك بووبیت پارێزگاریان له ئیزیدییهكان كردوووه و له م سۆنگه یه وه ئیزیدییهكان خۆیان به لایهنگیری خهلیفه یه زده ژماردوره و شینخی ئیزیدییهكان پێگه ی به موریدهكانی نه داوه كه وا به خراپه باسی یه زیدی كوپی موعاویه بکه ن*. دواتر له وه وه به هه له له سه رچاوه عه ره بیه كاندا ناوی ئیزیدییهكان له ناوی (خودا پرستان) وه بوو به الیزیدییه، واته لایهنگیری یه زید. وهك جوگرافیناسی فرانسوی Planhol زۆر جوانی بۆچوووه كه په نگه ناوانی یه زیدی له لایه ن شیعیهكانه وه نه م ناوه یان به بهریاندا برابیت كه ته واو رقیان له خهلیفه یه زید

* به داخه وه تا ئیسته میژووی پێوه ندیبه كانی ئیوان ئومه وییهكان و كورد هیچ لیکۆلینه و هیچ ناوه های بز ته رخانه كراوه. باسیکی وهك كورد له سه رده می ئومه وییهكان له هه موو روویكه وه شایانی چه ندین لیکۆلینه وهیه، وه رگنێ.

دەبۆۋە¹¹ لەگەل سەرەتای سەدەى پانزەھەم ئىدى سەرەتای چەوساندنەوہ ئىزىدىيەکان دەستپىندەکات. سالى 1415 مېرى جەزىرەى سوریا لەشکرکىشى دەکاتە سەر ئىزىدىيەکان و نا تۆلىرانسى ئىسلامى بەرانبەر بە ئىزىدىيەکان ئەوئندە نۆر بووہ لەو لەشکرکىشىدەدا گلکۆى شىخ ئادى ھەلدەتەکىن تا دواتر ئىزىدىيەکان دووبارە دروستى دەگەنەوہ¹² دواتر لەگەل دەسەلات بەدەست گەيشتنى عوسمانىيەکان دياردەى ئەنتى ئىزىدىى و بەناچارى ئىسلامکردنیاں فرەواتر دەبىت و شىۋەيىكى سىستەماتىک وەردەگىرت، بە تايبەت رەشەکوژىيەکانى سەدەى حەئدەھەم، ھەژدەھەم و نۆزدەھەم موچرک بە لەشدا دەھىنن. ھاوکات لەگەل ئەم ھىرشانەدا مېدىاي عوسمانى بۆرەوايى دان بە گوشت و بېرى ئىزىدىيەکان ناوى (شەيتان پەرسەت) يان بە بالاي ئەم گرۋپەدا بېرى کە تا ئىستەكەش ئەم ناوہيان ھەر پىۋە لكاوہ. ئەوليا چەلەبى باسى لەشکرکىشىيەکانى سالىکانى 1640 و 1655 دەگىرپىتەوہ و ئىزىدىيەکان بە خەلکى (ھەشت سەمىل) نا و دەبات. ئىزىدىيەکان لە سەدەى ھەژدەھەم 250000 كەس بوون، 4000 سوارچاك و 8000 سوارەيان ھەبووہ. لە سەدەى نۆزدەھەم بوونەتە 200000 و 3000 سوارچاك و 6000 پىادە . ئۆپىراسىۋنى رەشەكوژى ئىزىدىيەکان ھىندە ترسناك بووہ يە جۆرئك كە لە نىوہى سەدەى نۆزدەھەمدا تەنھا

¹¹ Xavier de Planhol, *Minorités en Islam : Géographie politique et sociale*, Ed. Flammarion, Paris, 1997, p. 180

¹² ف، ف، مینورسكى، الاكراد: ملاحظات و انطباعات، ترجمه د. معروف خزندار، دار الكاتب، بيروت، 1987، ص 78

50000 كەسىيان لىماوتەتەو¹³. ھىرشەكانى والى بەغدا، سلىمان پاشا 1791 ھىندە دلرەقانه بووۋ تەنانتە يەك ئىزىدى لە وديو چىاي شەنگال نەھىشت¹⁴. سالى 1802 ەلى پاشا، والى بەغدا ھىرشى كرده سەرە شەنگال و ژمارەيەكى لە رادەبەدرى لى كوشتن. سلىمان پاشا سالى 1809 بە ھەمان شىۋە. سالى 1837 رەشىد پاشا لەگەل كۆمەلنىك كورد ھىرشى كرده سەر ئىزىدىيەكان و ھىندەى لى سەرپرین كە خوین لە سەر رىگە و بانى ئاوايىەكان دەپژا و بەمجۆرە تا سالى 1845 تەنھا 50000 كەس يان لىمايەو¹⁵. بەداخو ە مېر و بەگە كوردهكانىش بە ھەما شىۋەى عوسمانىەكان دەستيان بە خوینی ئىزىدىيەكان سووربوو و بەشدارى لەشكركىشەكانيان كردو و بو ئىزىدى كورژى، ەبدولرەحمان پاشاى بابان و ەروھا مېرى بەناويانگى جەزىرە و بۇتان، مېر بەدرخان (1809- 1870) لە سالى 1832 دەستى لە ئىزىدىيەكان وەشانىبوو و يەكىك لەو ھۆيانەش كە وای كرد بەدرخان بەگ لە كاتى لەشكركىشى سالى 1847 ى سوپاى عوسمانى ئەو گەرەنتىيە رەتبكاتەو كە بۇ بەدرخان پاشايان دابوو، ئەو ەبوو كە دەترسا دواتر لە ژىر فشارى ئەوروپىەكان لە سۆنگەى كارەكانى دژ بە نەستوورىەكان و ئىزىدىيەكان پەلكىشى بەردەم دادگا بكرى¹⁶. بەلام گورجى لە

¹³ الاب انستاس الكرملى، اليزيدية، المشرق، المجلد الثاني، 1899 بيوت، ص. 834

¹⁴ الاب انستاس الكرملى، اليزيدية، المشرق، المجلد الثاني، 1899 بيوت، ص. 834

¹⁵ الاب انستاس الكرملى، اليزيدية، المشرق، المجلد الثاني، 1899 بيوت، ص. 834

¹⁶ Hasan Gökçe, *Portrait d'un Emir kurde, Beder Khan Bey*, In Société et cultures musulmans d'hier et d'aujourd'hui, Paris, 1996, p.

ھەموان گورجگەر بې، مېرى ئەمارەتى سۆران، پاشاي كۆرە لە ئيزيدىيەكانى وەشاندى. بەمشىۋەيە لەسەدەى ھەژدەھەم و دواترىش لە سەدەى نۆزدەھەم كوشتنى ئيزيدىيەك لە ئىمپراتورىيە عوسمانى ھەقى بە بەھەشت شادبوونى بە موسلمانان دەبەخشى چونكو لە دىدى دەولەتدا " ئيزيدى ئايىنىكى بى كىتەب بوو" و لەو دىو ياساى ئىسلامەۋە بوون.

سالى 1847 بە دەستپىشخەرى دىپلوماتى برىتانى لە كۇنستانتىنۇپول، بايىعالى ئىعتراف بە ئايىنى ئيزيدى دەكات و لە خزمەتى سەربازيان رەھا دەكات¹⁷. ئۆكتۇبەرى سالى 1849، شىنخ يوسف ۋەك نومايندەى ئيزيدىيەكان بۇ پارانەۋە لە ئازادبوونيان لە خزمەتى سەربازى دەچىتە لاي بەرپرسانى ئىمپراتورىيە عوسمانى، سەردانى كۇنستانتىنۇپول دەكات و نامەيەك دەداتە سەدرى ئەغزەمى عوسمانى¹⁸. دەولەتى عوسمانى داۋاكەيان قەبوول دەكات بەلام لە سالى 1872 دووبارە ئەم لە خزمەتى سوپا بەخشىنەيان

¹⁷ Parry, Oswald, -B.A., *Six months in a Syrian monastery, being the record of a visit to the head quarters of the Syrian church in Mesopotamia, with some account of the Yazidis or devil worshippers of Mosul and El Jilwah, their sacred book*, London, Horace. Cox : 1895 p. 358

¹⁸ Guest, John S., Guest, *The Yazidis: A Study in Survival*, Ed. KPI, London & New York, 1987, p. 208

لېږه‌لنده وه‌شېښنه وه¹⁹ له‌گه‌ل داواکردنه وه‌ی ئیزیدیه‌کان بو
 خزمه‌تی سه‌ربازی، سالی 1872 کۆمه‌لېک له‌ پیاو ماقولانی ئولی
 ئیزیدی داواتنامه‌یه‌ک ئاراسته‌ی ده‌سه‌لاتکارانی بابیعالی ده‌کن و
 له‌و نامه‌یه‌یاندا له‌ چوارده‌ خال پره‌نسیپه‌کانی ئایینی خۆیان
 روونکردۆته‌وه‌ که‌وا سیستمی ئایینیان ږگره‌ له‌وه‌ی بتوان
 خزمه‌تی سه‌ربازی بکن²⁰. وا دیاره‌ هه‌موو هه‌وله‌کانی دیپلوماته
 ئینگلیزه‌کان نه‌یانتوانی پرۆسه‌ی له‌شکرکێشی بو‌سه‌ر ئیزیدیه‌کان
 به‌هسته‌ین. له‌ نیوه‌ی دووه‌می سالی 1892 کۆلۆنیل عومر پاشا
 له‌سه‌ر داوای سولتانی عوسمانی و به‌ بیانوی چهند ریفورمیک له
 ناوچه‌ی موسل هێرشی کرده‌ سه‌ر ئیزیدیه‌کان و داوی گوشت و
 گوشتاریکی زۆر 15000 ئیزیدی لی به‌ دیل گرتن. عومر پاشا
 سه‌ره‌تا کوپه‌که‌ی خوی نارده‌ شه‌نگال تا داوایان لېکات موسلمان بن
 و واز له‌ ئایینی خۆیان به‌ینن. به‌ گوێره‌ی رۆجه‌ر لیسکو ئیزیدیه‌کان
 له‌ نیوان ساله‌کانی 1640 تا 1910 بیست گوشتاری گه‌وره‌ی
 کۆمه‌لکوژیان لیکراوه²¹. داویه‌مین هێرشی سوپای عوسمانی له‌ دا
 داویه‌که‌ی ساله‌کانی جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی‌دا بوو هه‌رته‌نیا دوو

¹⁹ بېوانه: Lescot, R., *Enquête sur les Yezidis de Syrie et du Djebel*

: [Institut français Mémoires de l'Institut français de Damas *Sindjar*.
 de Damas], 1938, p. 126.

²⁰ ده‌قی ته‌راوی ئەم سه‌کالانه‌یه‌ به‌ کوردی له‌ پاشکۆی ئەم کتێبه‌ بۆ وکراوه‌ته‌وه‌،
 وه‌رگیز.

²¹ Izady, mehrdad, *The Kurds: A Concise handbook*, Ed. Taylor &
 Francis, 1992, p. 157

مانگیک بەر لە خۆبەدەستە و دەدانی بابیعالی و پراگەیانندی ناگریسی
مۆدرۆس بوو.

ئیزیدی و ئەهلی ەق: پرسی دروستبوونی گەردوون

تا ئێستە لە لیکۆلینە و کاندایاردی بۆ پێوەندی ئیوان نایینی
ئیزیدی و فیرقەئەهلی ەق نەکراوە، ئەو باسەئەکی دەکری
چەندین لیکۆلینەوی دوورو دریزی بۆ تەرخانبکری بکری. رەنگە
یەک لە خالە هاوبەشەکانی ئیوان نایینی ئیزیدی و ئەهلی ەق نەو
بیت کە ەردوویکیان نەگەر پاشماوەی راستە و خۆی نایینی
زەردەشتیش نەبەن ئەو کۆمەلێک توخم و بنەمای زۆری
زەردەشتیەتیان پاراستی کە جوۆرە نزیکایەتیەکی لە ئیوان
ەردوویکیان دیاری دەکات. مەن لێرە تەنھا ئەو دەرفەتەم ەبە ئەو
چەند سەرەقەلمێکی درشت بۆ مەسەرکاغەز و لیکۆلینەوی
تیرۆتەسەلی ئەم بابەتە بۆ خەلکانی شارەزاتر لەمبوارە جێدەهێلم.

پێم وایە نزیکی گەورەئیزیدیاتی و ئەهلی ەق لە بارە
مەسەلەئە دروستبوونی گەردوون و بڕیک لە باوەرپە نایینەکانیان
سەرچاوە دەکری. بە گۆنرەئە مەسحەفا رەش (28- پێش ئەو
ناسمان و زەوی دروستبێ، خوا لەسەر زەریایەکاندا ەبوو.
پاپۆرێکی دروستکردبوو کە بە ەو ەسەئە خۆی پیاوەئە بۆ ەموو
لایەک دەکرد)²². بە ەمان شێوێ لای ئەهلی ەق زەریا توخمێکی
سەرەکییە و بەر لە دروستکردنی گەردوون زەریا بە تەنھا لەگەڵ خوا

²² بروانە تێکستی مەسحەفا رەش لەم کتێبدا، لا: 95.

هه‌بووه²³. به هه‌مان شیوه لای ئەهلی هه‌ق خوا‌حه‌وت فریشتە‌ی له‌ یه‌که‌م رۆژدا دروستکردن و می‌کایل سه‌رۆکی فریشتە‌کانه‌. هه‌مان شت لای ئایینی نێزدی به‌ جیا‌وازی شه‌وی خوا له‌ هه‌فته‌یه‌که‌دا هه‌ر رۆژه و فریشتە‌یه‌کی دروستکردوه و لێ‌ره‌دا مه‌لیک تاوس وه‌کو می‌کایل لای ئەهلی هه‌ق سه‌رۆکی فریشتە‌کانه‌. له‌ میتۆلۆژیای دروستبوونی گه‌ردوون لای ئەهلی هه‌ق خوا داوا‌ی له‌ جو‌برایل کردوه تا خۆ‌لی بۆ به‌ینی و مرۆ‌لی ئی دروستبکات، به‌لام جو‌برایل پازی نه‌بووه و دواتر عیزدایل ئەم ئە‌رکه‌ ده‌گریته‌ ئه‌ستۆ²⁴، به‌ هه‌مان شیوه له‌ مه‌سحه‌فا ره‌ش خوا فرمان به‌ جو‌برایل ده‌کات که‌مێک خۆ‌لی بۆ به‌ینی، به‌لام له‌ مه‌سحه‌فا ره‌ش جو‌برایل گو‌یرایه‌لی ده‌کات، (با)، ناگر و ئاو تیکه‌ل به‌ خۆ‌که‌ ده‌کات و به‌مشێ‌وه‌یه هه‌وه‌لێن مرۆ دروستده‌کات. له‌ تیۆریای دروستبوونی گه‌ردوون لای ئەهلی هه‌ق چه‌وت زه‌وی و چه‌وت ئاسمان هه‌یه²⁵، به‌ هه‌مان شیوه له‌ مه‌سحه‌فا ره‌ش خوا چه‌وت ئاسمان، زه‌وی، خۆر و مانگی دروستکردوون. به‌ گو‌یره‌ی تمزکه‌ری ئە‌علا لای ئەهلی هه‌ق خوا مرواریه‌ک دروستده‌کات و له‌ ئاو مرواریه‌که‌ پینچ شیوه‌ی خۆ‌ی تیندا وه‌دیارده‌خات²⁶

²³ Mohammad Mokri, *Recherches de Kurdologie: Contribution scientifique aux études iraniennes*, Paris, Ed. Librairie Klincksiech, 1970, P. 217.

²⁴ Mohammad Mokri, *Recherches de Kurdologie... op.cit*, P. 218.

²⁵ Mohammad Mokri, *Recherches de Kurdologie... op.cit*, P. 220.

²⁶ Mohammad Mokri, *Recherches de Kurdologie... op.cit*, P. 214.

بەھمان شېئوھ لە مسحەفا رەش خوا ھەولجار مروارییەکی گەورە
سپی لە زاتی خۆی دروستدەکات²⁷. جگە لەوہ بیروکە پۆشاکپۆشی
(تەجەللی) لە ناو ھەردوو ئاییندا ھەبە و لای ئەھلی ھەق زیاتر بە
واتە پاداشتدانەوہ یا پەشیمانبوونەوہی ژيانی پیشووتر
دەگەینە. کەچی لە جیلوہدا پۆشاکپۆشی پاداشتدانەوہیە بۆ
دووبارە تێھەلچوونەوہ بۆ ناو ژيان. من پیم وایە پینوھندیکی نزیک لە
نیوان ئەھلی ھەق و ئیزیدیایەتی ھەبە. ئیغانوۆ لە شیراز
دەستفوسینکی ئەھلی ھەقەکانی دۆزیوتەوہ کە ئیشارە بە مەلیک
تاوس دەکات²⁸، جگە لەوہ مروۆ دەتوانی زۆر توخمی ھاوبەش لە
نیوان ھەردووکیان ببینیتەوہ، بۆ نمونە رۆژوو گرتن، چ ئیزیدیەکان
و چ ئەھلی ھەقەکان ھەر تەنھا سی رۆژ بە رۆژو دەبن. من لیرە ھەر
بەوہندە دەستبەردار دەیم و زۆر بەھیوام چەند پەسپۆرک خویان بۆ
بەراوردکارییەکی ئاوەھا تەرخانبکەن کە بەراستی کتیبخانەکی کوردی
پینوستیەتی.

ئیزیدیناسی

²⁷ دەکرئ مروۆ لیرە دور لە تەنھا روانینە وەرگێراوہ عەرەبییەکە مسحەفا رەش بەو
ئەنجامە بگات کە چ جیلوہ و چ مسحەفا رەش لە نیوان سەدەکی یانزە و سێزەھەمدا
نوسراوین.

²⁸ بپوانە چەند باسیک دەریارەکی ئەھلی ھەق، وەرگێرانسی لە فرانسییەوہ: نەجاتی
ھەبدوللا، دەزگای چاپ و بۆکوردنەوہی موکریانی، ھەولیر، 2004، لا: 72.

به گویره زانیاری و سؤراغیه‌کانی نیمه، یه‌که‌م که‌سیک له ئەوروپاییه‌کان زانیاری یان له‌بارهی ئیزیدییه‌کانه‌وه به‌دهسته‌وه دابیت Michel Febvre بووه له‌کتیبهی *Teatro della Turchia*²⁹ که‌سالی 1681 له‌میلانو به‌زمانی ئیتالیایی چاپ‌کراوه و له‌لاپه‌ره‌کانی 269 تا 252 زانیاری و راگه‌یاندن له‌بارهی ئیزیدییه‌کان به‌دهسته‌وه ده‌دات و وه‌ک "شه‌یتان په‌رست" باسیان ده‌کات. شایانی گوته‌نه‌ نووسیار له‌م کتیبه‌ی خۆیدا نکولی له‌وه‌ ده‌کات ئیزیدییه‌کان هیچ کتیبکی ئایینیان هه‌بیت. دوا‌ی ئەوه‌ دژمینیکه‌ ئیتالییه‌کانی مسیۆنی موسل بایه‌خ به‌ ئیزیدییه‌کان ده‌دن و P. Lanza سالی 1769 تیبینی ئەوه‌ ده‌کات که‌ ئیزیدییه‌کان شه‌یتان یان له‌ لا په‌رۆزه‌ و باوه‌ریان وایه‌ نه‌وه‌ی مانیه‌کان. دواتر کارزۆنی 1781 پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ یه‌زیدی یه‌که‌م هه‌بووه³⁰ و سالی 1807 به‌ ئیتالی و تارکی له‌ باره‌ی ئیزیدییه‌کان نووسیوه³¹.

²⁹ شایانی گوته‌نه‌م کتیبه‌ی سالتیک دوا‌ی بلا‌وبونه‌وه‌ی چاپه‌ ئیتالییه‌که‌ی له‌ لایهن خودی نووسه‌ره‌که‌یه‌وه‌ کرایه‌ فرانسوی و له‌ پارێس بلا‌وکرایه‌وه‌. بروه‌نه‌: Cf. *Théâtre de la Turquie*, Traduit d'italien en français ; par son auteur le Sir Michel Febvre, Paris, 1682.

³⁰ Bois, Thomas, *Les yézidis : essai historique et sociologique sur leur origine religieuse*, In *Al-Machriq*, n° 55, 1961, p. 112.

³¹ بۆ ده‌قی گوته‌نه‌که‌ به‌ ئیتالیایی بروه‌نه‌، Garzoni, Maurizio, O.P., *Della Setta delli Jazidij*. In Abat Domenico Sestini, *Viaggi e opuscoli diversi*, M*** Berlin, 1807, pp. 203-12 (Rousseau), *Description du Pachalik de Bagdad, suivi d'une notice*

لهگەل دەستپێکی سەدەى نۆزدەهەم و لهگەل تەواو هەلکشانى ئەوروپاییهکان بۆ ناو پۆژمەلات و بلاویوونەوهى مسیونیر و نیردە ناینبیهکان بە ناو ئیمپراتۆریای عوسمانیدا، دەبینین لە هەموو گروپە ئیتنیه ناینبیهکانى دیکە زیاتر سرنجیان بۆ لای ئیزیدیەکان چوو. Campanille لە کتیبەکەى خۆیدا کە سالى 1812 لە ئیتالیا بە زمانى ئیتالیایى چاپکراوه بەشیکى کتیبەکەى³² بۆ ناسین و بیرو باومەرى ئیزیدییهکان تەرخانکردوو. لەوه بەدواوه بۆ ماوهى نزیکەى سى سال هێچ زانیارى و گوتاریکى دیکە کە شایەنى باسکردن بێت لە بارەى ئیزیدیەکانهوه بەرچاواناکەوێت تاوهکو Forbre, F سالى 1838 گەشتیکى شەنگال دەکات و گەشتەنامەکەى خۆى لە گۆزارى کۆمەڵەى جوگرافیى شاهانە

historique sur les wahabis et de quelques autres pièces relatives à l'histoire et à littérature de l'Orient. Paris, 1809, (Notice sur les Yézidis), pp. 183-210

³² بۆ هەقى کتیبەکە بە ئیتالیایى پەروانە، Campanile, G, O.P., *Storila della regione del Kurdistan e delle sette di religions ivi estistenti*, Napoli, 1818, cap. IV. *Habitanti del Kurdistan*, p. 146-165

هەمان کتیب بە پەروانە Campanile, G, O.P., *Les habitants du Kurdistan : Les Yézidis*. In *Histoire du Kurdistan*, traduit de l'italien par le P.P. Thomas Bois, O.P, Ed. L'Harmattan, Paris, pp. 95-106.

بلاوده کاتوره³³ و لهوی بیستویه که ئیزیدیگان کتیبیکي نایینیان هیه به ناوی مسحفا رهش که هی شیخ نادى خۆیه تی. رهنگه یه که مین هه ولی راسته قینهی ناسنی ئیزیدیگان له لایهن نارکیؤلۆگ و دیپلۆماتی بریتانی هینری لایارد بوو بیت که سالی 1849 له کتیبه کهی خۆیدا گه لیک زانیاری به که لکی له باره ی جهژنه نایینه گانی ئیزیدیگان تۆمار کردوه³⁴. دواى لایارد ، سالی 1852 له لهندهن مسیۆنیری ئەنگلیکان Badger له کتیبه کهی خۆیدا زۆر چه مکی ناراست و نا دروستی له باره ی ئیزیدیگان بلاو کرده وه که دواتر بوون به سۆنگه ی زۆر بیرو پای چه وت و نا دروست له باره ی ئیزیدیگان وه³⁵. دواى Badger له سالی 1861 نانیسۆرس

³³ Forbes, F., *A Visite to the Sinjar Hills in 1838, with some account of the Sect of the Yezidis and of various places in the Mesopotamia Desert, between the River Tigris and Khabur*, In *Journal of the Royal Geographical Society* 9, 1839, pp. 409-430.

³⁴ Layard, A.H., *The Yezidis. In Nineveh and its Remains with an Account of a Visit to the Chaldaean Christians of Kurdistan, and the Yezidis, or Devil-Worshippers; and an Enquiry into the Manners and Arts of the Ancient Assyrians, Vol I, 1849, London: John Murray, pp. 225-266.*

³⁵ Badger, G. P., *Yezeedees. In The Nestorians and their Rituals with the Narrative of a Mission to Mesopotamia and Coordistan in 1842-1844 and of a Late Visit to these Countries in 1850; also, Researches*

باسیکی لهبارهی بنچینهی ئاسووری بوونی ئیزیدییهکان نووسی و دهیانباته وه سهر ئاسوورییهکان. بهمشیزویه تا سالی 1880 ههچ ههولیکی دیکه نهبووه بۆ ناسینی ئیزیدییهکان، له نیوان سالهکانی 1880-1885 سیون، جیگری کونسلی فرانسای له موسل له سی و تاری نایابدا که زۆریه زانیارییهکانی له ناچهکه کۆکردبووه له گۆاری ناسیه ویدا *Journal Asiatique* بلاویکردنه وه³⁶ کۆمهلیک زانیاری نوی له بارهی ئیزیدییهکان به دهسته وه ههدات. نه وروپاییهکان دهیانزانی ئیزیدییهکان کتیبی نایینی تایبته به

into the Present Condition of the Syrian Jacobites, Papal Syrians, and Chaldeans, and an Inquiry into the Religious Tenets of the Yezedes, I. London: Joseph Masters, 1852, pp. 105-134.

³⁶ بۆ ههس سی و تارمه که بهوانه:

- 1- Siouffi, N., *Une courte conversation avec le chef de la secte des Yézidis ou les Adorateurs du Diable*, In *Journal Asiatique*, 7: 18: 1880, pp. 78-83.
- 2-Siouffi, N., *Notice sur la secte des Yezidis*, In *Journal Asiatique*, VII Série, vol. 19, 1882 pp. 252-68.
- 3- Siouffi, N., *Notice sur le Cheikh 'Adi et la Secte des Yezidis*, *Journal Asiatique*, VIII Série, vol. 5, 1885, pp. 78-100.

خۇيان ھەيە³⁷ لەم پروانگەيەو ھەولياندا دەستيان بە کتیبی ئایینیان رابگات بەلام سەرئەکەوتن. تەنانەت لایارد کاتیک لەنا و ئیزیدیەکان بوو دزیشی تەرخانکردوو کتیبەکانی بۆ بدزی، بەلام ھەموو ئەمان ھیچیان لێوہ شین نەبوو. سالی 1884، کونسلی پروسا یو.س. کارتسوف باسیکی لەبارەي ئیزیدیەکان بە زمانی پروسی نووسی و لەویدا نووسیویە کە ئەو چاوی بە بریک لە کتیبی جیلوہ کەوتوو و دواتر بە یاریدەي جیرمیا شامیر Jeremiah Shamir بەشیکی لەو کتیبە ھەرگیزاوەتە سەر زمانی رووسی و دواتر شەرحیکی نزیکەي ناوھەرۆکی کتیبی مەسحەفا پەشی کردووہ³⁸.

ئاداری 1891، مەسیۆنیری نامریکایی ئەلفینزن، ئاندروز لە

³⁷ لایارد و بادجەر ھەردوکیان کتیبی ئیزیدیەکانیان بینیوو بەلام نەیانتوانیوو بەدەستیانبخەن، پڕوانە.

Menant, Joachim (1820-1899), *Les Yézidiz : épisodes de l'histoire des adorateurs du diable*, Paris : E. Leroux, 1892 p. 105.

³⁸ ف، مینۆرسکی، الاکراد: ملاحظات و انطباعات، ترجمە د. معروف خزندان، دار الکاتب، بیروت، 1987، ص 76. کارتسوف دەنووسی گوايە سالی 1884 جارنکیان ھارەلی پیرس بادجەری کردووہ بۆ لای ئیزیدیەکان و توانیوانە ئەو ھێندە شەراب بەدەنە شیخ ناسر تا پادەي سەرخۆشبوون و پازیان کردووہ کتیبی جیلوہیان پێ نیشان بەدات. وەختایە کە شیخ خەوی لیکەوتووہ توانیوانە چەند لاپەرەییکی لەبەر ھەلبگرەوہ، بەلام بادجەر ئەم سەربووردەيە دووپات ناکاتەوہ، پڕوانە Guest, John S., Guest, *The Yezidis: A Study in Survival*, Ed. KPI, London & New York, 1987, p.145

ئینسیکلوپیدیای مسیۆنی ئامریکیدا وتاریکی له باره‌ی ئیزیدییه‌کان
 بلاوکرده‌وه و بۆیه‌که‌مجار ته‌رجه‌مه‌یه‌کی وشه‌ به‌ وشه‌ی چه‌ند
 ده‌قنکی کتیبی جیلوه و مه‌سحه‌فا ره‌شی به‌ ئینگلیزی بلاوکرده‌وه
 بی‌ نه‌وه‌ی سه‌رچاره‌ی کتیبه‌کان ده‌ستنی‌شانیکات³⁹. نۆ.ه.پاری
 سالی 1892 وه‌ختایه‌که‌ موسل به‌جیده‌هێلی تا بگه‌رتنه‌وه‌ ماردین،
 کتیبی‌کی ده‌ستنوو‌سی چه‌کۆله‌ له‌گه‌ل خۆیدا ده‌هینی که
 سکا‌لانامه‌کی سالی 1872 و هه‌ردوو تیکستی عه‌ره‌بی کتیبی
 جیلوه و مه‌سحه‌فا ره‌شی تیدا بووه‌ که دو‌اتر سالی 1895بۆ
 یه‌که‌مجار E. G. Browne له‌ رووی ده‌ستنوو‌سی ناوبراو هه‌ردوو
 تیکستی کتیبی جیلوه و مه‌سحه‌فا ره‌شی له‌ پاشکۆی کتیبه‌که‌ی
 مسیۆنیری ئینگلیزی O.H Parry به‌ وه‌رگێرانی ئینگلیزی و
 لیکدانه‌وه‌ بلاوکرده‌وه⁴⁰. شایانی باسه‌ نه‌م ده‌ستنوو‌سه‌ فێقریه‌ی
 سالی 1894 به‌ 30 فه‌رنه‌که‌ ده‌فروشریته‌ کتیبخانه‌ی نیشتمانی له
 پاریس و نیسته‌ نه‌م ده‌ستنوو‌سه‌ به‌ کۆدی BNF. MS.324 له
 هه‌مان کتیبخانه‌ی ناوبراو پارێزراوه‌. دوو سال دو‌اتر (1896) ژان
 پاتیست شابۆ له‌ رووی ده‌ستنوو‌سی ئاسوورییه‌وه‌ که‌ کتیبخانه‌ی
 نیشتمانی پاریس له‌ موسل وه‌چنگی خستبوو و نیسته‌ش له‌م
 کتیبخانه‌یه‌ پارێزراوه‌ کورته‌ باسیکی میژووی کۆنی ئیزیدییه‌کان

³⁹ Guest, John S., Guest, *The Yezidis: A Study in Survival*.....op.cit, p. 143.

⁴⁰ Browne, E. G., *The Yazidis of Mosul*. Appendix to Parry, O. H. -b., *Six months in a Syrian monastery*, London, H. Cox : 1895, pp. 357-387.

دهگيرننه وه و باسی شيخ نادى و دوگمه نايييه كانى ئيزيدياتى
دهكات⁴¹

سالى 1909 دكتور عيسا جوزيف Isya Joseph له گزوارى
The American Journal of Semitic Languages and
Literatures بهرگى 25 دا له وتاريكى دوورو دريژدا بى يه كه مجار
تيكستى هردوو كتيبى نايينى ئيزيديه كان به عه ره بى له گه ل چه ند
باشكوئينك كه برىتيبوون له حه كايه تيك له باره ي كوچك و ستايشى
شيخ نادى و بريك بابه تى ديكه كه له موسل له دستنوسيك سالى
1898 له لايه ن داود الصايغ وه بهر ده ستبخستبوو به شرح و
هرگيرانى ئينگليزيه وه بلاويكرده وه⁴²

⁴¹ Chabot, Jean-Baptiste (1860-1948), *Notice sur les Yezidis, publiée d'après deux manuscrits syriaques de la Bibliothèque nationale et traduite par M. J.-B. Chabot*, Paris, Impr. Nationale. In JA, Série 9, Tom 7, 1896, pp. 100-132.

⁴² نووسيارى ئهم وتاره عيسى جوزيف موكسى كاهينى ئاسوورى، سالى 1898 به مان و
منداله وه پەريوه ي ئەمرىكا دەبى بەر لەسە فەرەگە ي داود الصايغ له موسل دستنوسيكى
عه ره بى پيشكەش دهكات كه هرگيرايى عه ره بى هردوو كتيبى پەريوى ئيزيديه كان و
چە ند لاواندنه وه يك بۇ شيخ نادى تيدابوو هتد. جوزيف سالى 1907 له زانكو كۆلۆمبيا
بروانامە ي ماستەرى فەلسە فە لەسەر بابە تى (ئيزيديه كان - شە يتان پە رستان : كتيبى
پە ريوزان و داب و نە ريتيان) پيشكەش به زانكو كۆلۆمبيا دهكات. ئهم وتاره هەر
هە مان ماستەر نامە كه يە تى و ئيراي بۆ وكردنه وه ي ده فە عه ره بيه كان. هەر هە مان وتاره ده
سان دواتر به وه لانانى بە شه عه ره بيه كه و ليكدانه وى نايينى ئيزيدى وە كو كتيبى كى
سە ريه خۆ بلاوكرايه وه، بېروانه : Joseph, Isya, *Devil-Worship: the sacred books and traditions of the Yezidis. Studies on the origin and traditions of the devil-worshippers*. 1919, Boston: Badger.

جینگری کونسل فرانس له موسل، لیۆن کراؤوسکی Léon Krajewski له نیوان ساله کانی 1903 تا 1906 بایه خی به ئیزیدییه کان دها و زیاره تیکی لالشی کرد و له ویش گوی بیستی نه وه بوو بوو که ئیزیدییه کان کتیبخانه یه کیان له سر چیا ی شهنگال هیه. ویرای پیوهندی به تینی له گهل یه کیک له سرۆکه ئیزیدییه کان کهچی هیچی بهرده ست نه که وت⁴³

سالی 1911 بۆ یه که مجار له سایه ی ئه نستانس ماری کهرمه لی بۆ یه که مجار وه رگیزانی فرانسوی هردوو کتیبی جیلوه و مه سحفا رهش له گهل تیکستی ئه سلی هردوو کتیبه که به ئه لفی ی تایبه تی کوردی ئیزیدییان بلا و کرده وه و کۆمه لیک زانیاری تازه شی خسته نوو. به گویزه ی زانیاریه کانی ئه نستانس ماری کهرمه لی که له ریگی حبیب ناویکی خوازاو و کۆنه کتیبخانه وانی ئیزیدییه کان که له نایینی ئیزیدی هه لگه رابۆوه و بوو بووه مسیحی، گوايه کتیبه کان نه وه هینده به نه ینی هه لگه راون که نه سته مه بزانی له کوین. کتیبه کان له گهل کۆمه لیک کتیبی دیکه به زمانی جیا جیا له نا و سندوقینکی شاراره له نا و شه شکه و تیکی چیا ی شهنگال دا شاردرانه ته وه⁴⁴ و ته نها سی کهس کلیلی سندوقی نه و کتیبانه یان لابه وه که نه وانیش:

⁴³ Guest, John S., Guest, *The Yezidis: A Study in Survival*.....op.cit, p. 153.

⁴⁴ کهس نازانی داخو نه و سندوقه پیروزی که کتیبه نایینه کانی ئیزیدییه کان و کۆمه لیک کتیبی دیکه ی به زمانه جیا جیا یه کان تیدا بووه و به سه ی کهرمه لی (له زاری حبیب ده یگرتنه وه) گوايه میژوی نه م کتیبانه ده گه رینه وه بۆ ده وانی یه کهمی مسیحا یه تی له کوردستان چیا ن به سر هاتوه؟ نایا بوونه ته خۆراکی مشک و ماریان تا ئیسته هر شاراون و کهس بزوی نییه توخنیان به کو ی؟ یاخود نه م کتیبخانه یه هر له به وانه دا بووشی نه بووه و به هر نیازنکه وه بیته ده مگزیکی هه لبه ستر او بوو؟

سەرۆكى ئاينى، سەرۆكى دونياىى و كتيبخانه وانى. كتيبخانه وانى
 ئىركى ئىوى پىنسىپىردراوه ھىر شىش مانگ جارىك كتيبىكان بۆ
 ماوھىيىك بختاھ بىر خۆر. بە قىسەى ناوبراۋ ئىم كتيبانە زۆر كۆنن و
 ھى دەورانى يەكەمى مەسىھىيەكانن. دواىى ئىنستانس مارى خوا
 كارى راست بىكات تۋانىويە يەككى لى كتيبخانه وانىكان كە نارى
 ھەمۇ بووھ بە پارەيەكى زۆر پازى بىكات تا كۆپىيەكى كىت و مىتى
 ھىردوۋ كتيبەكە ۋەبىندەستبىخات و دواتر لى گۆۋارى ئاترۇپۇس
Anthrops سالى 1911 لى گەل ۋەرگىزانە فرانسىيەكە ھىردوۋ
 تىكىستە كوردىيە ئىسلىيەكەى كتيبى جىلوھ و مەسھىفا پەش - ىشى
 بىلۋكردۇتەۋە و گەنجىنەيەكى بەھادارى بۆ ئىمە پاراست كە ئىگەر بە
 ھىر نىيازنىكەۋە كرابىت شايانى ھەموۋ پىژلىنغان و پەسنىكە.

سالى 1916 مىنگنا *Mingana* لى وتارى (شەيتان پەرىستان:
 بىپرو باۋەپىيان و كتيبى پىرۇزىيان)⁴⁵ زۆر بە تۋندى رەخنى لى شەماس
 جىرمىيا شامىر و ئىنستانس مارى كەرمەلى دەگىرى و گالىتەى بەۋە
 دى كە ئىم فىرقە نەخۋىندەۋارە چۆن كتيبخانه وانىيان ھەبوۋە، مىگنە
 بەۋ نەجامە دەگات كە نورسىيارى ھەربى كتيبە ئاينىيەكانى
 ئىزىدىيەكان شەماس جىرمىيا شامىرى لى دايگىبۋى ھەنكاۋەى
 نەدىابىن و ھەلاتۋوى دىرەى نەلقوش بوۋە كە بىر لى دەسال (واتە
 سالى 1906) دواى تەمەنىكى دىرئى كۆچى دواىى كىردوۋە و بە

⁴⁵ Mingana, A. "Devil-Worshippers: their Beliefs and their Sacred Books". The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, 1916/XV, pp. 505-526.

تسهی میگنه، نویسیاری ئەم تیکستانه وێرای ئەوهی به عهره‌بی نووسیوونی، به‌لام به ناسوری بیری کردوته‌وه⁴⁶. سالی 1927 ئا، ئا، سیمییۆنۆ له پرووی وهرگێراوه ئینگلیزیه‌که‌وه کردوونی به رووسی، سالی 1930 Giuseppe Furlani ههردوو کتیبی پیرۆزی ئیزیدییه‌کان ده‌کاته ئیتالیایی و له‌گه‌ڵ لیکۆلینه‌وه‌ییکی تیر و ته‌سه‌ل به‌سه‌ر یه‌که‌وه له بۆلۆنا بلۆریان ده‌کاته‌وه⁴⁷

به عهره‌بیش که‌س قازانی ئەم کتیبانه له چ سه‌رده‌م و ده‌ورانی‌که‌دا ته‌رجه‌مه‌ی عهره‌بی کراون، به شیمان‌ه‌ی به‌هێز له سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مدا له لایه‌ن خودی ئیزیدییه‌کان خۆیان کراونه‌ته عهره‌بی و دواتر عه‌باس عه‌رزای، عبدالرزاق نه‌لحه‌سه‌نی و هه‌دیق الدملوجی زۆری دیکه که‌م و زۆر هه‌مان تیکستان به عهره‌بی بلۆکردوته‌وه.

میژووی نووسینی کتیبی جیلوه و مه‌سه‌ه‌فا ره‌ش

تا ئیسته‌که ساغ نه‌بۆته‌وه داخۆ کی کتیبی ئیزیدییه‌کانی نووسیووه؟ له کام سه‌رده‌مدا نووسراون. ئایا دانهری هه‌ردوو کتیب یه‌که‌سن یا دوو که‌سی جیاواز؟

⁴⁶ بۆ زانیاری به‌ داڕێختر له‌مباریه‌وه به‌رانه، Guest, John S., Guest, *The*

Yezidis: A Study in Survival....op.cit, p.156.

⁴⁷ Furlani, Giuseppe., *Testi Religiosi dei Yezidi, Testi e Documenti per la Storia delle Religioni*, Bologna, 1930, pp. 71-91.

ئەم پىرسانە تا ئىستە يەكلانەبۇنەتە و لە ناو ليكۆلئىنە وەكاندا بىر و پاي جياواز جياواز ھەيە. كوردويڤ لاي وايە ھەردوو كىتئىبەكە نووسراوى شىخ ئادى - يىن و لە سەدەى يانزەھەم يا دوانزەھەمدا نووسراون. مسيؤنئىرى ئامريكايى ئەنرېوز⁴⁸ لە وتارەكەى خۆيدا لە ئىنسىكلۆپىدياي مسيؤنى ئەمريكىدا چاپى سالى 1891 ميژروى نووسىنى كىتئىبى جيلووى بە 558 ھ - 1163 ي زايىنى داناوە كە ئە و ميژروە لە مردنى شىخ ئادى نزيكە. ھەرچى بۇ مسەھفا رەشە ئە و سالى 743 ھ - 1342-1343 ي داناوە كە تە و و سەد سال دواى مردنى شىخ ھەسەن دىت (644 ت- 1246 زايىنى)⁴⁹ . ھەرچى ئۇ. ئىلچاڭسكى - يە لاي وايە ھەردوو كىتئىبە پىرۆزەكە لە سەدەى ھەئدەھەمدا نووسراون. نووسەرە خۇ ولاتىەكانى وەك عەباس ئەلەعززاوى، شاكىر فەتاح و پەشاد مىران لايان وايە ئەم كىتئىبانە لە سەدەى نۆزدەھەمدا نووسراون. بى گومان ئەم بەرئزانەى كە دەلئىن ئەم كىتئىبانە لە سەدەى نۆزدەھەمدا نووسراون ھەر تەنھا لە سەر وەرگىراو ھەرەبىيەكان ئە و ھوكمەيان داو ە بى ئە و ەى بە وە بزائىن كە وەرگىراو ھەرەبىيەكە دەشى لە لايەن خەلكانى ناشارەزا نووسرايىتە و ھەرەك چۆن رىشى تىدەچى لە سەدەى نۆزدەھەم بە مەبەستىك لە مەبەستەكان كرابنە ھەرەبى. بە لام ئەسلى مەبەست بەھىچ شىئوئىنەك وەرگىراو ھەرەبىيەكان نىيە بەلكو كىتئىبە

⁴⁸ Andrus, Rev. A.N., *The yezidees*. In Encyclopaedia of Missions, New Yourk, 1891, vol 2, pp. 526-8.

⁴⁹ Gues., John S., Guest, *The Yezidis: A Study in Survival*.....op.cit, p. 240.

ئۆزىنىڭ ئالەككەنە بە زىمانى كوردى خۇى. عباس ئەلەنزاوى حوكم لەسەر ۋەرگىراۋە غەربىيەكە نەدات و لای وایە بە گوتەي زىمانى عامىيەى عىراقى ئەمرۇ نووسراون و پىكھاتەي رستەكان ناشازە و بە پای ئەو شىمانەي ئەۋە ھەيە لە بەغدا نووسراينەۋە⁵⁰. لە ھەمان رۋانگەۋە رەشاد مىران لای وایە چونكە وشەي مسقوف كە واتەي مؤسكۇ دەگەيەنى لە كىتئىي مەسھفا رەش- دا ھاتوۋە و ئىزىدیش تەنھا لەسەدەي نۆزدەھەم لە قەلقلاز دەژىن بۇيە ھەردەبى بە راي نووسەر ئەم كىتئىبانە لە سەدەي نۆزدەھەمدا نووسراين⁵¹. بەر لە ھەرچى دەمەۋى ھەلەيەكى مىژۋويى بۇ مىران راستبەكەمەۋە كە بېرىك تىرە و ھۆزى ئىزىدى بەر لەسەدەي نۆزدەھەم، لە سەدەي ھەژدەمەۋە لە ئەرمەنستان ژيان، بەلام لە دۋاي جەنگى قىرم 1863-1856 و دۋاتردۋاي جەنگى پرووسى-تورىكى 1877- 1878 بە شىۋەيەكى لىشاۋ گەيشتنە پرووسىا. من پىم وایە ھەردوۋ كىتئىي ئىزىدەيەكان زۇر بەر لە سەدەي نۆزدەھەم نووسراون، بەر لە ھەرچى فەتۋاكەي شىخ عبدوللاى رەببەكى لە سالى 1724 واتە لە سەرەتاي سەدەي ھەژدەھەم بەنگەيەكى زۇر بەھىزى مىژۋويىيە و خەتئىكى راست و چەپ بەسەر ئەو بۇچوونانە دەھىنى كە لايان وایە كىتئىي ئىزىدەيەكان لە سەدەي نۆزدەھەمدا نووسراون. شىخ عبدوللاى رەببەكى سەرەتاي سەدەي ھەژدەھەم زانىۋىتەي كە

⁵⁰ عباس العزاوي، تاريخ اليزيدية و اصل عقيدتهم، بغداد، 1935، ص: 187-188.

⁵¹ بۇ شارمزابوون لە بېرۋا رايەكانى رەشاد مىران لەمبارەيەۋە بىرۋانە: رەشاد مىران (دكتور)، رەۋشى ئايىنى و نەتەۋمىيە لە كوردستاندا، كىتئىي سەنتەرى بىرايەتى 7، چاپى دوۋەم، كوردستان، 2000: 104 تا 107

ئیزیدیەکان کتیبی جیلوهیان ههیه و به قسهی ئه و له لایه ن شیخ
 فخرالدین نووسراوه، ئه مه هیج گومان له وه دا ناهیلئته وه که ده بی
 زور بهر له و میژووه ئه م کتیبه بوونی هه بووی⁵². له کۆمه لگه یه کی
 ناوه ها داخرا و نه ینی پارێزی ئایینی نه گه ر ئه م کتیبه گه لێک پێشتر
 نه نووسرا بی و نه بووی، ناشی هه روا به ئاسانی له سهرتای سه ده ی
 هه ژده مه م هه وائی بزانه ی. ئیمه که باس له کتیبه کانی ئیزیدییه کان
 ده که ی نابی له سه ر وه رگێزراوه عه ره بییه کان به ریا ر به دین و بکه وینه
 نا و هه له ی وه رگێزراوه عه ره بییه کان مادام کتیبه که خۆی له بناغه دا به
 کوردی نووسراوه و ته وای نویژ و وێرد و هه موو په رستنیکی ئه م
 ئایینه هه ر به کوردیه و ته نانه ت لای ئیزیدییه کان خوا خۆشی به
 کوردی قسه ده کات⁵³. من ناتوانم ئه وه یه کلا بکه مه وه داخۆ که ی
 کتیبه ئایینییه کان نووسراون، به لام ده توانم ئه وه بلیم که میژوری
 نووسینی ئه م کتیبه کوردیانه زور کۆنه و پێم وانییه له سه ده ی هه ژده
 و نۆژده هه مدا نووسرا بن و شیمانیه ی به هیتز ئه وه یه ده شی له
 سه ده کانی یانزه یا دوانزه نووسرا بن و په نگه کۆنتریش بن. ئیمه
 جاری ده رگه ی ئه م باسه به کراوه یی به جیده هیلین تا ئه و کاته ی
 به لگه نامه ی گرده برمان وه چنگ ده که وی.

⁵² ده ستنووسی ده قی له ترا که ی شیخ عه بدوللای ره بته کی به قسه ی عه بیاس عه ززای له
 کتیبخانه ی سلیمانیه به کۆدی ژماره 116 پارێزراوه، به روانه: عباس العزاوی، تاریخ
 الیزیدیة و اصل عقیدتهم، بغداد، 1935، ص. 85. هه ره وها عه ززای ده قی ته وای
 له ترا که ی له کتیبه کی خۆیدا نووسیوه ته وده بره وانه هه مان سه رچاوه ی پێشوو، لا: 84-
 89.

⁵³ Messoud Fany, *La nation Kurde et son évolution sociale*, thèse de
 doctorat, Ed. Librairie L. Rodstein, Paris, 1933, p. 95

سەرچاوهكان

- 1-Planhol, Xavier de, *Minorités en Islam : Géographie politique et sociale*, Ed. Flammarion, Paris, 1997.
- 2-Chevalier, Michel, *Les montagnards Chrétiens du Hakkari et du Kurdistan septentrional*, Ed. Publication de l'Université de Paris Sorbonne, Paris, 1985
- 3-Izady, mehrdad, *The Kurds: A Concise handbook*, Ed. Taylor & Francis, 1992
- 4- Hasan Gökçe, Portrait d'un Emir kurde, Beder Khan Bey, In *Société et cultures musulmans d'hier et d'aujourd'hui*, Paris, 1996
- 5-Parry, Oswald,-B.A., *Six months in a Syrian monastery, being the record of a visit to the head quarters of the Syrian church in Mesopotamia, with some account of the Yazidis or devil worshippers of Mosul and El Jilwah, their sacred book*, London, Horace. Cox : 1895
- 6-Mohammad Mokri, *Recherches de Kurdologie: Contribution scientifique aux études iraniennes*, Paris, Ed. Librairie Klincksiech, 1970
- 7-Bois, Thomas, *Les yézidis : essai historique et sociologique sur leur origine religieuse*, In *Al-Machriq*, n° 55, 1961

- Menant, Joachim (1820-1899), *Les Yézidiz : épisodes de l'histoire des adorateurs du diable*, Paris : E. Leroux, 1892
- 8-Guest, John S., Guest, *The Yezidis: A Study in Survival*, Ed. KPI, London & New York, 1987
- 9-Messoud Fany, *La nation Kurde et son évolution sociale*, thèse de doctorat, Ed. Librairie L. Rodstein, Paris, 1933
- 10- ف، مينزورسكي، الاكراد: ملاحظات و انطباعات، ترجمة د. معروف خزندان، دار الكاتب، بيروت، 1987
- 11- الاب انستاس الكرملى، اليزيدية، المشرق، المجلد الثاني، بيروت، 1899.
- 12- رهشاد ميران (دكتور)، رهوشى ئايينى و نته وهى له كوردستاندا، كتيبى سهنتهرى برايه تى 7، چاپى دووهم، كوردستان، 2000
- 13- عباس العزاوي، تاريخ اليزيدية و اصل عقيدتهم، بغداد، 1935
- 14- م. مينتياشاشفيلى، كورد: كورتهى پيوهنديى كومه لايه تى - نابورسى، رۇشنبىرى و گوزهران، وهرگېرانى له رووسىيه وه: د. عزيزه دين مستهفا ره سوول، سلیمانى
- 15- الامير شرف خان البديسى، شرفنامه، ترجمة محمد جميل الملا احمد البروذبانى، الطبعة الثانية، كردستان، 2001

يەكەم بەش

ئەستاس ماري گەرمەلى

دۆزىنە ۋە يىتكى تازەلى

دوو كىتېبى پىرۋىزى ئىزىدىيە كان

گۇۋارى *Anthrops*

بەرگى شەشەم، سالى 1911

ئىيەننا - نەمسا

T. 820
Revue Internationale d'Ethnologie
et de Linguistique

ANTHROPOS

Ephemeris Internationalis Ethnologica et Linguistica

•• Rivista Internazionale ••
d'Etnologia e di Linguistica

•• Revista Internacional ••
de Etnología y de Lingüística

International Review of Ethnology and Linguistics.

Internationale Zeitschrift für
Völker- und Sprachkunde.

Band VI ❁ 1911.
Tom. VI ❁

Mit 34 Tafeln
159 Textillustrationen

Avec 34 planches =====
159 gravures de texte

Im Auftrage der Österreichischen Leo-Gesellschaft,
Mit Unterstützung der Deutschen Görres-Gesellschaft

Herausgegeben:

Unter Mitarbeit zahlreicher Missionäre von P. W. SCHMIDT, S. V. D.

„Anthropos“-Administration: St. Gabriel-Mödling bei Wien, Österreich.

Druck und Verlag der Mechtharisten-Buchdruckerei in Wien, VII.

کۆنی بهرگی کۆنۆری لانتروپوس 1911

La découverte récente des deux livres sacrés des Yézidis.

Par le P. ANASTASE MARIE, O. Carm., Bagdad.

I^e PARTIE:

Quelques remarques sur la découverte et la nature des deux livres sacrés des Yézidis.

I^o Comment j'ai été amené à la recherche des deux Manuscrits Yézidites.

Au mois de mai 1898, un beau jeune homme, aux grands yeux noirs, aux moustaches fortes et bien frisées, au nez aquilin, au teint rose et frais, à la figure avenante, de forme ovale, aux traits réguliers et à la taille colossale et à la constitution robuste; la toute empreinte d'un extérieur montagnard et simple qui dénote une âme forte et généreuse, est venu me trouver pour me demander de l'aider à se faire chrétien.

«Mais alors, à quelle religion appartenez-vous, lui ai-je répondu, si vous n'êtes pas chrétien?»

— Je suis Yézidi, c'est-à-dire, j'appartiens à cette secte qui vénère le diable dans le but de détourner sa colère de ceux qui lui vouent un culte spécial.

— Je veux bien vous accepter au nombre des chrétiens; mais pour le devenir, il faut vous y préparer en étudiant les principes de la foi du Christ Jésus et en désavouant vos erreurs.

— Je suis prêt à faire tout ce qui vous exigez de moi.

— Quel est votre nom et celui de vos parents?

— Je m'appelle *Habib*, fils de *Yağab* et de *Alşeh*.

— Quel âge avez-vous?

— Environ 30 ans.

— Où êtes-vous né?

— A *Bözi*, près d'*Alşeh*, dans la haute Mésopotamie.

— Qu'est ce qui vous pousse à vous faire chrétien?

— J'ai été domestique et en même temps bibliothécaire chez le chef religieux de ma secte pendant sept ans; puis j'ai trouvé la vie trop monotone et trop insignifiante, je suis allé offrir mes services aux moines chaldéens qui sont dans notre voisinage. Quand je les ai bien connus, j'ai trouvé que leur vie surpasse de beaucoup la nôtre qui ne s'en approche pas du tout. La vie des autres chrétiens me paraissait aussi beaucoup plus élevée que celle de mes plus dévots coreligionnaires.

— Pourquoi ne vous êtes-vous pas fait chrétien là-bas, et êtes-vous venu jusqu'ici?

— Je ne pouvais pas le faire dans mon propre pays; j'aurais été exposé à une mort immédiate.

— Je comprends votre crainte; mais n'avez-vous pas eu un autre motif qui vous ait poussé à renoncer à votre secte pour suivre la doctrine de l'Évangile?

Anthropos VI. 1911.

کۆپی لاهرمی به کمی گوتاره‌کی که رمعلی به فرانسوی 1911

بەشىم بەگەم

چەند تېئىنىك دەربارەى چىرۆكى دۆزىنەۋە و سىروشتى دوو
كتىبە پىرۆزەگەى ئىزىدىيەكان

I

چۆن بەشۇيىن دوو دەستىۋوسى كىتپى

ئىزىدىيەكان دا گەرام ؟

لە مانكى ئايارى سالى 1898 كۆپە گەنجىكى چاۋ پەش گەۋرەى
سىمىل زىل و تەۋاۋ لوول، لووت چەماۋە و روخسار ئال و پووخۇش،
دەم وچاۋ خەپ و سىما ئاسايى و بالايەكى كەتە و پىكھاتەيەكى
بەھىز، پەنگ و پوخسارى تەۋاۋ دەرەكى چىپايانە و ساكارانەى
دىاردى بۇرۇچىكى بەھىز و بەخشندە دەكرد، ھاتبۇو بمبىنى تا
داۋام لىبكات يارمەتى بەدەم بۇ ئەۋەى بىتتە مەسىحى.
(بەلام ئىۋە سەر بە چ ئايىنىكن، ئەگەر مەسىحى نىن؟ من پىم گوت).

- من ئىزىدىم، واتە سەر بى، تايەفەم⁵⁴ كە شەيتان دەپەرستىن بەو
نامانجەي كە خۇيان لە تووپرەيىكەي لاپىدەن و ئىردويانەتە
پەرستنىكى تايەتەي.

- پىم خۇشە لە نا و مەسحىيەكان قەبوولتان بىكەم، بەلام بۇ ئەوئەي
بىيتە مەسحى دەبى خۇتى بۇ نامادە بىكەيت و پەرەنسىپەكانى
ئايىنى مەسحى بخوئى و حاشا لە ھەلەكانى خۇت بىكەيت.
- من نامادەم ھەموو ئەوانە جىبەجى بىكەم كە ئىنە لە منى داوا
دەكەن.

- ناوى خۇت و باوكت چىيە؟

- من ناوم جەبىبە، كوپى يەعقوب و ئايشەم.

- تەمەنت چەندە؟

- نىزىكەي 30 سال.

- لە كوئى لە داىك بوويت؟

- لە بۇزى Bozi، نىزىك ئەلقوش، لە مېزۇپۇتامىاي سەروو.

- چ شتىك ھانىداي تا بىيتە مەسحى؟

من ماوئەي ھەوت سالان نۇكەر و لە ھەمان كاتىشدا لاي سەروكى
ئايىنى تايەفەكەم كىتېبخانەوان⁵⁵ بووم، پاشان زانىم ژيان لەوئى زۇر
و ھەرسكار و بىمانايە چووم خزمەتى راھىبە كلدانىيەكان بىكەم كە
ھاوسى ئىمە بوون. پاش ئەوئەي چاك ناسىمن، بۇم دەرکەوت كە
ژيانى ئەوان زۇر لە ژيانى ئىمە سەروو ترە و زۇرىش لە يەكەوئە

⁵⁴ راستىيەكەي ئىزىدى ئايىنە نەك تايەفە (سىكت)، بەلام ئىمە لە سۆنگەي دەستپاكي

ومەگىزانەكە پىنگەمان بە خۇمان ئەدا ئەم گۆرىنەيە بىكەين، ومەگىز.

⁵⁵ كىتېبخانەوان : bibliothécaire بە غەربىيەكەي واتەي امىن مەكتەپ دەمگەيەنى،

ومەگىز.

دورن. به هه مان شپوه پيم وايه ژيانى مسيحيهكانى ديكه زور
بهرزتره له ژيانى زنده شهتكدراوى خوداپرستانه نيمه نيزيدى.

- نهى بوجى هر له ويدا نهبوويته مسيحي و تا ئيره هاتى؟

- له ولاتى خوماندا نهمتوانى نهوه بكم، چونكو له وانهبوو هر
دهمودهست بمكوژن.

- من له ترسهكت تيدهگم، به لام نايا هيچ پالنهريكى ديكه نهبووه
پالى پيوه نابى تا واز له نايينى تابهفكهى خوت بهينى و به شوين
ناقيدهى مسيهدا بكه ويت؟

- بهلى، هويكهى ديكهش هيه كه كارى تيكردم و منى وا
هرچرخاند تا له ههلهكانى باو و باپيرانم ههنگه پيمه وه، نهویش
عيسا-مسيح⁵⁶ خوى بانگهنيشتى كردم كه نهه ريگهيه بگرم.

- نهوهيان چون؟

- نهگه نيسته بوت بگيرمه وه، بروام پيناكەيت، چونكو مسيحيهكان
وا فيركراون هيچ گرینگيهك به خهوتان نهدهن.

- هرچونيك بنت بيگيره وه؟

- پوزنيكان، نيوارهى پوزنيكى تهواو شهكت، دواى ههول كوشنيك
كه دابووم قول خهوتبووم. له وخه وهدا خوم له ناو باخچهيهكى
پازاوهى پر له گول و گولزار بينيه وه كه درهختهكانى لهبر
بهركانيان چه مابوونه وه. هه مو چهشنه گولينك و هه مو پهنگينك نهه
بههشته پرچيزهيان پازاندبووه.

" من ويستم له چيزى جوانى سروشت ورد بيمه وه، له بهر سنيبهرى
درهختيكى كه وهى تهمن چهندين سهه ساله دانيشتم كه

⁵⁶ عيسا-مسيح : Jésus-christ

كەلەيەكانى پېر بوون لە بالندەى چكۆلەى نەغمەخوون كە يەك بە تەك
يەكەوہ گۆرانىان دەچرى.

— لەوكاتانە كە من بە خوشنوردىيەوہ بەشدارىم لە و پېشبرىكى
دلخۆشكرانەيە دەكرە، بىنىم پىاويك پارچە كاغەزنىكى rouleau
زۆر كراوہى بە دەستەوہ بىرىم و دوو تالە تيشكى خۆرەتايشى
بەسەر سەرەوہبوو و پىنى گوتم: " بىروانە ئەم كىتەبە ئىدى پىنووست بە
بوونى ناكات، بە تىپەربوونى زەمەن ھەمووى ھەلوەشاوتەوہ، منىش
ئەم پارچە كاغەزە دەدەپنم، چونكو كاتى بەسەر چووہ و پارچەكانى
نابى بىمىنن تەنھا بۆ ئەو كەسانە نەبىت كە دەيانەوى نژ بەوانەى
بەكاربەينن كە وىراى بىكەلكى و پەرتەوازەبوونى بە ھەموو لايەك
كەچى ھەر دەيانەوى پابەندى بن."

دواى ئەو، كوڤىكى گەنج بە جل و بەرگىكى برسكەدارى پوناك
خۆى پيشكەش كرد و پىنى گوتم: " پىنگەى پاستى و ژيان لە مندا
دەدۆزىتەوہ. ھەتا ئەوكاتەى تۆ لەناو ھەلەكانى خۆتدا بىمىنەتەوہ،
تۆ ھىچ كات نارامى لە ناو پۇزحى خۆتدا نابىنى، بەلام ھەركاتىك
وازت لىھىنا، تۆ لە ناو خۆتدا خوشنوردىينكى نەبىنراو دەدۆزىتەوہ.
لەو لای دىكەوہ، وات لىدەكەم بەرى ئەم درەختە تام بكەيت، پاشان
بەرى درەختىكى بۆ چنيمەوہ كە لە من نزيك بوو، سەوزەينىك كە لای
من زۆر بەتام بوو.

دوايى گوتى: " لە ئەمپۆوہ بەدواوہ تۆ بەدەر لە بەرى ئەم ژيانە،
ھىچ چىزنىكى دىكە نابىنى، تۆ سى سألەيت و لە يەك سال زۆتر
ژيانت لەبەردەمدا نەماوہ. ئەگەر تۆ ھىندە بەدبەختى تا لە ناو

گومراپى خۇتدا بىمىنئىتەۋە، ئەۋا تۇچ لەم دونىايە و چ لەۋ دونىايى
دىكە زىان بە خۇت دەگەيەنى "

" ۋەختايەك خۇي كىشايەۋە كەسى سىنەم جامانىيىكى لە سەرو و
سۇلىكى لە پىپوۋ خۇي پىشكەش كىرد، بانگى كىردم تا دەرەۋەي
باخچەكە لەگەلى. بچم بۇ ئەۋەي شتىكى سەيرو سەمەرەم نىشانىدات
كە سەرنجى رىبوارەكان پادەكىشى، بەلام ھەركە چەند پىنەك
ۋەشۋىنى كەۋتم ۋەخەبەرھاتقەۋە، " من بە ۋەنجامە گەيشتم كەۋا
عيسا *Jésus* خۇي بانگەنئىشتى كىردووم تا بچمە سەر ئايىنەكەي كە:
ژيان، رىگە، راستى و ئاشتى لە ھەموۋان نىاتىر و لە ھەموۋان ئارامىر
ھەر لە ۋ ئايىنەدایە. "

- ھەموۋ ئەۋ شتائەي گىراۋنەتەۋە زادەي خەيال كىردى وروژاۋي
ئايىنى خۇتە و نابى ھىچ گىرنگىيە كىان پىندەي. تاقە شتىك كە
بتوانى راستگۇيى ھەزەكانى تۇبسەلمىنى، كىردەۋەكانى خۇتن.
ئەگەر ئەۋ كىردەۋانە چاكىن و رىكبن لەگەل ئاقىدەي مەسىحايەتى،
ئەۋە من ئەۋە دەرئەنجام دەكەم كە ئىۋە ھەزىكى زۇر بەتىنتان ھەيە
بۇ ئەۋەي بىنە مورىدىكى مەسىح *christ* خۇ ئەگەر نا ھەموۋ
خەۋنەكانت ھىچ ئاگەينىن، يان بە شىۋەيىكى دىكە دىاردى بۇ ئەۋە
دەكەن كە ئىۋە گومراپىيىكن بۇ خۇتاتان.

- باۋكە كىان، ئىۋە لەسەر ھەقن و من ھىچ قەسەيەكم نىيە بىلىم.
- ھەۋسەلەي ئەۋەت ھەيە ھەر پۇژ سەعات ۵ ي پاشنىۋەرۇ بىيىت تا
پىنۋىنئىيەكانى مەسىحايەتتەي فىر بىكەم، فىرە نوپۇژ كىردنت دەكەم و
ۋەختايەكىش ئەۋەنئىدە فىرېۋىۋىت، دەيىنم بزانم ئايا ئىۋە ئامادەيى

ئەو تان ھەيە ئاوى ژيانبەخش⁵⁷ وەرىگرن. بەلام بىر لە ھەرچى بەلگەيەكى دلتياكەرەوہ و بىگومانم لە ئىوہ دەوئت كە ئىوہ واز لە ئاقيدەى باو و بايرانتان دەمىنن بەوہى ھەموو راز و سېرۇمۇنئىيەكانى ئايىنەكەى خۇتانم بۇ ئاشكرا بگەيت.

ھەيبب بۇ وەلامدانەوہى ئەم دەستىنشخەريە زۇر لە تەنگە تاويدا كەوت، چونكو ھەمىشە ترسى ئەوہى ھەبوو و دەترسا نەئىيەكان ئاشكرا بكات كە مورىدەكان دەبى زۇر بە نەئىنى بىپارزىن ئەگەر نا دەكوژىن. ئەو ھەمىشە ئەوہى لە خەيالىدا بوو كە زوو يا درەنگ دەزانن كە ئەو ھەيان ئەوہ نەئىيەكانى ئاشكرا كەردووە و لە تۆلەى شەرەف ئىھانەكردنى ئايىنەكەى دەيگرن. لەمبارەيەوہ لە لايەنى خۇمەوہ تەواو ئارام كەردەوہ و پىم گوت دەتوانى متمانە بە من بكات كە تا ئەو لە ژياندا بى بە ھىچ شىوہيىك ناوى نەخەمە سەر كاغەز، بەلام دواى مردنى ئەگەر ئەو بەر لە من مرد ئەوا دەتوانم ھەموو شتىك بلىم بىنەوہى ھىچ لە قسەكانم كەم بگمەوہ.

قوتابىيە كاتىشىومىنەكەم⁵⁸ catéchumène بەم مەرجانە پازى بوو و كەوتە ئەوہى نەئىنى سىكتەكەيم بە گوپ و تىنىكى زۇرەوہ بۇ ئاشكرا بكات. منىش دەموودەست دەستم كەرد بە نووسىنەوہى ھەموو ئەو شتانەى ئەو دەيگوتن و بەشىكى زۇرىم لە گۇوارى المشرقى عەرەبى باوكە قەدىسەكانى بەيروت (سالى دووم: لاپەرەكانى 32-37، 151-156، 309-314، 395-399، 547-553، 651-55، 731-336) بلاوكردەوہ.

⁵⁷ ئاوى ژيانبەخش: l'eau régénératrice

⁵⁸ كاتىشىومىن: catéchumène : خۇندكارى بنەمايەكانى ئايىنى مەسىحى، وەرگىپ.

نه وه له و کاته بوو که حمیب هینشتا له ژياندا بوو، به لام کسینک
نهیزانی که نه و راستییه کانی بو من ناشکرا کردوه.

II

کتیبی پیروزی ئیریدییه کان

خالینک که پازگۆ⁵⁹ یه کهم له هموان زیاتر له سهری موکړ بوو
کتیبی ئایینی تایه فهکه یان بوو. تهنها دواي حوت مانگ له دواي
یه کهمین سردانی توانیم ناوی کتیبه کانیان لیوه چنگبخم. دواچار
پینی گوتم که نه وان دوو کتیبیان هه یه: کتیبی جیلوه و کتیبی
مهسحه فاپهش، به لام به شیوه ییکی ناوه ها شاردرانه ته وه که
مه حاله بزانری له کوی دانراون و هه تهنها سی که سیش بهم نه نییه
شاره زان: سه رۆکی ئایینی، سه رۆکی کاروباری دونیایی و
کتیبخانه وان.

کتیبخانه وان نه رکی نه وه ی پیسپیردراوه که هه شهش مانگ
چارک نه و کتیبانه ی که هه رگیز خوریان بهرناکه وی بخاته دهره وه.
کتیبخانه که له سه ر چیا ی شهنگال یا وه کو چیا ی ئیزیدییه کانه.
کتیبه کانی کتیبخانه که زور کۆنن و به زور زمانی جیا جیا
نووسراون: کلدانی، ناسووری، عه ره بی، فارسی، لاتینی و یونانی.
(حمیب نه ی توانی هه موو شته کانم پی بلی چونکو نه خوینده وار بوو).
به قسه ی حمیب نه و کتیبانه هی کلنسه یه کی کۆنی شهنگالان که
میژروه که ی ده گه پرتته وه بو یه کهم ده ورانی مه سیحیا یه تی. هه رچی

⁵⁹ رازگۆ: révélateur کاشف السر

تایبەت بە دوو دەستەنۆوسی کتێبی ئایینی تایەفەکیە ئەوا لەناو
سندوقیکی دارگۆیز دا هەنگیران که بە پارچە وردە پارەیی کانزایی
داپۆشراوه و بە سێ کلیل دادەنیری و هەر کلیلیکیشیان لای یەکیە
لەو سێ کەسانەیه که پێشتر باسمانکرد. سندوقەکه بۆ خۆی لەناو
ئەشکه و تیکدا شاردرارووتەوه، بەدەسته راستی ئەو کەسەیی دەچیتە
ژوورەوه بە دوو یا سێ مەتر لە دەرگی چوونە ژوورەوه لە ناو
حەشارگەییەک لە ژێر زەویدایە، بەشیوەییەک که تەنها ئەو سندوقی
تێدا شاردرارووتەوه. بەردیکی تەواو موکم حەشارگەکی داخستوو.
بە تەك ئەم سەرپۆشە بەردینە که بە کارامەیی شۆینەکه دەشاریتەوه
که گەنجینە ئاینەییەکی تێدایە، کۆمەلێک بەرد، یەك لە دوا یەك بە
دوورەیی ئەشکه و تەکه پیرۆزەکه بۆ چەواشەکردنی حەزی ئەو
چاوگێڕانەیی که دەیانەوی بەشۆین گەنجینەکەدا بگەڕین دانراون.
نزیکەیی هەموو ئیزیدیەکان دەرمان کهوا دوو کتێبی پیرۆزیان هەیه،
بەلام قەدەغەیه ناوێکانی ناشکرا بکەن ئەگەر نا دەکوژین، هیچ کەس
پێگەیی پێنەدراوه هەولبەدات ئەم دوو کتێبۆلکه⁶⁰ پیرۆزە
بخوانیتەوه. هەرۆک چۆن رینگە بە هیچ کام لەو سێ کەسە خاوەن
ئیمتیازەش نەدراوه که لە سێ سەعات زیاتر یەکیە لەم کتێبە
سروشیانە révélation لای خۆیان بهێننەوه، ئەوەش دەبێ تەنها بە
نامادەبوونی دوو کەسەکی دیکە بێت.

ئەوهی رینگە پێدراوه تەنها خویندەوهی وەرگێڕاوی عەرەبی
کتێبەکانە و هینشتا ئەوەش تەنها یەك کەس هەیه که بتوانی
ببخوینیتەوه، ئەویش کۆرە گەورە سەرۆکی ئایینیانە. زۆریە

⁶⁰ کتێبۆلکه: opuscul: واتە کتێبۆلکهی ئەمەیی یا زانستی، وەرگێز.

نه وانهی که گوئی بیستی نه م خویندنه وانه ده بن لئی تیناگن، چونکو زمانه که یان دیالیکتیکی کوردی تایبیت به خوینانه و تیکه لاره له گه ل زمانه عره بی.

III

وهسپی نه و سندوقه پیروزهی که دوو کتیه پیروزه کی تیدا هلگیراوه

نه مه یان وهسپی نه و سندوقه که گنجینه پیروزه کی تیدا هلگیراوه. پیوانه که به پیی داویک گیراوه که من به کاتیشیومینه کم دابوو، له نه جامدا نه مه پیوانه کی نزدیکه ییه و پیوانه ییکی ورد نییه. سندوقه که درینا ییه کی 33 سم، پانیه کی 22 سم و قولایه کی یان نه ستوریه کی 7 سم. سندوقه که وه که له پینشدا گوتمان له داری گوئزه و به قه یفه⁶¹ velours یه کی چلکنی سپی داپوشراوه. له سهر سهر پوژشه که پارچه پارچه ی پاره و له ناوه راسته که شی وینه ی که له شیرینی به سهر وه یه که له تاوس ده چی. له لای راستی نه و لایه ی که سندوقه کی لیده بیته وه وینه ی خوړنیکی (رؤژ) تیدا یه، له لای چه پیشی وینه ی مانگینی تیدا یه. له سهرووی تاوسه که، نه ستیره ییک له گه ل تیشکی خوړه تا و که وینه ی نه ستیره ی به یانه. له خواره وهش وینه یه کی زه وییه. له توژینه کانی سهروو و راستدا دوو هیلی هاو پیچ کیشراون که نیشانه ی ناون و له وانه یه دیاردی بن بؤ ده چله و فورات. له بهرامبردا و له توژینی

⁶¹ قه یفه velours جزره قوماشیکه به عره بی مخمل یا قطیفه- ی پنده لیزن، وهرگیر.

چه پدا سی تروسکه دهیبنرین که ره مزن بؤ ناگر. له قوژینی خواره وه پارچه یه کی خر هیه که له وانه یه ده ریبری هه وا بیئت، بریتیه له ویناگردنی ره مزی ره گهزی ناو. له ولای تریشیه وه به لای چه پیه وه، مشتیک دهنکه لمی بیابان له ورده پاره دهیبنرین. که وینای زهوی ده به خشن. نم دهنکه لمانه به شیوه ییکی وا دانراون که وینه ی تابلوییکی ناریک دروست دهگهن.

IV

وهسی کتیی جیلوه

Livre de révélation ووهسی کتیی سروش
 لهسر دوو پارچه کاغزی پیستی parchemin زور ناسک له
 پیستی ناسک نووسراوه ته وه. هریه که لهو پارچه جیا جیا نه یه که له
 دوا یه که پیوانه که یان تزیکه ی 27×11 سم و پیوانه ی نه و به شمش
 که نووسینی لهسر گراوه ته نه 17×11 سم و هر لاپه ره یه کی شی
 له 16 دیری ته و او ناسایی پیکه اتوه. نووسینه که ی زور جوان
 ده خویندریته وه که به پیتی تایبه تی نووسراون که هندیکیان له
 عه ربی و هندیکی تر له عیبری و هندیک له کلدانی و دوا جار
 زوریه یان له ماندایی mandaïte ده چن. هر لاپه ره یه کی له دوو
 بهش پیکه اتوه که یه کیکیان نووسراوه و نه وه ی دیکه ی سپیه.
 بهش سپیه که به شیوه ییکه براره که ده ریبری هه مان نه و وینانه بی
 که لهسر خودی سند و ته که دا دهیبنرین، به مشیوه یه:

یه که م وینه، مانگیکی یه کسه وه یا هر مانگیک ده نوینی،
 دووم وینه، نه ستیره ییک که بیگومان نه ستیره ی به یانه،

سنيهم وينه، بالندهينك كه له وانه يه تاوس بيت،
 چوارهم وينه، زه ويينكي پان وهكو تابلويينكي ناريك،
 پينجهم وينه، خور،
 ششم وينه، دوو زهريا كه له وانه يه دهچله و فورات بن،
 ههوتهم وينه، سهري مرؤئينيك له گهله دوو گوي يا دوو شاخ (شهيقان ؟)
 ههشتم وينه، گوله شليرهينك lis به سي گه لاهه يا وهكو زيتي سي
 بروسكهي ناگر كه له خواره وه بهكيان گرتوره.
 له خواره وهي هر لاپهريه كيشدا نه و وشه يه نووسراوه ته وه كه له
 لاپهري دواتر دهستپيندهكات. لاپهركان هيچيان ژماره يان له سسر
 نه نووسراوه تا ريزبهندي لاپهركان ديارى بكات.

V

وشه يهك دهرباره ي ماناي نهه هيمايانه

نه و هيمايانهي كه له سسر سن دوقة پيروزه كه دهينرين و به سسر
 هريه كه له لاپهركاني كتيني جيلوش دووباره كراونه ته وه و
 پيوهي نووسراون چي دهگه يهنن؟
 - دهتوانين كومه ليك بپورا له مباره يه وه دهرپرين، به لام نه وه ي لاي
 من له هه مووان زياتر ريني تيده چي نه وه يه كه نيزيديه يه كان چوار
 رهگهز به پيروز داده نين: خور، مانگ، نهستيره ي به يان و پوحي
 خراپه له ناو دوو وينهي كه له شير يان تاوسدا يا وهكو زيتي له ناو
 كه له شير- تاوسدا، نه و فريشته يه ي كه به شيوه يينكي كاتي له پايه ي
 خوي ميترايه خواره وه بو نه وه ي كوتايي دونيا بگريته دهست. له

خویندنه وهی هردوو کتیبه پیروزه کانیان دهیئین ئەم پەرستنه
 هەرچەندە کەم ئاشکرایە، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا ئەوندە لە راستییەوه
 کەتر نییە و کۆمەڵیک لە کەسایەتیە پانتیۆنەکانیان⁶² هەلگری
 ناوگەلیکن کە بوونەتە مایە پیروزییەک بۆ پەرستنی ئەستێرەکان.
 ئایا ئەوانە کەسایەتی میژوویی و ئەفسانەیین؟ - من هیچی لێ
 نازانم - ئایا ئەگەر کەسایەتی میژوویی هەلگری ناوی راستەقینە
 دەورانی زیندەگی خۆیان یا وەکو کەم یا زۆر دواى مردنیان ئەم
 ناوانەیان پێبەخشاوه؟ من هێشتا ئەوەشیان نازانم. کەوايە ئەمانە
 پرسیارگەلیکن کە دەبێ دواتر کەسانی دیکە دەرفەتی ئەویان ببێ
 لیکۆلینەوه لەسەر ئەم ئایینە نامۆیە بکەن و پوناکیان بخەنە سەر. بە
 هەر حال ئەوهی هیچ گومانی ئێدا نییە ئەوهیە کە ئیزیدییهکان هێشتا
 لە پۆزی ئیستەشماندا جەستە ئاسمانییەکان⁶³ و چوار پەگەزە
 کۆنەکە دەپەرستن، ئەوهی کە تەواو هاوچوتە لەگەڵ ئەو نیشانانە
 کە لە پێشدا باسکران. لە بارەى دەستنووسی یەکەم و هێمایەکانی
 ئەوەندە بەسە و با ئیستە بچینە سەر وەسپکردنی دووهم
 دەستنووس کە پێی دەلێن مسخەفا رەش.

VI

وەسپى دەستنووسەکە

⁶² پانتیۆن panthéon واتە کەسایەتیە ناودار و میژووییەکانی نەتەوهییەک، وەرگێڕ.

⁶³ جەستە ئاسمانییەکان : Les corps célestes

مەسحەفا رەش يا كتيبي رەش Livre Noir پارچە كاغەزنىكى
 پىنستە لە ھەمان ئەو چۆنایەتییەى كە لە پىنشتا باسكراوە، 2.80 سم
 درىژى، لەسەر 21 سم پانى. پانى بەشى نووسىنەكە 11 سم.
 ھەمووى بەسەرەكەو 152 سم درىژە، بەلام پیتەكانى كەمىك
 گەرەترن.

تىكرای ئەم وردەكارىانە لە لايمەن حەبىب خۆيى پىم گەيشتون، بەلام
 من تا سالى 1906 نەتوانى بىرۆكەيەكى تەواوم لەبارەيەو ھەبىت،
 وەك لە دواتر باسى دەكەم تا ئەو كاتەى توانىم كتيبخانەوانىكى
 دىكە بىيىم كە وەرەمى ھەموو ئارەزووكانى منى داپەو.

VII

كام لەم دوو دەستنووسانە كۆنترن؟

لەم دوو نووسراویدا كە ئە ناوى نووسيار و ئە سالى نووسىنى
 بەسەرەويە كە كەى نووسراون. كە واپوو، چۆن بتوانىن حوكم بەسەر
 كۆنيتى ھەريەكەيان بەدەين؟ لەوانەيە لە پىگەى زمان و ژمارەى ئەو
 وشانەى كە كەوتوونەتە ناو دىيالىكتى پىرۆزى ئىزىدييەو بتوانىن
 بەم ئەنجامە بگەين. بەلام ئەگەر ئەم نيشانە وەكو پىوانەيىك
 وەرەبگىرن ئەوا بە ھىچ ئەنجامىكى وا دلخۆشكەر ناگەين، چونكو وا
 ديارە كە زمانى ھەردوو نووسراوەكە بە ھىچ شىوہەيىك يەك نەين.
 پراستىكەى لە ھەردوو كياندا وشەى نامۆ ھەن. كە واپە دەبى دەست
 لەم نيشانەيە ھەلبگىرن و بەدواى نيشانەيىكى دىكەدا بگەرن،
 وەكوو بىرۆكە idées بە نموونە.

که و ابو، له کتیبی جیلوه‌دا وادهرده‌که وی که بیژکه‌کان زۆر په‌سه‌تر و ئاقیده‌که زۆر په‌سه‌ن تر بیست. پاستیه‌که‌ی له‌م نووسراوه‌دا (مه‌به‌ست له کتیبی جیلوه‌یه، وهرگێن) بیژکه‌ی وای تێدایه که له ناو مه‌سحه‌فا ره‌شدا نییه. هه‌رچی له مه‌سحه‌فا په‌شه، بیره‌کان به پیچه‌وانه‌وه زۆر په‌شوێن. که‌وایه وادهرناکه‌وی که نه‌و هینده‌ی من درکم پیکردبسی یه‌که‌م نووسیا‌ری ئیزدییه‌کان تیگه‌یشتنیکی نه‌و هینده‌ گشتی و نه‌وه‌ینده‌ ناسایی هه‌بوویت.

من بۆ نه‌وه ده‌چم با‌وه‌ر به‌وه بکه‌م که کتیبی جیلوه‌ کۆتره، هه‌لبه‌ت به‌ بی نه‌وه‌ی بتوانم پرسه‌که یه‌کلا بکه‌مه‌وه. نه‌مه‌ بێر و پاره‌کی ساده‌ی خۆمه‌ و وه‌ک هه‌ولدانیک بۆ تاقیکردنه‌وه ده‌یخه‌مه‌ روو. خه‌لکانیک دیکه‌ی له‌من ده‌ست رو‌یشتووتر، ده‌توانن نه‌م تیزه‌ له‌ من چاکتر زۆر ئیقناع پیکه‌رانه‌تر بسه‌لمین. ده‌بی نه‌وه‌ش زنده‌ بکه‌م که‌وا کتیبی جیلوه‌ هینشتا که‌تر ناسراوه‌ له‌ لای ئیزدییه‌کان وه‌ک له‌ کتیبی مه‌سحه‌فا په‌ش، نه‌وه‌ی که‌ نه‌م بۆچوونه‌ زیاتر ده‌سه‌پینی نه‌وه‌یه که‌ نه‌م کتیبه‌ له‌ لای پریه‌ره‌کانی نه‌م سیکته‌ پیرۆزتر و په‌رستراوتره، به‌جۆرێک نه‌وه‌نده‌ به‌ته‌نگیه‌وه‌ن که‌ له‌بهر چاوی خه‌لکی بشارنه‌وه.

VIII

حه‌بیب: نه‌و ئیزدییه‌ی به‌ ناوی عبدال‌مسیح بوو به‌ مه‌سیحی

با بگه‌رینه‌وه‌ لای حه‌بیب، نه‌و کوپه‌ گه‌نجی که‌ به‌ ناسانی هه‌موو په‌ره‌نسیه‌کانی ئایینی مه‌سیحی وهرگرت له‌گه‌ل نوێزه‌ هه‌ره‌

پنویستەکان و لە 24 ی دیسامبەری 1898 لە پۆژی پینش جەژنی نوێل حەبیب باتیمی وەرگرت.

R.P. Augustin Syeger دۆمینیکى خەلكى بەغدا وەك من، لەسەر رینگەپێدانى Mge. Aayner دۆمینیکى ئەلزاسى كە ئەو كات ئەرشفەئىكى لاتىنى بەغدا و نومايندەى پاپا⁶⁴ بوو ئە مینۆپۆتامیا باتیمی كرد. لە ناوی حەبیب (خۆشەویست) ناوی عبدالمسیح (Christude) مان بۆ ئیزافە كرد بۆ ئەوەى تا هەتا هەتایە بپیته خزمەتكارى مەسیح، دواى ئەوەى ماوەیىكى زۆر كۆیلەى شەیتان بوو. حەبیب دواى باتیمکردنەكەى لە شەوی نوێل لە لایەن كۆمیونیۆنى پیرۆزەو و sainte communion دووپاتکردنەوێى بۆ هات و بەردەوام بوو لە رازە پیرۆزەكان sacrement و ژيانىكى تەواو مەسیحیانە دەژیا. لە بەغدا وەك دەرگەوانى كۆشكى نومايندە Mgr. Alteyer دامەزرا.

عبدالمسیح بوو بە مەسیحى و عابیدیكى تەواو، پۆژنکیان پینی گوتم: "باوەكەم ئیوێ دەرگەى كنیسەى كاتۆلیك یان راستەر دەرگەى ئاسمانتان بۆ والاكردمەو، حەزەكەم بەردەوام كۆپى وەفادارى ئیوێ بم، بەوەى ئەو زانیاریانە تەواو بكەم كە پیمدەبووی".

IX

مەرگی عبدالمسیح

⁶⁴ نومايندەى پاپا : délégué apostolique

عبدالمسیح ویزای پینکھاتہینکی بہین، کہچی دواى بہ مسیحی بوونہکےى زور نہڑیا. ہمیشہ نہو بیرہى له میشکدا بوو کہ دہبى یهک سال دواى باتیمہکےى بمرى، نہو تیبینیہکےى کہ لهوہتای وهک دهلین نہو خهونہکےى کہ بانگہیشتمى لیکرابوو تا ببیتہ موریدى مسیحى فریادرس Christ-Rédepler کہ لهساوہ تیگہیشتبوو کہ ہر تنہا نزیکہى سالیک زیاتر له دواى مسیحیبوونہکےى زیاتر ناڑى، نہوہى کہ دہبى ہرچی زووترہ بیکات نہگہرنا ہر نہفرہتیکی ہمیشہی دہکےوى. پاستیہکےى، عبدالمسیح پوڑى 9 ی نؤکتوبرى 1899 نزیکہى نؤ مانگ و نیو دواى بہ مسیحیبوونہکےى بہوى خوین لہبہر پویشتنیکی بہین کہ دہرتانى لپریبوو، مرد.

X

وہرگیراوى عہرہبى کتیبہ پیرۆزہکانى ئیزیدیہکان

مانگیك ہر له مردنى پوڑیکیان عبدالمسیح پینی گوتم کہ ہردوو کتیبہ پیرۆزہکےى ئیزیدیہکان ماوہییکى زورہ کراونہتہ عہرہبى و بویہش وەرگیردارون بؤ نہوہى نہو دوو کتیبہ پیرۆزہکےى کہ له دہورانى نادہمہوہ له لایہن خودا خوی نووسراون و ہاتوونہتہ خواروہ، نہکےونہ ہرچاو و دہستان. وەرگیرانہکےى بہ نزیکہىی وەرکوو خویہتى. نہوکاتانہ کراوہ بہ عہرہبى کہ زمانى نہم تایہفہیہ ناسراو بووہ. له لایہن ئیزیدینک کہ زمانى عہرہبى له یهکیک له قوتابخانہ مسیحیہکانى موسل خویندووہ و لہبہر ئویرژینالہ نسلہکےى گیراوتہوہ کہ له لایہن سەرۆکى ئایینان پاریزراوہ و بریک

جاریش له ناو صندوقه پیروژه که له گهل کتیبه خوداییه کانی دیکه پاریزاره".

" هتاوه کو کتیبه وهرگیزاوه کانیش نابی بدرینه دست کهسانی غهیره دین profanes، من لیسان دپاریمه وه، باوکه کم، (عبدالمسیح دریزه ی پیژده دات) که به هیچ شیوه ییک تا من له ژیاندا بم چاپیان نه کن".

XI

چاره نووسی کتیبه پیروژه کانی ئیلیدیبه کان دواي بلاوکردنه وه بیان

دهموی ئه وه شتان پی بلیم، (تازه کاره ئایینیه کم دهلی) که من زور جاران له سرۆکی ئایینی بالای خومانم بیستوه که دووباره ی کردۆته وه که دهبی به شیوه ییکه قه تمی و به گه وره ترین سویند نکولی له هه بوونی کتیبی پیروز بکهین له ناو ئایینی ئیمه دا. هتاوه کو دهبی به شیوه ییکه زور نهینی ناوه کانیشیان بپاریزین.

" چهن دین ئیزیدی به سه خترین شیوه ئه شکه نجه دراون و مرگی پر جه فایان چه شتوه هر له بهر نه وه ی ناوی کتیبه ئایینیه کانیا ن ناشکرا کردوه، میژووی نووسراوی بیگانه کانیش ده بیته به لگه ". همان سرۆکی بالا له زور بۆنه دا نه وه ی دووپاته ده کرده وه که نه گهر کتیبه کان دزان نه وا دهبی دهسته وجی نه و شوینه ی که صندوقه که ی تیدا هه لگیراوه تیک و پیکبهن، نه گهر صندوقه که دواي ونبوونی نه و پارچه کاغزه زانه ی که تیندابوه مایه وه، نه وا دهبی دهسته وجی هرکه پینی زانرا ناو له قاسه چکۆلانه که به ربه دین و نه و شوینه پیروژه ی که صندوقه که ی تیدا شاردراره وه تیک و پیک

بدن، خو ئه گەر دواچار لاپه ره خوداييه كان له بهرمان گيرايه وه
ياخوود به مشيوه يه يان به شيوه يينكي ديکه که وتنه بهرده ستي خه لک
و چاپکرانه وه، نه و ده بى دهسته وجى دواى ناگادار بوون هه مووى
تو پ هه لده ينه نا و ناوړيکى پيرۆزه وه".

منيش ليم پرسى جا ئه م هه موو خو پاريزييه له پاى چى: که و
ناشکرايه بيهوونه و بيسوونه.

وهرامى دامه وه: " چونکو له نا و کتبه خواييه كانى ئيزيديه كان
نه وه هاتوو که هه موو نايينه كان هه لهن و نه وان هه وه وه نه وه
ناويان ده نين پيغه مبه ره كان جگه له که سانى گو مپرا کم و زور فيلبان
زيتر هيجى ديکه نين و بويه ئه گەر موسلمان هه كان يا وه کو
مه سيحييه كان ئه م بۆ چو و نانه بزائن، نه و جارى له خو ين
هه لکيشانيان و هه رمانى ره شه کوژيى گشتيان بۆ ده رده کهن".

به مپييه له سايه ي درويه كانيان که وه کوو ريگه پيندراوى داده نين،
ده رفه تى نه وه ي به پيا وه نايينى و پيرۆزه كانيان دا وه که بتوانن تا
رۆژى ئه مرۆ رازى په رسته نه كان و سه ره خو يى نيشتمانيان بپاريزن.
پيا وه نايينه ييه كانيان هه موو نووسرا وه كان ده فه وتينن ته نها بۆ
نه وه ي نه و قسانه به دروخه نه وه بکه ن که له باره يانه وه ده گو ترى.
پاستيه که ي نه وان ده توانن پينش رودانى نه گبه تيه که ده نگۆ ي وا
بلا ويکه نه وه، بۆ نه وه ي هيشتا زور کارامانه تر نه و سندوقه پيرۆزه
بشارنه وه که له ژيانى خو يان زياتر خو شيانده وي، چونکو نه مه
تاقى پيرۆزى⁶⁵ نه وان ه. وه ختايه کيش دا وايان ليده كرى داخو کتبيى

⁶⁵ تاقى پيرۆز: arche d'alliance نه و سندوقه يه که جوله که كان کتبيى له وه ي ده
تامۆزگاريه كانى خو يان تيدا هه لده گرت، وه رگيز.

پیرۆز یا نووسراوی سروشیان ههیه، به گه ورهترین سویند نکولی
 لیدهکهن، خو نهگهر پیشدا بگیری و هیچ بواریکیان لهبهردهمدا
 نه مینیته ره نهرا چهند دستنووسیکی گۆزانی کوردی یا گۆزانی
 عه ره بی یا وهکی دیکه شتیکی له و چهشنه دهخه نه بهردهس کهسه
 چاو بگریه که بۆ نه وهی له کورتیدا وهلامی نه و پرسیارانه پیرنه وه که
 زۆر جارسیان دهکات.

به هه مان شیوه مانديه کانی ش که به ناوی بازاپی سوبا Subbâ
 ناسراون له بهرامبهر نه و بیگانانهی که دهیان وهی سینکته که یان بناسن
 هه مان رهفتار دهکهن.

به مجۆره هه رگیز نه توانرا وه بزانی ئیزیدیه کان کین؟ با وه پریان
 چیه، چی په سن دهکهن له عه قیده که یان و چلۆن بیر له سوژهی
 لایینه کانی دیکه ی جیهان و نووسه ره کانیان دهکهن وه.

عبدالمسیح رینگه ی دام دوو کتیبۆلکه پیرۆزه که یان
 تره نسکسپیره بکه م که من به نهینی کۆپیه کم لیبان گلدایه وه، به بی
 نه وهی رینگه ی دابم به شیوه یه که له شیوه کان بلاوی بکه مه وه یا وه کو
 هه تا گوتهی نه وش که بلیم من نه م کتیبانه م هه یه.

XII

دهستنووسیکی دووهمی عه ره بی نووسراوه کانی ئیزیدیه کان

له مانگی ئایاری 1904 دهرفهتی نه وم بۆ هه لکه وت سه رزیکی
 موسل بدهم. به و پیه ی ناسیاویم له گه ل به ریز عه زین قه س یوسف،
 وه رگیزی کونسلاخانه ی فرانس هه بوو، داوام لیکرد نه گهر بتوانی
 بریک زانیاریم له به ره ی ئیزیدیه کان بداتی. پیسی گوتم: " هیچ

زانباریهک جینگه ئه وه ناگریته وه له وهی که عهقیدهکیان له ناو
کتیبه تایبهتیهکانیاندا بخوینیته وه. من کۆپیهکی کتیبه
وهرگێژاوهکانیانم لا ههیه ". پێم وابوو شوخیم لهگهڵدا دهکات، بهلام
وهختایهک له چهکمهزهکهی ئه وه دهفتهرهی دهرهینا که له ناو
چهکمهزهکهی بوو زۆر سهرسام بووم.

من دهستنووسهکهی یهکهمی خۆم لهگهڵدا نهبوو (بنۆزه بهشی دهیهم
) تا لهگهڵ ئه وهی وهرگێژهکه بهیهکه وهیان بگرم. ههر دهمودهست
مشوری ئه وهم خوارد کۆپیهکی وشه به وشهم لهبهری گرتوه تاوهکو
به وردی لهگهڵ ئه وهی خۆم بهراوردی بکهم.

ئه وه دهستنووسهی که من ناوی دهنیم دهستنووسی موسل⁶⁶ زۆر پر
ههلهتر بوو. له تیرمهکانی دا چهند شت گهلیکی نوییان تیدا بوو،
بهلکو ههر زۆر تازهش بوون، ئه وه دهستنووسهی که من ناوی دهنیم
دهستنووسی شهنگال زۆر تهواو تره.

XIII

وهچنگهستنی دهستنووسه ئۆریژینالهکان

⁶⁶ به گۆنهری زانباریهکانی گيست ئهم دهستنووسهی ههزیز لهس یوسف به دهستی
کهوتوووه کاتی خزی له ناو کاغزه کۆنهکانی سهزۆکیکی ئیزیدییهکان بووه و له کاتی
لهشکرگێشینیکی سوپای عوسمانی دهستیان بهسهردا گرتوووه و دواتر ههزیز لهس یوسف
توانیویه کۆپیهک لهبهر ئهم دهستنووسه بگریته وه، بهوانه: Guest, John S., Guest,
The Yezidis: A Study in Survival, Ed. KPI, London & New York,
1987, p.153.

له دواداوییهکەى مانگی حوزه‌یرانى 1904 من موسلم به‌حیثیشت بۆ ئەوێ له رێگەى بیابان به‌شەنگال، دێرزور، حەلب و بەیروتەوه بچمه رۆما.

کاتێک گەیشتمه شەنگال چووم شیخی ئیزیدییه‌کان ببینم، شەیتانیکی گەوره بوو بۆ خۆی، دوو چاوی گەوره و پەش و پڕچینکی درێژ. رۆبێکی سپی گەوره‌ی پۆشیبوو که کەلینێکی گەوره‌ی به‌ ناوچه‌ی سنگیه‌وه بوو که له‌ وێوه‌ سینە پڕ مووه‌کەى لێوه‌ دیاریوو. به‌ عەرهبیێکی چاک ده‌ئاخاوت و زۆر به‌ گەرمی پێشوازی لێکردم و به‌ لێشاو پرسیاى لێده‌کردم که من به‌ شیوه‌یه‌کی نه‌زاكەت، کورتبێ، نا پۆشن و بیلابیه‌نانه‌ هه‌موویم وه‌لام دایه‌وه. بۆ ئەوێ به‌رده‌وام نه‌بێ من بداته‌ به‌ر پێژنه‌ی پرسیا‌ران که من ئامانجێکم تێدا نه‌ده‌بینی، منیش له‌ لایه‌نى خۆمه‌وه‌ ده‌ستم‌کرد به‌ پرسیا‌رلێکردن بۆ ئەوێ بگه‌ینه‌ نه‌نجامیکی پۆنه‌تیف. له‌ کاتی گه‌رانه‌وه‌م بۆ ژێر په‌شماله‌که‌م هه‌موویم یادداشت‌کردن و تکام له‌ کتێبخانه‌وانه‌که‌ کرد ده‌وروپه‌ری ئیواره‌ بێت بمبیینی و واده‌م پێدا که به‌خشیشی بده‌م. ئیواره‌ کتێبخانه‌وانه‌که‌ به‌ر له‌ واده‌ی خۆی هات بمبیینی، چونکه‌ وشه‌ی به‌خشیش قاچه‌کان چوست ده‌کات و ده‌رمانی به‌ناوبانگه‌ وه‌ک پادشای هه‌موو ولاتان بۆ به‌تنگه‌وه‌هاتنى سستی خه‌ک و له‌ هه‌مان کاتیشدا بۆ دهنه‌دانى چالاکیه‌کی گه‌وره‌ .

وه‌ختاییه‌ک هات و له‌ ته‌نیشتمه‌وه‌ دانیشتم و زانییم که هه‌ردووکه‌مان به‌ ته‌نهاین، هه‌موو ئه‌ و شتانه‌ی ده‌ریاره‌ی ئیزیدییه‌کان ده‌زمانی پێم گوت، کتێبه‌کانیان، کتێبخانه‌که‌یان هتد... عبدال‌مسیح مرده‌بوو ئیدی هیچ نه‌ده‌ترسام نه‌ بۆ ئه‌م و نه‌ بۆ خۆم. واده‌ی 20

فرەنكەم پىندا بۇ ھەر لاپەرەيىكى كىتىبى جىلوە و 300 فرەنكىش بۇ ترەنسكرىپسىيۇنى مەسحەفا رەش كە ھەمووى بەسەر يەكە وە 460 فرەنكى دەكرد لەگەل 40 فرەنك وەك بەخشىش كە ھەمووى بەسەر يەكە وە برى 500 فرەنكىكى چاكى دەكرد. ئە و كە ھەرگىز گوى بىستى پارەيىكى ئا و ھا نەبوو پازى بوو. كاغەزى تەك (شەفاف) م پىندا تا وەكو خۇى بە دەستپاكى و دەقاودەق وەكو خۇى servilement ئە و لاپەرەنەى مەبەستەن بىئانوسىتە وە بە بى ئە وەى ھىچ شتىك لە ياد بكات و نە ھىچكىشى بۇ زىاد بكات و نە ھىچكىشى لى كەم بكاتە وە. ئەم كىتەبخانە وانە ناوى ھەمۇ Hammu بوو ئە وىش دوو سالىك بەر لە ئىستە مرد و ەمرە بىيىكى چاكى دەزانى و لەلاى مەلەيكى نزيك بە شەنگال فيزى خويندە وە و نووسىن بوو بوو و لە ئەنجامدا لە نووسىندا كارامە بوو.

لەبارەى مەسحەفا رەش وەك چۇن برىقىبوو لە پارچە كاغەز، ئە وىش بە ھەمان شىوہ دەستپاكەنە كۇپى كرەبوو و لەسەر شىوہى يەكەم، واتە ھەر لاپەرەيىكى بۇ كۇپى دەكرەم، لە خوارە وەى ھەر لاپەرەيەكەدا ئە و وشەيەى دەنووسىيە وە كە دەبوو سەرەتاي لاپەرى دواتر بە و وشەيە دەسپىبكات. ئەمكارە ما وەى دوو سالى كىشا، چونكو كىتەبخانە وانەكە لە سالىكدا ھەر تەنھا چەند رۇژنىك دەيتوانى دەستنووسەكە بىيىنى و ئە و پۇژانەش زۇر دەگەمەن بوون. بە پىتى تواناى تە و اوكرەنى، لاپەرەكانى يەك لە دواى يەك بۇ دەھىنام و منىش بە ھەمان شىوہ پارەكانە دەدايى. بەمشىوہىە دەتوانم بلىم ئەم كىتەيەى ئىستە لەبەر دەستدايە يەكەك لە گەنجىنە گە و رەكانى ئە دەبىياتى سەدەى ئىمەيە و نەيىنترىن رازى جىھانە و شايسىتى

ئەوھىيە كىت و مت وەك خۆى بىت و ئىستەكە دەتوانىن بزانىن ئايىنى
ئىزىدى چىيە كە تا وەكو پۆزى ئەمرۆمان لە قوربىنىكى ھەرە تارىكى
جىھانى ئايىنى شاردرابۆوھ.

XIV

چۆن نووسنىيە ئىزىدىيە كانم لىكدايەوھ

وھختايەك ئەم دوو دەستنووسەم بەردەست كەوت، بە ھىچ شىوھىيەك
نەمتوانى نووسىنەكەى بخۆينمەوھ. پىتەكان بۆ من تەواو نەناسراو
بوون، ھەموو ئەلفبى بەردەست و خەيالىيەكانم وەبندەستخست بەلام
ئەنجامىكى واى نەبوو. لە وتوويزەكانم لەگەل بەرىز لوى ماسىنۆن،
ئەو گەنجە رۆژھەلاتناسە فرانسەويە بە منى گوت: " مادام ئىوھ
وھرگىراوھ عەرەبىيەكەتان ھەيە ئىدى ئىوھ تەنھا ئەوھتان لەسەرە
بەدواى نساوھ عەلەمەكاندا بگەرپن بۆ ئەوھى كليەكانتەن
دەستبەكەوى". بىنگومان دواى ئەوھى وھرگىراوھ عەرەبىيەكەم
بەدەست گەبشت لەگەل ئەم كارەدا خويندەنەوھكەى تەنھا يارىيەكى
منداڵانە بوو.⁶⁷

⁶⁷ بەراستى لەمبارەيەوھ من بە ھىچ شىوھىيەك لەگەل كەرمەلى-دا نىم، كى دەلى
وھرگىراوھ عەرەبىيەكە بە ئەمانتەوھ كراوھ و كى دەتوانى گەرەنتى ئەوھ بەدات كە
تەكستە بە عەرەبىكراوھكە زىاد و كەمى بۆ نەكراوھ؟ دەبوو كەرمەلى بىگوتبايە ئىمە لە
ناچارىيەوھ پەنامان بۆ وھرگىراوھ عەرەبىيەكە بردوھ دەنا تەكستە بە عەرەبى كراوھكە
وھرگىز جىگەى تەكستە كوردىيەكە ناگرىتەوھ، وھرگىز.

XV

دیالیکتی پیروزی کۆنی ئیزیدییه‌کان

من هه‌ستام هه‌موو ده‌قه‌کانم لێکدا بیه‌وه و له‌سه‌ر ده‌فته‌ریکی یاداشتنووسی به‌ پیتی عه‌ره‌بی پرووئوسم کردن. که‌وتنه‌ به‌رام‌به‌ر به‌ زمانیک‌ که‌ لێی تینه‌ده‌گه‌یشتم، نه‌ فارسی، نه‌ عه‌ره‌بی و نه‌ تورکی بوو، تینکه‌ لاییک بوو له‌م سی‌ زمانه‌ و تیرمی دیکه‌ که‌ له‌ ناو هیچ فه‌ره‌نگیک‌ له‌و فه‌ره‌نگانه‌ی له‌به‌ر ده‌ستم دابوون نه‌بوون. دو‌اجار زانیم که‌ ئه‌مه‌ دیالیکتیکه‌ له‌ زمانی کوردیی کۆن ده‌چی که‌ ئه‌م‌رۆ قسه‌ی پیناکری و وشه‌کانی له‌ ناو زۆر له‌ دیالیکته‌کانی کوردستاندا بلا‌بوونه‌ته‌وه‌.

ئیمه‌ له‌ به‌غدا 5000 کوردمان له‌ خیل و تیره‌ی جیا‌جیا هه‌یه، له‌ سایه‌ی ئه‌وان و به‌هۆی زۆری پرسیارکردنه‌کانم گه‌یشتمه‌ نه‌وه‌ی له‌ واته‌ی گشتی هه‌ردوو ده‌ستنووسه‌که‌ تینگه‌م که‌ بینگومان وه‌ک هه‌میشه‌ ها‌وجوت نییه‌ له‌گه‌ل رینووسه‌که‌ی. هه‌لبه‌ت ده‌بی نه‌وه‌ش بلیم که‌ به‌ ئاسانی هه‌ر وه‌ک له‌ وه‌رگێرانه‌ عه‌ره‌بییه‌که‌ پاشماوه‌ی بیره‌کانم بۆ نه‌ده‌دۆزرایه‌وه‌. ده‌بی دانیش به‌وه‌دا بنیم که‌ من وه‌رگێرانه‌ نازاده‌کانم له‌ پووی وه‌رگێراوه‌ عه‌ره‌بییه‌که‌ وه‌رگێراون نه‌وه‌ک له‌ رووی ئۆریژیناله‌ کوردییه‌که‌ که‌ ئیسته‌که‌شی له‌گه‌لدا بی زۆر ناشکرا نین.

مشوری لیکۆلینه‌وه‌ی قوڵتر ده‌رباره‌ی دیالیکتی پیروزی کۆنی ئیزیدییه‌کان بۆ رۆژه‌لاتناسه‌کانی دیکه‌ جێده‌هێلم که‌ له‌ ئیزیدی مؤدیرن جیا‌وازه‌ و من له‌ گۆوا‌ری‌المشرق چهند نموونه‌یه‌کم لێ

بلاوکردنه وه. من بهو پيښه ي نه زمانى فارسى و نه توركى نازانم زؤر
 خو نزمگرانه دان به ودا دهنيم كه من هه تا نه وهش نيم كه هم پرسه
 بخرمه بهر روناكى تهنا مهگر چند مانگيك خوځم بو نه وانه ترخان
 بكم .⁶⁸

XVI

وشه ييك دمرباره ي لعلبيني ئيزيدياتى

نه وهى يه كمجار هم نووسينه بييني سهرسام دهسې، نيشانه ي
 جياكهره وهى هم نووسينه نه وهيه پيښه كانى خال يا نيشانه ي
 زنده كاربان بهسره وه نيه كه پيښه له يه كيكى ديكه جيا بگاته وه كه
 له و بچي، هر وه كه له زمانى عه ره بيدا واپه. هم نيشانه يه به ته نيا

⁶⁸ بهرئز M. Bittner له زانكوى فيمننا كه ليها توويى زؤر و شارمزاى له چند زمانيكى
 سامى و توركى، له كهرمى، فارسى ته وائى ناسراوه (به تايبته بروانه نه و ميتؤده ي كه
 له نووسراوه كه ي خؤيدا بكاره نيا وه " *Der vom Himmel gefallene Brief* " .
Christi in seinen morgenländischen Versionen und Rezensionen
 Denkschriften der Kaiserl. Akademie d. Wiss. In Wien, phil.-hist. kl,
 Bd LI, Abt. 1.) ميه ره بانى نواند كه خؤى ترخان كرد بو نه وهى و هرگيرانيكى ته و اوى
 تيكسته ئؤرئى ناله كورديه كه بلاو بگاته وه و ليكده انه وهى گشتگيرى بو ئيزافه بگات و له
 هممو وردمكاريه فيلوؤژى و زمانه وانيسه كان بكوئى ته وه. نه مكاره ده بيته بهرگيكى
 (Anthropos - Bibliothèque) ده شى- وهك چون بهرئز پؤرؤ لى سؤر م، بيته س
 ئىسته كه خهريكه بو دوايه مين جار دهست بهكاره كيدا بگيرؤ ته وه- له يه كم مانگه كانى
 سانى 1911 بلاو ببيته وه. به هه مان شؤوه له نار هم بهرگه دا كوئى عه ره يى ده ستئوسى
 شهنگان بلاو ده بيته وه كه نه سنسانس مارى كهرملى بوئى نار دويىن هاووى له خواره وهى
 هر لاپه ره يه كدا خوئنده وه بيكى و هرگيرا وه عه ره بيته كه ي موسل بلاو ده مكرؤ ته وه.

بەسە بۇ ئەۋەى بگوتىرى ئەم ئەلفىيە كۆنە يا ۋەكو لە سىستىمى ئەلفىيىك ۋەرگىراۋە كە تازە نىيە.

بۆچى ئىزىدىيەكان ئەم فۆرمە نوئىيە ئەلفىيىان گونجاندوۋە ۋ لە كوئىيان ھىناۋە؟ لىكدانەۋەى ھۆيەكەى ئاسانە: ئىزىدىيەكان دەۋر بىريان ھەموۋى كۆمىونىتەى ئايىنى ھەمەچەشەنىيە ۋ ھەر يەكىكىشىان سىستىمى نووسىنى تايىبەت بە خۇيان ھەيە. زىاد لەۋەش، ئەم شەيىتان پەرستانە عەقىدەيەكى زۆر سەير ۋ سەمەرەيان ھەيە كە بە شىۋەيىكى بەرچا ۋ لە ئايىنەكانى دىكەيان جىادەكاتەۋە. راستىيەكەى، ئەم شەيىتان پەرستانە بوونتە سۆنگەى بە سووك چاۋلىكىردن ۋ تۇقىن لە لايەن ئايىنەكانى دىكەۋە.

ۋا ديارە ئىزىدىيەكان ناچارىوونە سىستىمىكى نوئى پىرە ۋ بكن بۇ ئەۋەى كىتەبەكانىان ئەگەر كەۋتنە دەست خەنىمەكانىان لىيان تىنەگەن. كەۋابوو ھەلبۇزاردەيەكان لە پىتەكان لە نا ۋ ئەلفىيى ھەمەچەشەنى ھاۋسىيەكانىان ۋەرگرتوۋە كە لە زۆرەياندا بەجىھىنەكانىان گۆپىوۋە ياۋەكو لە گەل فۆرم ۋ بەجىھىنەكانى خۇيان گونجاندوۋە كە ئەمە زۆر دەگمەنە. ئەۋان خەمخۇرى ئەۋە بوون ئەۋ پىتانە كە لە ئەلفىيى ھەمەچەشەكاندا بى خالەن ھەلبۇزىن بۇ ئەۋەى نووسىنەكانىان نىشانەيەكى تايىبەتى جىاكرائە ۋ گىشتى بەسەرەۋە بى.

XVII

ئەلفىيى ئىزىدىيەكان ۋ تەرەنسىكرىسىبەنەكەى

ئىزىدىيەكان بىرىك جار چوار پىت بە خالى نىشانە *puncta*
diacritica دەنوسن، (ر) ى زۆر سووك لەگەل خالىك لە خوارەوہ.
(ل) ى قەلەو لە گەل خالىك يا وەكو لەگەل ددانەيەك⁶⁹ لە سەرەوہ، w
و و ى سووك لەگەل خالىك لە خوارەوہ و (ل) ى زۆر سووك خالىك لە
خوارەوہ. بە شىوہيىك كە دەتوانىن بلين ھەموو جارنك كە بيانەوئى
سووكى بكنەوہ بە خالىك بۇ خوارەوہ جىياى دەكنەوہ، لە كاتىكدا
بە خالىك بۇ سەرەوہ پىتى قەلەو دىارى دەكن، بىجگە لە (ل) ى
قەلەو نەبى كە بە ھىلىكى بچوكى پان جىادەكرتەوہ كە دەخرتە
سەر سەر و يا وەكو بە خالىك كە ئە وىش دەكەوئتە سەرەوہ.
بەمشىوہيە دەبىنن كە زۆر پىوہندى نىشانە لە نا و تىكستەكەدا
دەبىنرى، نىشانەى ^ كە دەخرتە سەر پىتىك نىشانەى ئەوہيە كە
پىتەكە بە ھەلە نووسراوہ.

⁶⁹ ددانە : dentelure

XVII* L'alphabet yézidite et sa transcription.

ا	ا	,a	م	ش	ن	n
√	ب	b	+	ص	ه	h
+	ت	t	X	ض	و	w,u
√	ث	g	٦	ط	ي	y
ه	ج	j	#	ظ	پ	p
ه	ح	h	ل	ع	چ	ç
ه	خ	x	#	غ	ث	ţ
ه	د	d	L	ف	ک	g
م	ذ	z	T	ق	ق	} v } w
م	ر	r	ع	ک	ک	
ك	ر	z	ل	ل	ل	
ش	س	s	L	م	m	

تەلفیظی کوردی نووسینی ئیزیداتی

کتیبی یہ کہم

جیلوہ

1- یه که می هموو نافریده کان مهلیک تاوسه *Melek-Taūs*⁷¹. 2- هر نه ویشیان بوو که نهبتاوس *Abtāus* همنارده سر نه دونهیا به تا گله هه لبرژارده که ی خوی پسرورده و رینوینی بکات و له لادان و هله پزگاریان بکات. 3- هه وه لچار به زار و دواتر له پزگی نه می کتیبه وه که ناوی (جیلوهیه) *Jelweh*، نه و کتیبه ی که هیچ بیگانه یه که بهم نایینه نابی بیخوینیته وه.

به نئی په که م

1- من بووم، منم و تا هتا هتایهش هر دهسه لآتم به سر نافریده کان و به ریوپردنی به رژه وهندی و کاروباری هموو نه وانه وهیه هیه که له ژیر دهسه لآتی مندان. 2- هموو نه وانه ی باورمیان به منه و له تنگه تاویدا هانام وهبردینن به په له به هانایانه وه دهچم. 3- من له هموو شوینیکدا هم. من دهستم له نا و هموو نه و روداوانه یه که بیبا و پرده کان پینان ده لین (خرابه کان) هر تنها له بهر نه وهی له گه ل حزی نه وان یه کناگریته وه. 4- به گویره ی فرمانی من هموو سرده مانیک سرداری خوی هیه و

⁷⁰ و مرگپاننکی زور نازاده و له روی نسخه عمرمیبه که وه کراون به فرانسی، بوانه لاپره کانی 8 و 10 (مه بست له لاپره ی چاپه فرنسییه که یه و لاپره کوردیه کانی پرامبر لاپره کانی 61-68 ی نه می کتیبه ی بهر دهستان دوهستی، و مرگپ) ⁷¹ ژماره دانانکان له لایه ن ئیدیتوری (کؤاره فرنسییه که وه) خراونه ته نا و تیکسته که.

ههموو نه وهيك له وهی پيش خوی جيا وازه. سرداری هم جيهانه و
 ههموو سرداره کانی دیکه ش هر يه که يان به کاتی خوی دوی
 نه وهی نرکی خویان به جينه هينن ده گورین. 5- رنگم به سروشت
 داوه دروستکردنی نه وانه ته و او بکات که رنگ دهمن له گهل ههموو
 داد و هریه کدا. 6- نه وهی به پیچه وانه ی من بجولیته وه جگه له
 په شیمانی و خهم هیچی تری بؤ نامینیته وه. 7- خویه کانی دیکه به
 هیچ شیوه یه که دست ناخه نه نا و کاروباری منه وه و ناتوان به هیچ
 کلوجی رنگی نه وه لیکن که من دیکم. 8- نه و کتیبانه ی که
 ده که ونه دست نه وانه ی بیگانه ن به ناینه که م (ناقیده که م) هیچ
 ره سه نایه تیه کیان نامینتی و پیغه مبر نه ی نو سیون. هم به دبه ختانه
 خویان گومرا کرد و وه و ناسته نگیان بؤ خویان هینا وه ته پيش. نا
 به مشیوه یه هریه که له پیغه مبره کانیان نه وهی پیغه مبره که ی پيش
 خوی بونیاتی نا وه دپروخینی⁷². 9- له و لای دیکه درؤ و راستی به
 تاقیردنه وه درده که وی. 10- سزایه کانی من بؤ نه و که سانه ن درؤ
 من قسه ده که ن، نه گرچی زانا بن له ههموو شتیکی شدا. چند شتیکم
 پاراستوه. دا کوکی له چند کاریک ده که م ههموی له کاتیکی
 دیاریکرا و به شوینتی خویدا. 11- نه وانه ی به شوین ناقیده ی
 منه وه ن رینوینینیان ده که م و ده یانخه مه سر پرنگی راست و
 نه وانه ی که که گورپایه لیم ده که ن چیژیکی ته و او له پرهنسیپه کانی
 من و هرده گرن.

⁷² هم رسته یه له گهل رسته ی پيش خوی ناگونجی، پیم وایه نات واریه که له تیکسته که دا
 هیه که نازانم داخو له تیکسته نسلیه که شدا وایه یان نه؟ و هرگیزی کوردی.

به‌ئشی دوووم

1- من به گویره‌ی زانیارییه‌کانی خۆم هه‌موو مروفتیک سزا و پادداشت ده‌ده‌مه‌وه. 2- هه‌موو ئه‌وانه‌ی له زه‌وی، ژێرزه‌وی و له‌سه‌ر زه‌ویدان له‌ژێر ده‌سه‌لاتی مندان. 3- رینگه به پینکاده‌لپێرژانی ئینسانه‌کان ناده‌م. 4- دژی خێر و چاکه‌یان پاناوه‌ستم، به تایبەت ئه‌گەر ئه‌م چاکه‌یه به قازانجی ئه‌وانه بێت که بێ یه‌ک و دوو گوێزایه‌لیم ده‌کن. 5- به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانم به‌وانه ده‌سپێرم که تاقیم کردونه‌ته‌وه و ده‌زانم له گه‌ل حه‌زه‌کانی مندا یه‌کن. 6- به‌مشێوه‌یه یان به شیوه‌یه‌کی دیکه خۆم بۆ ئه‌وانه‌ی باوه‌پدارن یا ئه‌وانه‌ی به گوێره‌ی قسه‌کانی من ده‌جولینه‌وه وه‌دیار ده‌خه‌م. 7- ئه‌وه منم ده‌به‌خشم و وه‌رده‌گرمه‌وه، ئه‌وه‌ی که ده‌وله‌مەند ده‌بێ و ئه‌وه‌ی که هه‌زار ده‌بێ، ئه‌وه‌ی که ده‌بیتته‌ خۆشحالی ئینسانه‌کان و ئه‌وه‌ی ده‌بیتته‌ هۆی سیاچاره‌بیان، به‌لام ئه‌وانه هه‌موویان پێبه‌ستن له گه‌ل ره‌وش و کاتدا. 8- هیچ که‌س هه‌قی ئه‌وه‌ی نییه ده‌ستبخته‌ ناو کاره‌کانی من، هه‌وه‌ک چۆن هه‌قی به‌ره‌نگاریه‌بونه‌وه‌شیا نیه. 9- نه‌خۆشی و ده‌رد و به‌لا infirmités بۆ ئه‌و که‌سانه ده‌نێرم که گوێزایه‌لیم ناکه‌ن. 10- ئه‌وانه‌ی هه‌ولده‌دن من پازی بکه‌ن وه‌کو خه‌لکی ئاسایی نامرن. 11- رینگه به هیچ که‌س ناده‌م ماوه‌یه‌کی زۆتر له‌وه‌ بژی که بۆم داناوه، هه‌لبه‌ت ئه‌گەر پێم وابێ شیاوه

دەتوانم بە پۆشاکپۆشی⁷³ (دۇئا و دۇن) métempsychose دوو یا
سینجار بینیرمەوہ سەر زەوی.

بەئشی سینیەم

1- من بە بی کتیب، بەلام بە شیوہیەکی نادیار، هاومل و
باوەردەرەکانم پینوینی دەکم بۆ سەر رێگی راست.
نامۆزگاریەکانم بی وەستان هەمیشە لە گەل پەوشەکاندا
رێک بوونە. 2- هەموو ئەوانەئێ دژی من دەجولینتەوہ لەو
دونیای دیکە سزایان دەنەم. 3- ئەوہی ئادەم ئەوہیان لە
بیرجووہ کہ لەودیو گۆرەوہ چیان بۆ نامادەکرارە بۆیە کاتی
زۆری خۆیان بە هەلە وەسەردەبەن. 4- هەموو شتێک
دەوہستیتە سەر من، ئازەلانی سەر زەوی، بالندەکانی
ئاسمان و ماسییەکانی ئاو زەریایەکان، هەموو ئەم
بوونەوہرانە لە ژێردەستی مندان. 5- هەموو گەنجینە و
خەزینەکانی ژێر زەوی لای من ناسراون و تەنھا بۆ ئەو
کەسەئێ منی دەوی ئاوہ ئاوہ ئاشکرایان دەکم. 6-
پەرچوو و ئاجباتیەکانم بۆ ئەوان وەدیاردەخەم کہ قەبوولی
دەکن و داوای دەکن. 7- بیباوەرەکان کہ دژی منن
یاوەکو خۆیان وەکو خەنیمی من بەدیاردەخەن، هەر تەنھا

⁷³ پۆشاکپۆشی: métempsychose زیندوو بوونەوہی رۆحی مردووینیک لە

رۆحیکی دیکە و خۆنیشاندانی بە پۆشاکیکێ دیکە، ئەم وشەئێ لە ناو ئەمەلی هەقماندا
تەواو بەرامبەر وشەئێ (دونا و دون) دەوہستێ، وەرکێژ.

زبان به خۇيان دەگەيەنن و لەوہ بى ناگان کہ من گەورەيى
 و سامانم ھەيە و لە نەوہى ئادەم تەنھا بەوانەي دەبەخشم
 کہ شايانن، پىڭخەرى دونيايەگان، وەرچەرخانى نەوہگان و
 گۇزانی کارگىزىيان ھەر لە دەورانی ئەزەلەوہ *éternité* لە
 لايەن منەوہ رىڭخراون.

بەشى چوارەم

- 1- مافەگانى خۇم بە ھىچ يەكئەك لە خوداوەندەگانى دیکە ئادەم. 2-
- چوار پەگەن، چوار وەرز و چوار ئەستوون (چوار گۆشەي دونيا) بۇ
 ئاتاجەگانى بوونەوەرەگان دروستکراون. 3- کتیبى بى باوەرەگان،
 ئەو بەشانەي کہ لەگەل ياسايەگانى مندا گونجاو و پىڭ بوون
 وەريانبگرن و ئەو بەشانەش کہ ناگونجىن ئەوہ لە ھەلبەستنى
 خۇيانە 4- سى شت ھەن دژى منن و پقىشم لە سى شتى دیکەيە.
 5- ئەوانەي پاز و نھىنيەگانى من دەپارىزن پاداشتيان دەدەمەوہ.
 6- ئەوانەي بە ھەوسەلەوہ ئازار و مەينەتيەگانى ئەم جیھانە
 دەچىزىن، درىفى ناکەم لە پاداشت دانەوہيان لە يەكئەك لە
 جیھانەگانم. 7- پىم خۇشە ھەموو باوەرەدارەگانم بە يەكەوہ يەكبگرن
 تا دژى بىگانەگان بوەستنەوہ. 8- ھۇ ئەو کەسەي بە شوين
 نامۇگارىيەگانى منەوہ چوویت، ھەموو شتىک کہ گونجاو نيیە لە گەل
 ياسايەگانى من وازى لىبھيتنە، خۇ وەدوور بگرە لە ناوھينانى من يا
 ئىشارەکردن بە ئاکارەگانى من بۇ کەسىكى غەيرە، لە ترسى ئەوہي

نه وڪا ڪوٺاھيڪ بڪھيت، چوئڪه ٺيروه نازانن ڪه بيگانھڪاٺي ٺاينھڪھم
و ٺاقيدهڪھم چي دهڪن.

به ٺٺي پئجھه

- 1- ٺا ٺه و جيگھيهي دهڪري پيروي به ڪهسايهتي و ويٺهي من
بهخشن، چوئڪه ٺهوهي چهندين ساله دهيڪن وهيرتان دهخاتهوه.
- 2- ڪوٺرايهلي ٺاموڙگاربهڪانم بڪهن و ڪوي له سهروڪه ٺاينيهڪانم
بگرن، چوئڪه ٺهوانهن ڪه ريٺوٺيٺان دهڪن له ههموو ٺهوانهي ٺاڊيار
و ٺايبهتن به منهوه.

(ڪوٺايي ڪٽيبي جيلوه)

2

ሰጥሞት ባለፈው ዓመት ስለሆነው
 ስለሆነው ስለሆነው ስለሆነው
 ስለሆነው ስለሆነው ስለሆነው
 ስለሆነው ስለሆነው ስለሆነው
 ስለሆነው ስለሆነው ስለሆነው
 ስለሆነው ስለሆነው ስለሆነው
 ስለሆነው ስለሆነው ስለሆነው
 ስለሆነው ስለሆነው ስለሆነው
 ስለሆነው ስለሆነው ስለሆነው

3 | 2 | 1 |
 3 0 ታተረ

١

ԼԻՍ ՔԻԼ

Ն՛ԷԼԵԿՈՅ ԼՆԻ ԻՆ ԼԵՐ ԱՆԱՆԻ ԳՋԻԼ
 ԼԵՄԼԻ ՍԳԼԵՎ ԳՍԻՆ ԽՍՆ ՕԳՈ ԼԻ՛
 Վ՛ՑՈՑԴԿԻ ԳՆԼԼԸ ՍՍԳԼԵՄԳՃԻ ԿՍԳ՛
 Լ՛ՆԱՆԵՆԱԳՄԻՃԻ ԿՆՇՍ ՌԷ ՑՈՑԴԿԻ
 ԻՆ՝ ՍԵԼ ԳՍԳՈ Վ ԳՍԻՆ ԳՈՎՃՆՎՆ Լ՛Ջ
 ՌԶԵՒԷՕՋ ԼԵՐ ԱՆՎՆ ՄԳԻ ՍՇՈ ՍԼ Ց՛Ի՛
 ԳՍԻՆՎՆ ԿՎՃՌՈ ՍԼ ԳՎՆՈՆ՝ ՕՎՈՍՆՈ
 ՍՇՈ ՍԼ ԳՆՈԳՎՆ՝ ՍՇՈ ԳՆ Լ՛ՆՈՆՎ ՆՃ
 ԴՃ ՍԼԵ՛՛ Ց՛ՈՎՆՎ ԼՆՇՈ ՌՈ ԶԳՍՄԱՆ
 ՄԳՍՋ ՔԻԳՈ ՕՍ ԳՍԻՆՎՆՍ ՎՋ ԼՍԳՃՍՆՈՒ
 ՔՄՆՃԿՆ՝ ՎՍՌ ՕՆՌԱՆ ՕԳՍ ՔԻՃՈ
 ՍԼ՝ ՔՆ՛՛ ԳՆՎ ՕԴՌ ՕՋ ԳՍԻՆՈՒՄՎՆ ԼՍԳՈ
 ԳՍԶՍԱՆԱՆ ԻՆ՝ ՕՍԵՆ ՌՎՆՃ ԳՎՆ ՍՇՈ
 ՕՍԼԵ՛՛ Վ ԶԳՎՋ ԼԶԼՎ ՔՎ ԳՆԼԼՍ ՌԷ
 ԳՍԳԵՆ ՕԳԻ ԳՍՈ Լ՛ ՕՆՍԵԼՈ ՍԼ ՕՋ ՌԷՄՎՎ
 ՌՃԻ

©

ጠቅላይ ሐዘን ለማድረግ ያለ ገንዘብ ለሌሎች ስህተት ለማድረግ
ይረዳሉ ስለዚህ ደንበኞች ለሌሎች ስህተት ለማድረግ
ሚችሉ ለሆነው ስህተት ለማድረግ

የሌሎች ስህተት

በሌሎች ስህተት ውስጥ ሌሎች ስህተት ለማድረግ
ይረዳሉ ስለዚህ ደንበኞች ለሌሎች ስህተት ለማድረግ
ሚችሉ ለሆነው ስህተት ለማድረግ
ይረዳሉ ስለዚህ ደንበኞች ለሌሎች ስህተት ለማድረግ
ሚችሉ ለሆነው ስህተት ለማድረግ
ይረዳሉ ስለዚህ ደንበኞች ለሌሎች ስህተት ለማድረግ
ሚችሉ ለሆነው ስህተት ለማድረግ
ይረዳሉ ስለዚህ ደንበኞች ለሌሎች ስህተት ለማድረግ
ሚችሉ ለሆነው ስህተት ለማድረግ

7

Loqā zq mā l zq sāsa s q l c h q
 a m s l z q t v s p n s l z q
 d a s a s a q v s z s m d a s q a s l s o
 h a s q a s d a s d t d v s z s q r v s d h
 q s q z s v s m h r h q m t s z s s s l v
 s s t s v s s s s s q t q s h s a s
 s m s z l s l s q v s q q h t z l v s s s s
 a s l q q a s h q a s s l s q s s z q h
 s q s l s q s q s z q z m q s l s q h s q

L r a r q t l

h s s a s a s a s l s q z l z q q d s
 q m s l s z h n d a s t d h n t s
 s a s q v s v q t z q l z s s q s z q z m q s
 q a s q l q l q l z l s s q s q s l s z s
 s l q s q s r a r

v

ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ

ጻጋሉ ጻጋሉ

ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ
 ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ ጻጋሉ

^

(LLOZ Ô+TV qsqo satosqv n
 #olll j nkv qkx uev lalx oh
 sqo satqz osul dā ov q'

oqon + ulro qvqtz

کتابی دووم

مهسجهفا رهش

- 1- هه وه لجاړ خوا مروارپپه کی گه وره ی سپی له پاز و پنهانی زاتی خو ی دروستکرد. دواتر بالنده په کی دروستکرد ناوی ئه نفر *Anfer* بوو، مروارپپه گه وره که ی خسته سر پشتی بالنده که و ماوه ی چل هزار سال له سهری نیشته وه.
- 2- خودا له یکه م رژی یه کشه مه دا فریشته په کی به ناوی عزیزایل دروستکرد، ئه و فریشته په ناویکی دیکه شی هیه نه ویش تاوس مه لیکه *Taus-Malek* و سرداری هه موو فریشته کانی دیکه په.
- 3- دوهم رژی خوا فریشته دهر دایل *dardail* ی دروستکرد، که شیخ حسنه.
- 4- سیشه مه ئیسرافیلی دروستکرد که شیخ شه مسه ددینه.
- 5- چوار شه مه له نه بوونه وه فریشته میکایلی دروستکرد که شیخ ئه بوبه کره.
- 6- پینج شه مه فریشته جو برایلی *Gabriel* له نه بوونه وه دروستکرد که نه ویش سه جادده دینه.
- 7- هه یینی شامایلی دروستکرد که له لای ئیمه به ناوی ناسره ددین ناسراوه.
- 8- شه مه ته نها نورایلی دروستکرد که جگه له فخرالدین که سیک دیکه نییه.
- 9- مه لیک تاوس کرا به سه رژی بالای هه موو ئه م فریشتانه.
- 10- دواتر خوا هه وت ناسمان، زهوی، خوړ و مانگی دروستکردن.
- 11- فه خره ددین له لای خو په وه، مرؤ، ئارژل، بالنده و ئارژه لانی کیوی دروستکردن و خستیانه ناو گیرفانی جل و بهرگی خو په وه و

بەمشێوهیە بە ھاوھەلی پۆلێك فریشتە لە ناو مروارییە گەرەکه دەرچوو. دواتر دژی مروارییەکه ھاواریکی گەرەوی لێ ھەلسا و دەمۆدەست مروارییەکه بوو بە چوار بەش. لە سینەییەو ھاو دەرچوو و زەریای لیدرۆست بوو. ئەو دەمانە ھێشتا زەوی خەر و بێ درز بوو.

12- دواتر خوا شیوھێ بەلندەیی بە جوبرايل بەخشی و ناردی تا ھەر چوار گۆشەیی دونیای دانان. دواتر پاپۆریکی دروستکرد کە جوبرايل ماوھێ سی ھزار سال تێیدا مایەو و پاشان لە لالشی نیشتەجێ بوو. ئەویش بە شوین خۆیەو دژی زەوی ھاواری کرد و زەوی پەق پەق بوو. زەوی رەقەلان دەستیکرد بە لەرزین. ئەو دەمە جوبرايل پارچەییەک لە مروارییەکی ھەلگرت و خستییە ژێر زەوی بۆ ئەوھێ سەقامگیر بێ و پارچەییەکی دیکەشی خستە سەر دەرگەیی ئاسمان بۆ رازاندنەوھێ. لەم بەشەیی مرواری بوو کە مانگ و خۆر ھەلان.

پاشان دەورەیی مانگ و خۆری بە تۆزیک رازاندەو کە لە لە پارچەکانی مروارییەو بوون و بوون بە ئەستێرەیی گومەزی شینی ئاسمان. ھەموو بە ئاسمانەو ھەلواسرابوون.

13- ھەر جوبرايل بوو کە دارودرەختی بە بەر و گژوگیای لەسەر زەوی پواند و ھەر ئەویش بوو چیاہەکانی ھەلان بۆ ئەوھێ زەوی پێ برازنیقتەو. دواتر عەرشی لە سەر فەرشی شانازی دروستکرد.

14- ئەوکاتە سەرداری جیھان کوتی⁷⁴: (ھۆ فریشتەکان، من ئادەم و ھەوا Adame et Eve دروستدەکەم و دەیانکەم بە مرق

⁷⁴ ئایا مەبەست لەمە خۆدایە؟ - من ئازانم مەبەست لە مەدا جیہیە. ئەگەر مەبەستی لە خوا بێ ئەو جوبرايل نییە کە مرقی دروستکردووە، ھەر وەک کەمێک پێشتر باسکراوە، لەوانە مەبەست لەمە جوبرايل بێت، بەلام بۆچی لێرەدا پێی دەلی سەرداری جیھان

(بوونه وهن). له وهچهي نه وانه وه شهر ابن سفر له دايكبوو، كه نهته وه يه كي له سر زهوي ليوه پديدابوو. هر له هه مان ئادم ، نهته وه ي نيزايل پديدابوو و به مشيوه ميله تي هلبزارده ي تاوس مهليك، به شيوه يه كي ديكه نهته وه ي نيزدييه كان پديدابوو.

15- پاشان شيخ ئادي بن موسا فير له خاكي سوريا وه هات تا له لاش نيسته جي بي،

16- دواتر خودا وه ند ديته سر چي اي رهش، هاوار دهكات و ده موده ست سي هزار فرشته دروستدهكات، له و فريشتانه سي دهسته يان لي دروستدهكات ده موده ست بو ماوه ي چل هزار سال دهسته كه ن به پرهستني. دواتر خوا ده يان داده ده ست مهليك تاوس و هه ليان ده كيشيته وه بو ناسمان.

17- پاشان خوا دابهزيه قودس Jerusalem و فرماني به جوبرايل دا كه مينك خو ل له هر چوار گوشه ي دنيا بهيني. جوبرايل گوپرايه لي دهكات. (با)، ناگر و ناوي تيكل به خو له كه كرد و به مشيوه يه هه وه لين مرؤي دروستكرد و به قودره تي خو ي رؤحي پييه خشي. خوا فرماني به جوبرايل دا تا ئادم له نا و به هشت نيسته جي بكات. جوبرايل به وشيوه يه ئادمي له نا و به هشت نيسته جي كرد. خودا ريگي به ئادم دا كه به ري هه مو درخته كان بخوات، به لام نه وه ي ليته ده غه كرد ده ست بو گوله گه نمان بيات.

18- دواي سهد سالاندا، تاوس مهليك به خوداي گوت:

- ئادم چون وه چه پيدا بكات؟ وه چه كاني كامانه؟

- خوا وه لام ي دايه وه: من هه مو شتيكم خستوته به رده ستى تو، چونته ده وي ناوا بكه،

- ئەو كاتە تاوس مەلىك پروى لە ئادەم كرد و پىنى گوت:

- ئايا گەنەت خواردووه؟

+ نەخىر، چونكە خوا لى قەدەغە كردووم دەستى بۇ ببەم.

- بىخۇ چونكە ئەمە بۇ تۇ باشە.

ھەر كە ئادەم گەنمى خوارد، سكى پەنەما. ئەو كات تاوس مەلىك كە ئەو ئامۇزگار يىبەى ئادەمى كردبوو چووھ ئاسمان و ئادەمى بەجىنەشت.

19- ئادەم تەواو لە تاو ئازار ھەراسان بوو و سكى پەنما بوو، ئەو ھىندە پىر بوو كە نەيدەتوانى بە ھىچ شىوھەيكە مېز بكات. خوا (بەزەبى پىندا ھاتەو) و بالئندەيەكى دەنووك گەورەى بۇ ھەئارد كە بە دەنووكى خۇى بە شىوھەيكەى كارامە دەرووئىكى لە شوئىنئىكى شىاو بۇ كردەوھ. ئادەم يەكسەر ئارام بۆوھ.

20- جوبرايل ماوھى سەد سالان لە ئادەم جىبابۆوھ و ئادەم خۇى خەمبار بىنئىيەوھ و ئەم ھەموو ماوھ دوور و درىژە ھەردەگريا.

21- خودا فەرمانى بە جوبرايل دا ھەوا دروستبكات. فرىشتەى گوئرايەلى خوا لە بالئى چەپىيەوھ ژئى ئادەمى دروستكرد.

22- دوای ئەوھى ماوھى سەد سالان تەواو بوو. تاوس مەلىك لە ئاسمانەوھ ھاتە سەر زەوى بۇ ئەوھى سەرقالى مېللەتى ئىمە بى كە دروستىكردبوو. بەدەر لە پاشاى كۆنى ئاشوورەكان، ئەم پاشايانەى خوارەوھشى پىبەخشىن: نەسروخ، بە وتەيەكى وردتر نەسرەددىن، كامبىز يا فرىشتە فخرالدىن، ئارتىمۇس يان فرىشتە شمس الدىن. پاشان بەمشۆوھە دوو شانئىنى دىكە، شاپوورى يەكەم و شاپوورى دووھەمى پىبەخشىن كە لاي ئىمە ناسراون و

حوكمپرائييه كانيان پينگه وه سهدو په نجا سالن بوو و ميرمكاني ئيمه
پاسته وخؤ له وانه وه كه وتوونه ته وه.

23- پرقمان له چوار پاشا دهبيته وه.⁷⁵

24- نه وانه نه وانه كه ئيمه قهدهغه يان دهكهين، سره تا خاس
Laitue، چونكه نه وه ناوهمكي له ناوي ژنه پينغه مبري خاس⁷⁶ -
مان دهچي.

يه كه م: فاسؤليا.

دوهم: رهنگي شين، بويه قهدهغه يه جل و برنگي شين يا شتيكي به م
رهنگه بپوشين.

سنيهم: له بهر پيرؤزي پينغه مبر يونان Jonas ماسي خواردن به
ته واوي قهدهغه يه.

چوارهم: ناسك-يش ههروا بو ئيمه قهدهغه يه، چونكو پانه مهرگلي
يه كيك له پينغه مبرمكاني ئيمه يه.

⁷⁵ له همدور دستنوسه كدا هاتوه كه نه وان پرقيان له چوار پادشايه، به لام ناومكانيان
تالين. له وانه يه نه و پادشايانه ين كه زور نازاري ئيزيديه كانيان دابي: خهليله كان يا پادشا
توركه كان بن.

⁷⁶ هم ژنه پينغه مبره كه ناوي خاسته يا خاسيه كي يه؟ من نهگه پشتمه نه وه ناومكي
لهگال هيج ژنه پينغه مبرك به و ناوه بناسمه وه. نايا مهبست له م كچي خوسيه XUSS
كه خهك پتي دهلين خايسس يا خاسيه؟ من زاتي نه وه ناكم نه م پشتر است بكه مه وه،
چونكه هم كچه له دهوراني پيش ئيسلامه تيدا تنها به داناييه وه به ناويانگ بووه نهك به
پاكيزه يي يان به زوده وه. به هر حال، بو مهبستي چاكتر ناسيني كچي خوس نه وه
دهبي تنها نووسراومكي *Dr. Perron, les femmes arabes avant et depuis l'Islamisme*, pp. 41, 43-46
بخؤنينه وه.

پینجهم: شیخ و موریدهگان نابی دست له گوشتی که له شیر بدنه، چونکه هم بالنده مالیه *volaille* وینهی تاوسه و نه میشیان یه کی که له حوت خوا نایابه گانی گمردوونه.

ششم: نهوان نابی به هیچ شیویه که نه ویهان به بیردا بیت کوله که *Courges* بخون.

هوقم: میزکردن به پیوه به تووندی قدهغیه.

هشتم: کس نابی به دانیشتنه وه دهرپی له بهر بکات.

نویسم: بؤ میزکردن نابی ناودهست به کارینین.

دهیم: گمراوی گشتی (حمام) *bain public* به هموو شیویه که لای نیمه قدهغیه.

یانزهم: نه ویهان لیستی نه و ناوانیه که قدهغهن: به مشیویه:

ئا: شهیتان *satatn*، چونکه ناوی خودای نیمیه،

بی: نابی به همان شیوه هر وشیه که له وشه شهیتان بچی گوی بکین، به نمونه وه: قهیتان *cordon*، شهت *fleuve*، شهر *mal*.

ج: نابی به هیچ شیویه که هم وشانه مان به سمر زاردا بین:

ملعون *maudit*، له عننت *malédiction*، نال *fer à cheval* و

حرام *malédiction* له زمانی بازاریدا و هر وها هموو وشه

له یه کچوو گانی وه که نه مانه.

25- پیش هاتنی عیسا *Jésus* بؤ سمر دونیا، نایینی نیمه ناوی

بتپرستی *paganisme* بوو. جوله که، مسیحی و موسلمان، به

همان شیوه فارسه گان (مزداییه گان) یش همیشه دوزمنی نایینی

نیمه بوون.

26- له ناو سرداره کۆنه گانمان، یه کیکیان ناوی *Ahâb*

بوو. فرمانی به همووان دا که هر یه که له نیمه نایکی تاییهتی

لیبنین و ئەوەی ئیمە لەم سەردەمە ناوی خودای ئاھاب یا بیلعەزاب
بوو. ئەمرۆ لای ئیمە بە ناوی پیربۆب⁷⁷ Pir-Bub ناسراوە.

27- لە بابل پاشایەکی دیکەمان هەبوو ناوی ئەبوخوزنەسر بوو، لە
ئێران پاشا ئاسیۆرس و دواجار لە کۆنستانتینۆپل ئاگرینکالیۆس⁷⁸
Agrinkalus بوو.

28- پێش ئەوەی ئاسمان و زەوی دروستبێت، خوا لە سەر
زەریایەکاندا هەبوو. پاپۆرتیکی دروستکردبوو کە بە هەوێسی خۆی
پیاوێتی بۆ هەموو لایەک دەکرد.

29- خودا مروارییەکی گەورە دروستکرد کە ماوەی چل سالتن
بەرچاودیریی کرد، پاشا لێی توورە بوو شەقیکی تێهەدا.

30- وای لەو سەیر و سەمەرەییە لە هەراو زەنای چیاپەکان و لە
تۆزەکی گەردۆلکەکان و لە دوکەلەکی ئاسمانی لێو دروستبوو،
هەنمەکانیشی کە لێوێ هەلەدەستان ئاسمانیان دروستکرد.
لەوکاتەوە خوا هەلکشا بۆ ئاسمانەکان کە بە بی ئەستۆون بەست و
راگری کردوون.

31- بە کلیل زەوی و کەندەلانەکانی کلۆم دا و پاشان قەلەمینی
بەدەستگرت و پروداوەکانی دروستکردنی ئافەریدەکانی نووسییەوه.

⁷⁷ پیربۆب: کەسایەتی لە هەمووان پێرۆزترە لای ئیزیدیەکان. گلکۆکی ئەمرۆ لەو
دەفەری کە ناوی بەخۆزە گرتووه، زۆری جار ئیزیدیەکان بۆ هەج سەردانی
دەکەن.

⁷⁸ نەمنتوانی ناوی ئەم ئیمپراتۆرە کۆنستانتینۆپل بە ناوی ئاگرینکالیۆس
دەستنیاشانکەین. رۆژەلاتیەکان ئەوەیندە وشە بێگانەکان لە زمانی خۆیاندا دەشۆینن
کە زۆر ئەستەمە بتوانی دووبارە بینای وشەکە بکەیتەوه.

32- دواتر شەش خوداوەندی لە زاتی خۆیی و لە پروناکی خۆی دروستکرد، بەلام لەسەر هەمان ئەو شیوەیە دروستیکردن وەختایەك مەژۆلە چرایەكەو چرایەكی دیکە دادەگیرسینی.

33- یەكەمین خوداوەند بە دورەمی گوت: (من لە نەبوونەو تەنھا ئاسمانم دروستکرد، هەرچی تۆ، هەلبكشی بۆ ئەوێ شتیك دروست بكەیت). ئەویش هەلكشا بۆ ئاسمان و بوو بە خۆر. ئەویش هەمان شتی بە هی سینیەم گوت، ئەوێ سینیەمیش بوو بە مانگ. چوارەمیان بوو بە خولگە (مەدار) ی جەستەئێ ئاسمان، پینجەمیان بوو بە ئەستێرەئێ بیان و دواجار شەشەمیان بوو بە ئەتمۆسفیئر.

پاشكۆ

فۆتۆگرافی تاوس مەلیك

سالی 1837 وەختایەك رەشید پاشا شەڕێكی سەختی دژ بە ئیزدییهكان كرد و بەشێكی زۆری لێ قەتل و عام كردن. توركەكان ئەوپەری دژی داب و نەریت و دادپەروەری پراوەستان. دەستیانكرد بە گلاوكردنی هەرچی تاییەت بوو بە پەرسەنی ئیزدییهكان: پەرسەگە، مەزار، شوینی حەجكردن هتد و چوار ستاتووی تاوس مەلیکیان برد كە هەموویان لە ناسن بوون و كەم و زۆر هونەرەندانە کاریان لەسەرکرا بوو.

یەكێك لەم ستاتووانە لە لایەن ئەفسەریكی تورك لە بەغدا فرۆشرا یە ئەنتیکەچییهكی موسلمان، بە پەگەز كورد بە ناوی عالی Aly. چەند سال دواتر، مەسیحیهكی دەولەمەند، بەرێز فتح الله

عەبوود كە زانیوویە ئەمە پەرسەتەنی ئیژییدیەكانە دەیکەری و دەبیاتە لای خۆی. ئەمرو ئەم ستاتووە ئاسنە لە هەلکەنراوە (رازاو) بە زێر و بە نەخشەسازی زۆر ورد، لە مائی واریسەکانی فتح الله عەبوود. ئیمە لەبەر ئەم ستاتووە وینەکه مان گرتوو. ئەم ستاتووە دەخریتە بەرزایی بەیداغئیکەو وەختایەك مەبەست لە هەلگرتنی بیت وەك تاوس گیران procession⁷⁹ پێی دەلین سەنجاق - بەیداغ یا ئالاً، وەختایەكیش یۆ پیروزی باوەردارەكان نیشانی بدمن لە بەر بەرزی مۇمدائیکى مسین بە بەرزی نزیكەى یەك مەتر هەلیدەگرن و ئەو كاتە پێیدەلین تاوس مەلیك.

ئەو هەموو ئەو شتانه بوو كە توانیمان لە بارەى ئەم دوو دەستنوسە باسیانكەین. هیوادارین بتوانین دواتر بە گوێرەى ئەو زانیاریانەى كە توانیومانە لە ماوەى گەشتەكانمان بۆ نا و خەلكى ئەم سینگە كۆیانكەینەو وە گوتاریك لە بارەى ئیژییدیەكان بۆ لایەكەینەو.

⁷⁹ procession : واتەى تەواف كردن بە شتی پیروژ لە ناو كەنیسە یا لە دەرەوێ كەنیسە دەگەینى، ئەگەر سەرچین نەچوویم ئەم وشەیه پراو پچ بەرامبەر بە تاوس گیران دەووستى لای ئیژییدیەكان. وەرگیزی كوردی.

ܐܢܢܐ ܕܡܫܝܚܐ

ܐܕܠ ܕܠܗ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ
 ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ
 ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ
 ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ
 ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ
 ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ
 ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ
 ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ ܐܠܘܗܐ

کۆبی کتیبی مهسحفا رمش به لهلهبنی ی کوردیی ئیزیدیاتی

𐌚𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐
 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐
 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐
 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐
 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐
 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐
 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐
 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐
 𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐 𐌔𐌐𐌔𐌐𐌔𐌐

' $\text{מָה־זֶה־הַדָּבָר־שֶׁאַתָּה־עוֹשֶׂה־לָּנוּ}$
 $\text{בְּמִשְׁפָּחָנוּ וּבְכָל־חַיֵּינוּ}$
 $\text{וּבְכָל־אֲשֶׁר־נָשָׂאֵם־עָלֵינוּ}$
 $\text{וּבְכָל־אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ־לָּנוּ}$
 $\text{בְּיַד־אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ־לָּנוּ}$
 $\text{בְּיַד־אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ־לָּנוּ}$
 $\text{בְּיַד־אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ־לָּנוּ}$
 $\text{בְּיַד־אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ־לָּנוּ}$
 $\text{בְּיַד־אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ־לָּנוּ}$
 $\text{בְּיַד־אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ־לָּנוּ}$
 $\text{בְּיַד־אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ־לָּנוּ}$

סחצא אלא אלא לא לא לא
 דאחא לא לא יחיא דאחא ח
 דא חא' לא לא לא לא לא לא
 חא חא חא חא חא חא חא
 חא חא חא חא חא חא חא
 חא חא חא חא חא חא חא
 חא חא חא חא חא חא חא
 חא חא חא חא חא חא חא
 חא חא חא חא חא חא חא
 חא חא חא חא חא חא חא
 חא חא חא חא חא חא חא

מַחַד חַדְשֵׁי אֲחֵרֵי שָׁנָה
 קָדְמָה וְעַתָּה מֵעַתָּה
 לְאַחַד מֵהֵם לְאַחַד מֵהֵם
 שֶׁנֶּחְמָד וְנִלְמַד לְאַחַד מֵהֵם
 מִן הַיָּמִים הַזֵּהוּ וְנִלְמַד
 מִן הַיָּמִים הַזֵּהוּ וְנִלְמַד
 מִן הַיָּמִים הַזֵּהוּ וְנִלְמַד
 מִן הַיָּמִים הַזֵּהוּ וְנִלְמַד
 מִן הַיָּמִים הַזֵּהוּ וְנִלְמַד
 מִן הַיָּמִים הַזֵּהוּ וְנִלְמַד
 מִן הַיָּמִים הַזֵּהוּ וְנִלְמַד
 מִן הַיָּמִים הַזֵּהוּ וְנִלְמַד

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

מלך חסד גלגל חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד חסד חסד חסד

קונסולאטו שח אהכ לעה קוף ס'
 לעלנד ס' אהא מע לעווסקמאסאט
 אחיהק מעם ווסקמאסאט לא
 ענטחחני עז טאח אלמקטס נע'
 לעזח עז טח אלמקטס דאחרקאט
 עז מלס אלמקטס דל ווא אנס ס'
 ווסקמאסאט ני מאנח אדל זסנל
 עקאט אפי וטא טאל סנאל
 עחם לע טאל אדאט עזחוסקאט
 חאטאז ניט גא אקטס דחאט
 לע' ווסקמאסאט זאטאל דחל
 ססס

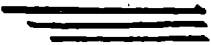
𐌶𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸
𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸 𐌹𐌶𐌹𐌸

١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

Anthropos VI, 1911.

וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ

נדלל אאמ אהת אטמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ
 אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ אהמ

دوونم به نش

بیلیوگرافی تیزدیاتی

ئەم بېبليۇگرافىيە بۇ؟

خوينەرى خۇشە ويست،

ئەم بېبليۇگرافىيە نېرە لە بناغەدا بۇ خۇي پۇرۇزە يىنكى سەربە خۇيە لەبارەي ئىزىدىياتى و بەرمەسى گەپران و سۇراغى چەندىن سالەي ناو كىتېبخانەكانى لەندەن و پارىسە و سەرەتا قەرار بوو وەكو كىتېبىكى سەربە خۇ بىلاوبىتە وە. دواي ئە وەي وتارەكى ئەنستانس ماری كەرمەلىم وەرگىپرا ئەوم بە بېردا هات ئەم بېبليۇگرافىيە جارى بە شىوہ يىنكى سەرەتايى بىلاوبىكە مە وە. من ئىرەدا دوو نىيازەم لەبەرچا وگرتبوو، يەكەمىيان پۇرۇزەكە گەر بە ناتە واويش بى دەكە وىتە بەردەست خوينەرانى كورد و دووہمىشيان زىاتر ئە و نامانجەم لەبەر چا وگرتبوو كە لە دوارۇژ دەتوانم چا و بە پۇرۇزەكە دابخشىنمە وە و ەول بدم كەم و كوپسەكانى چارەسەر بەكەم. دەزانم ئەم بېبليۇگرافىيە تە واوى ئەم نووسىنانە نىيە كە لەسەر ئىزىدىياتى نووسراون، بەلام بە دىنيايە وە دەكرى بلىم لە رووى سەرچا وە پۇرۇژا وایيەكان ئەگەر تاك و تەرا نووسىنىكەم بەسەردا تىپەربوويى، دەنا پىم وانىيە كەلىنىكى وا گە و رەي تىدا بىت. پەنگە خە و شى گە و رەي ئەم بېبليۇگرافىيە سەرچا وە رۇژە لاتیەكان بىت بە تايبەت نووسرا وە عەرەبى و كوردىيەكان، من وا بۇ يانزە سال زىاترە و لاتم بە جېھىشتووہ و دىنيام لە و ما وە يەدا لىكۆلىنە وە و كارى چاك

كراون و زور ئاساييه من ھەموويانم بەرچا و نەكە وتبى و دەستم بەسەرياندا پانەگە يەشتى. لەم پرووھە ئەگەر كەلین لە ناو بيبليوگرافيايەكەدا ھەييت زور خۆ نزمگراڤە داواي لىبوردين دەكەم و زۆريش لە زانايانى بەھەج دەپارنەمەوھ دەستگيرۆيم بگەن و ھەلە و پەلەكانم بۆ راستبەكەنەوھ و چاوەرنى كۆمەگى دلسۆزانم تا بۆ چاپى دادى ھەولبەدين پرۆژەيىكى بى كەم و كۆپى لىدەرېچى.

I

به زمانی ئەلمانی

1-Abovian, Khatchatur, *Die Kurden und die Jesiden*⁸⁰, London, In *Acta Kurdica* I, 1994, S. 181-207, Bildmaterial.

2-Al-Yazidi, Amir Muawiya ben Ismail, *Zarathustra zu uns sprach* /. Hamburg, 1990, 74.S

3-Ainsworth, William F, *Die Jessidis oder Teufelsanbeter*, Im Das Ausland 28, 1855, Stuttgart/ Tübingen, (S. 406).

4-Backmann, Walter, Das Heiligtum des Scheich Adi (Kurdistan), Im Kirchen und Moschen in Armenien und Kurdistan, Leipzig, 1913, S.15.

5-Bittner, M., *Die beiden heiligen Bücher der Jeziden im Lichte der Textkritik*. In Anthropos, Wien, VI,3-4, 1911, S. 628-639.

6-Bittner, M., *Die Heiligen Bücher der Jeziden oder Teufelsanbeter (Kurdisch und Arabisch)*, Denkschriften der

⁸⁰ نەم کۆتارە کاتی خۆی سالی 1848 لە کۆۆاری قەوقاز دا بلاوکراوەتەوه، وەرگێژ.

kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-Hist., Klasse, Band 55, Abhandlung 4, S. 1-97 und Band 55, Abhandlung 5, S. 3-17, Vienna, 1913, S. 13-39.

7-Brockelmann, Carl, *Das Neujahrsfest der Jezidis*, Leipzig, In Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 55, 1901, S. 388-390.

8-Browski, L. E., *Die Jezden und ihre Religion*. In Ausland, Jahrgang n° 39 und 40, Stuttgart/ München, 1886, S. 761-767, 758-790.

9-Cotkar, *Die Wahre Geschichte der Yesiden = Haqiqat al-yazdaniyin (al-zardushtiyin)*. Hamburg : Kurdistan, 1988, (39. S)

10-Ceyp, A.J, *Die Yazidi*, In Münchener Zeitung, 2. September, 1890, München, Beilage 204 (1890), S. 1-3.

11-Dirr, Adolof, Einiges über die Jeziden, Wien, In Anthropos 12-13, (1917-1918), S. 558-574.

12-Düchting, Johannes & Ates, Nuh, *Stribt des Engel pfau Geschichte, Religion und Zukunft des Yezidi-Kurden.* Köln, Zed. Komkar, 1922.

13-Evangelischen Kirche, *Die Yeziden eine Arbeitshilfe. Kirchenamt* "Erstellt von einer Konsultationsgruppe des Referates Weltreligionen in Kirchenamt der EKD", Hannover : EKD, 1992, (40 .S)

14-Ernst Tugendhat, *Die kurdischen Yezidi ein Volk auf dem Weg in den Untergang* / für die Gesellschaft für bedrohte Völker hrsg. von Robin Schneider ; mit einem Vorwort von Ernst Tugendhat . 1984, (156p).

15-Frank, Rudolf. *Scheikh 'Adi, der grosse Heilige der Jezidis,* Türkische Bibliothek, XIV, Ed. G. Jacob. Berlin: Mayer & Müller, 1911, Türkische Bibliothek 14, (134 S).

16-Fauth, Wolfgang, *Der persische Simurg und des Gabriel-Melek Ta'us der Jeziden,* (s'Gravenhagen), In Persica XII, 1987, S. 123-147.

17-Fischer, August, *Ein Gestez der Jezidten* In Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 1904, band 58. S. 876.

18-Gotwald, M, *Die Jesiden im Globus*, Band 73, Nr. 11 (1898), S. 180-181.

19-Gotwald, maria, *Die Jesiden*, Im Globus LXXIII, (Braunschweig), 1898, S. 180-181.

20-Grothe, Hugo, *Ein neuer Text über die Jezidīs*, (Berlin), In Beiträge zur Kenntnis des Orients VII, 1909, S. 30-35.

21-Hadank, Karl, *Haben die Jeziden Gotteschäuser*, Berlin, Orientalistische Literaturzeitung XXXV, 1, 1933, S. 8-9.

22-Hadank, Karl, *Untersuchungen zum Westkurdischen: Boti und Ezädi*, Berlin/ Leipzig. Institut für Lautforschung Univ. Berlin 6, (60 S).

23-Horten, Max, *Die Geheimlehre der Jezidi, der sogenannten Teufelsanbeter* (Berlin), Im Der Neue Orient 3, 1917, S. 105-107.

24-Jacob, Georg, *Ein neuer Text über die Jezidīs. Vorläufige Mitteilung.* In den Beiträgen zur Kenntnis des Orients. Band VII, 1908, S. 30-35.

25-Kreyenbroek, Philip G., *Die Tradition der yeziden in westlicher und in yezidischer Sicht,* In: E. Franz (ed.), *Yeziden: Eine alte Religionsgemeinschaft zwischen Tradition und Moderne* [= Mitteilungen des Deutschen Orient-Instituts Hamburg, Band 71/2004], Hamburg, (2004), S.23-33.

26-Kirchmair, Heinrich, *über die Yesidi,* In *Der Islam* (Hamburg), n° 34, S. 162-173.

27-Kizilhan, İlhan, *Die Yeziden: eine anthropologische und sozialpsychologische Studies über die kurdische Gemeinschaft,* Frankfurt/ M: Verlag medico international, 1997. (283 S).

28-Klippel, Ernst, *Unter Drusen, Kurden und Teufelsanbetern,* Berlin, Wege zum Wissen 58, 1926, (121S).

29-Lidzbarski, Mark, *Ein Exposé der Jesiden.* In der Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. LI. Leipzig 1897, S. 592-604. Nach dem von Jeremias Schâmîr

aus Mousl im Sammelband Cod. Sachau 200 der Kgl. Bibliothek zu Berlin mitheteilten Texte.

30-Meier, Fritz, *Der name der Yazidi's*, In Fritz Meier Ed. Westöstliche Abhandlungen Rudolph Tschudi zum 70. Geburtstag. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1954, S. 244-257.

31-Makas, H, *Drei Jezidengebete*, In Materialien zu einer Geschichte der Sprachen und Litteraturen des Vordern Orient, Herausgegeben von Martin Hartmann, Heidelberg, 1900.

32-Makas, H, *Jezidengebete*. Im Kurdische Studien, Heidelberg, Carl Winters's Universitätsbuchhandlung, 1900, S. 28-54.

33-Menzel, Theodor, *Ein Beitrag zur Kenntniss der Jeziden*, In Hugo Grothe, *Meine Vorderasienexpedition 1906 und 1907*, tome 1, Leipzig, 1911, S. 89-211.

34- Menzel, Theodor, *Yazidi* Im EI, V IV, Leiden, 1934, S. 1227-1234.

35-Menzel, Theodor, *Seykh Adi*, Im EI, supp

36- Neander, August, *Über die Elemente, aus denen die Lehren der Jeziden hervorgegangen zu sein scheinen*. Im: *Wissenschaftliche Abhandlungen*, Berlin, 1851, S. 112-39.

37-Roemer, W.H.P, *Aus dem Sozialleben der Jeziden*, In *Scripta signa vocis*, FSJ.H.Hospers, (Groningen), 1986, S. 177-184.

38-Stausberg, Michael, *Kurdische yezidi: Stigmatisierung der Yezidi und Migration nach deutschland*, In *Religionen feiern: Feste und Feiertage religiöser Gemeinschaften in Deutschland*, Marburg, 1997, S. 155-161.

39-Strothmann, Rudolf, *Kritische Bibliographie: Jezden*, In *Der Islam XIII*, Berlin, 1923, S. 370-372.

40-Sourdél-Thomine, *Der name der Yazidis*, by Fritz Mier Im *Westöstliche Abhandlungen Festschrift für Rudolf Tschundi* überreicht, Wiesbaden, 1954, S. 244-257.

41-Schneider, R, *Die kurdischen Yezidi: ein Volk auf dem Weg in den Untergang*, (Göttingen), Gesellschaft für Völker, 1984, (156 S).

42-Yalkut-Breddermann, Sabiha Bann , *Das Volk des Engel Pfau : die kurdischen Yeziden in Deutschland I.* 2001Berlin : Das Arabische Buch, 2001, (103 S)

II

به زمانی ئینگلیزی

43-Adams, I, *The yezidis or Devil-Wors, In Persia by a persian.* Ed. Grand Rapids, Mich, 1990, pp. 497-509.

44-Agha Petros, Ello, *Yezidis. In Assyrian, Kurdish and Yezidi,* Bagdad, Gouvernement Press, 1920. (87 p).

45-Allison, Frances Christine, *Views of history and society in Yezidi oral tradition / [Thesis: (PhD) University of London] .* 1996, (424 leaves).

46 -Allison, Christine, *The Yezidi oral tradition in Iraqi Kurdistan,* Richmond, Curzon : 2001, XV-313 p

47-ALLISON, C., «Oral History in Kurdistan: The Case of the Badinani Yezidis», li hundir *The Journal of Kurdish Studies*, vol. II: 37-56, Londo, 2001.

48-Al-Jadaan, K., *Caste among the Yazidis, an Ethnic Group in Iraq.* Master's Dissertation, University of Pennsylvania, 1960.

49-Ahmed, Sami said, *A study of the Yazidis: An Introduction* . In *The Iliff Review*, 30, n° 3, 1973, pp. 37-48.

50-Ahmed, Sami said, *The Yazidis: Their Lif and Beliefs*, edited by Henry Field, Ed. Coconut Grove, Miami Field Research Projects, 1975, Miami, 1975. (485 p). Translation of: al-Yazidiyah, ahwaluhum wa-mu`-taqadatuhum

51-Andrus, Rev. A.N., *Concerning the Yezidees.* In *MH*, vol 85, 1889, pp. 385-388.

52-Andrus, Rev. A.N., *The yezidees.* In *Encyclopaedia of Missions*, New Yourk, 1891, vol 2, pp. 526-8.

53-Andrus, Rev. A.N., *More about the Yezidees.* In *MH*, vol 88, 1892, pp. 175-6.

54-Andrus, Rev. A.N., *Persecution of the Yezidees.* In *MH*, vol 89, 1893, p. 149.

55-Arakelova, Victoria, *Healing practices among the Yezidi Sheikhs of Armenia : An article from: Asian Folklore Studies*, Ed. Nanzan University, 2001.

56--Ainsworth, W.F., On the Izedis; or, Devil Worshippers. In Transactions of the Syro-Egyptain society, January-February, 1855, pp. 1-4.

57--Ainsworth, W.F., The Izedis. In Travels and researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and and Armenia. London, vol II, 1842, pp. 181-190.

58-Ainsworth, W.F., *The Assyrian Origin of Izedis or Yezdis-the se-called (Devil-Worshippers)*, Transaction of the Ethnological Society of London, Voll (1861), NS: pp.11-44.

59-Ainsworth, W.F., Notes of an excursion from Mosul. In JRGS, London, vol XI, p. 1-21.

60-AI-Jahiri, K F, *Stability and social change in Yezidi society* / [University of Oxford, PhD thesis]. 1981.

61-Azzaw, Abbas, Notes on the Yezidis. In Henry Field, *The Anthropology of Iraq: part II, n° 1, The Northern Jazira*, Cambridge, Mass, USA, 1951, pp. 81-93.

62-Berzin, I., A visit to the yezidis 1843. In Henry Field, *The Anthropology of Iraq: part II, n° 1, The Northern Jazira*, Cambridge, Mass, USA, 1951, Appendix A, pp. 67-79.

63-Buchanan, James Robertson, *The Yezidis of Kurdistan : their customs and beliefs*, Glasgow, 1968.

64-Badger, G. P., Yezedees. In *The Nestorians and their Rituals with the Narrative of a Mission to Mesopotamia and Kurdistan in 1842-1844 and of a Late Visit to these Countries in 1850; also, Researches into the Present Condition of the Syrian Jacobites, Papal Syrians, and Chaldeans, and an Inquiry into the Religious Tenets of the Yezedees*, I. London: Joseph Masters, 1852, pp. 105-134.

65-Browne, E. G., *The Yazidis of Mosul*. Appendix to Parry, O. H. -b., *Six months in a Syrian monastery*, London, H. Cox : 1895, pp. 357-387.

66-Browne, E, G., Yezidis, the devil-Worshippers. In *A year among the Persians 1887-1888*, Cambridge, 1927, pp. 570-571.

67-Burnaby, Fred, *A yazeed (Devil-Woshippers)*. In *On Horseback Through Asian Minor*, Vol II, London, 1877, pp. 178-183.

68-Carnoy, A, J., *Yezidis*. In *Encyclopadia of Religion and Ethics*, edited by James Hastings, Vol XII, 1921, pp. 830-831.

69-Cerchi, Maecello; Platz, Steephanie; Tnite, Kevin, Yezidis. In *Encyclopedia of World cultures*, V VI, Russia and Eurasia, Chaina. Boston, 1994, pp. 407-411.

70-Dingelstedt, Victor, *The Yezidis*. In *Rhe Scottish Geographical Magazine*, Vol XIV.

71-Drower, E, S, *The Peacock Angel in the Spring*. In *Journal of the Royal Central Asian Society* 27, 1940, pp. 391-401.

72-Drower, E, S, *Peacock Angel. Being some account of the votaires of secret cult and their sanctuaries*, London, 1941.

73-Drower, E, S, *The sacred Books of Yazidis*. In *By Tigris and Euphrates*, pp. 327-335.

74-DRIVER, G.R., *An account of the religion of Yazidi kurde*. In *Bulletin of the School of Oriental Studies* 2, 1922, pp. 197-213, 509-511.

75-DRIVER, G.R., *The Religion of the Kurds*.⁸¹ In *Bulletin of the School of Oriental Studies*. 11 / 11, 1922, pp. 197-215.

76-Dyck, Asil Nasir, *British travel account on the Yazidis of northern Iraq, 1800-1850*, M.A, History and Archeology, American University of Beirut, 1974.

77-Edmonds, Cecil John, *A pilgrimage to Lalish*, London : Royal Asiatic society of Great Britain and Ireland, 1967.

78-Empson, R. H. W., *The cult of the Peacock Angel : a short account of the Yezîdî tribes of Kurdistan*. With a commentary by Sir Richard Carnac Temple . London, 1928., Sec. Ed. Ams Pr (April, 1995)

⁸¹ نهم وتاره له لایهن نهنومری سولتانی کراوه به کوردی، پروانه: گ.ر. درایفس، درایفس و کورد (کۆمهله‌ی پینچ وتار)، وەرگیرانی له ئینگلیزییهوه، نهنومری سولتانی، بنکهی ژین، سلیمان، 2005، 93-123

79-Field, Henry (1902-....) , *The anthropology of Iraq*, Peabody Museum , 1951, vol. 46, n° 1,(116 p).

80-Frayha, Anis, *New Yezidi texts from Beled Sinjar, Iraq*, [Kitab al-galwat. Mishaf Res, from the Kitab al-Aswad], with [translated] introduction by Anis Frayha. [Preface by Henry Field.], Reprinted from *Journal of the American Oriental society*. Vol. 66. Nr. 1, Jan. - March, 1946.

81-Franz, Erhard, *Minorities, Communities, transnationality: Yezidi, kurds and Alevis*. In *Germany-workshop vom 5-6, juin 1999 in Berlin*. *Orient-Opladen*, 40, 2, 1999, pp. 192-194.

82-Flew, Robert Newton, (1880-1962), *Among the worshippers of Satan : the religion of the Yezidi Kurds*. In *The Quest*, January 1923, London, pp.145-165.

83-Forbes, F., *A Visite to the Sinjar Hills in 1838, with some account of the Sect of the Yezidis and of various places in the Mesopotamia Desert, between the River Tigris and Khabur*, In *Journal of the Royal Geographical Society* 9, 1839, pp. 409-430.

84-Forbes, F., Account of the Yazidis of Jebel Sinjar. In Transaction of the Royal Geographical Society, Vol LX, p. 409.

85-Fuccaro, Nelida, *A 17 th century travel account on the Yazidis: implications for a socio-religious history*, In Annali dell'Istituto Universitario Orientale (Napoli), 53, pp. 241-253.

86-Fuccaro, Nelida, Aspects of the social and political history of the Yazidi enclave of Jabal Sinjar (Iraq) under the British mandate, 1919-1932, [Thesis (Ph.D.) - University of Durham 1995].

87-Fuccaro, Nelida, Ethnicity, *state formation, and conscription in postcolonial Iraq: the case of the Yazidi Kurds of Jabal Sinjar*, In International Journal of Middle East Studies, n° 29, pp. 559-580.

88-Fuccaro, Nelida, *The Other Kurds: Yazidis in Colonial Iraq*, London, 1999.

89-Fuccaro, Nelida, *Communalism and the State in Iraq: The Yazidi Kurds, c.1869-1940*, In Middle Eastern Studies, 35, 2, 1999, pp. 1-26.

90-FURLANI, G.(1888-1961), *Religious texts of the Yezidis*.
1940.

91-Furlani, Giuseppe, *The Yezidi Villages in Northern Iraq*,
In *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1937, pp. 483-491.

92-Giuseppe, Furlani (1885-), *The religion of the Yezidis :
reliious texts of the Yezdis / translation introduction and notes;*
translated from Italian with additional notes an an appendix
and index by Jamshedji Maneckji Unvala . 1995, (97p).

93- Guest, John S., *The Yezidis: A Study in Survival*, Ed. KPI,
London & New York, 1987.

94-Guest, John S., *Survival among the Kurds : a history of
the Yezidis*, Ed. Kegan Paul International, London, 1993.

95-Harvey, L.P., *The people of the peacok Angel*, In *Natural
History*, vol 68, 1959, pp. 566-75.

96-Henry Field and J. B. Glubb, *Navaho Humor (number 9)
The Yezidis, Sulubba, And Other Tribes Of Iraq And
Adjacent Regions (number 10)* General Series in Anthropology

Number 9 & Number 10, Ed. George Banta Publishing Company 1943.

97-**Heard, W. B.**, *Notes on the Yezidis*, In Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland 41, 1911, pp. 200-219.

98-**Heude, William**, *Zeidees (sic) or devil worshippers*. In A journey up the Persian Gulf, London, 1819, pp. 225-229.

99-**Homes, P.M.**, *The sect of Yezidis of Mesopotamia*, In Biblical Respository and Classical Review, Series 2, Vol 7, 1842, pp. 329-351.

100-**Hume-Griffith, M.E.**, *Yezidees*. In Behind the Veil, London, 1909, pp. 284-293.

101-**Isma`il Beg Chol (1881 or 2-1933)**, *The Yazidis past and present being three original texts about Yazidi doctrines, customs and some events of their history, with an autobiography of one of their contemporary amirs*. Edited by Costi K. Zurayk, Ed. American University of Beirut. Publication of the Faculty of Arts and Sciences. Oriental series

6, Beirut American University of Beirut, (Arabic & English).1934, (134 p).

102-Izady, Mehrdad, R, Yezidism. In *The Kurds: A Concise handbook*, Ed. Taylor & Francis, 1992, pp. 153-158.

103-Ivanow, W. *The Truth-Worshippers of Kurdistan. Ahl-i Haqq Texts.* The Ismaili Society Series, A No 7. Leiden: E.J. Brill, 1953.

104-Jackson, A.V.Williams, *Yezidis, devil-worshippers at Tiflis in persia apst ans present*, New York, 1906, pp. 10-14.

105-Jackson, A.V.Williams, *The Yezidis, or so-called devil-worshippers around Tiflis.* In *Journal of the American oriental Society*, 1904, Vol XXV, pp. 178-181.

106-Joseph, Isya, "*Yezidi Textes*". *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, 1908-1909/XXV, pp. 111-156, 218-254.

107-Joseph, Isya, *Devil-Worship: the sacred books and traditions of the Yezidis. Studies on the origin and traditions of the devil-worshippers.* 1919, Boston: Badger.

108-Kinneir, J. Macdonald, Yezdi. In A geographical memoir of the Persian empire accompanied by a map, London : Printed for J. Murray, 1813, pp. 262-263.

109-Kreyenbroek, Philip G., 'The Yezidis' in : R. L. Tapper (ed.), 'Some Minorities in the Middle East', Foreign and Commonwealth Office publication, London. [A fuller version of the paper was published in R. Tapper (ed.), Some Minorities in the Middle East, SOAS publication, 1992, pp. 67-68.]

110-Kreyenbroek, Philip G., '*Mithra and Ahreman, Binyamin and Malak Tāwūs: traces of an ancient myth in the cosmogonies of two modern sects*' In: Ph. Gignoux (Ed.), Recurrent Patterns in Iranian Religions; from Mazdaism to Sufism, Paris, pp.57-79 [= Studia Iranica, Cahier 11], 1992.

111-Kreyenbroek, Philip G. (1948-....), "*Yezidism its Background, Observances and Textual Tradition*". *Texts and*

Studies in Religion, 62. Lewiston, Queenston and Lampeter:
Edwin Mellen Press, 1995, XVII-349 p

112-Kreyenbroek, Philip G., 'Yezidism', in: J.R. Hinnells
(ed.), *A New Dictionary of Religions*, Penguin Books, Oxford
and Cambridge (Mass.), 1995, pp. 565-6

113-Kreyenbroek, Philip G., '*Yazidi*', In: P.J. Pearson et al.
(eds.), *Encyclopaedia of Islam*, New Edition, vol. 11, fasc.
183-4, (2001), pp. 313-6

114-Kreyenbroek, Philip G., *Modern Sects with Ancient
Roots: the Yezidis and Ahl-e Haqq of Kurdistan*, in: Pheroza
Godrej and Feroza Punthakey Mistree (eds.), *A Zoroastrian
Tapestry: Art, Religion & Culture*. Ahmedabad, Mapin, 2002,
pp. 260-77.

115-Kreyenbroek, Philip G, & Kh. Jindy Rashow, *God and
Sheikh Adi are Perfect: Sacred Poems and Religious
Narratives from the Yezidi Tradition*, Harrasowitz, Wiesbaden
2005, [= Iranica 9].

116-Layard, A.H.,. *The Yezidis*. In *Nineveh and its Remains
with an Account of a Visit to the Chaldaean Christians of*

Kurdistan, and the Yezidis, or Devil-Worshippers; and an Enquiry into the Manners and Arts of the Ancient Assyrians, Vol I, 1849, London: John Murray, pp. 225-266.

117-Laurie, Rev. Thomas, Journal of a visit to the Yezidees, with a description of the Excavation at Khorsabad. In *Bibliotheca Sacra*, Vol 5, 1845, pp. 148-171.

118-LONG, P.W., A Visit to Sheikh Adi: The Shrine of the Peacock-Angel. In *Journal of the Royal Central Asian Society*, Vol 23: 1936, pp. 632-638.

119-Luke, Sir Harry Charles, *The Yezidis or Devil-Worshippers of Mosul*, In *The Indian Antiquity*, vol 54, Bombay, 1925, pp. 94-98.

120-Luke, Sir Harry Charles, *The worshippers of Satan*. In *Mosul and its minorities*, London, 1925, pp. 122-137

121-Mingana, A. "*Devil-Worshippers: their Beliefs and their Sacred Books*". *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1916/XV, pp. 505-526.

122- Mingana, A. Sacred books of the Yezidis. In JRAS, 1921, pp. 117-119.

123-Mingana, Alphonse, *The Yezidis: The Devil Worshippers of the Middle East Their Beliefs & Sacred Books*, Ed. Holmes Pub Grou Llc, 1993.

124-Maxoudian, Noubar, *An account of the Yezidis*. In Moslim World, New Yourk, 1944, n° 34, pp. 304-305.

125-Maxoudian, Noubar, The peacock-Worshippers of Iraq. In New Outlook, Tel Aviv, June 1959, vol II, n° 9 (20), pp. 46-48.

126-Manza de' Neri, Arrigo, Count., *The once secret scriptures of the Yezidis, the so-called devil- worshippers of Kurdistan*,. London John M. Watkins, Extract from: The quest. - Vol. 5, n°. 1 (1913)

127-Murad, Jasim Elias, *The sacred poems of the Yazidis: an anthropological approach*/University of California, Los Angeles, 1993, (522 p).

128-Mcleod, K.M., *The Yezidis or " Devil-Worshippers" of Assyria: an Investigation into their Social and Religious Cult.* Ph.D. Dissertation. University of Edinburgh, 1933.

129-Menzel, Th. "Yazidi, Yazidiya". The Encyclopaedia of Islam, 1931/IV, Ed. Th. Houtsma et al. Leiden & London: E.J. Brill, pp. 1163-1170.

130-Parry, Oswald,-B.A., The Yezidis. In *Six months in a Syrian monastery, being the record of a visit to the head quarters of the Syrian church in Mesopotamia, with some account of the Yazidis or devil worshippers of Mosul and El Jilwah, their sacred book,* London, Horace. Cox 1895. Chapter XVIII, pp. 252-262.

131-Reshid, Tosinê, *Yezidism: Historical Roots,* translated from the Kurdish by Eziz Bawermend, In *The International of Kurdish Studies,* Vol 19, Nos. 1 & 2, 2005, pp. 39-46.

132-Rich, Claudius James, *The Yezidis.* In *Narrative of a Journey to the Site of Babylon in 1811 ... Memoir on the ruins*
Remarks on the topography of ancient Babylon by Major Rennell in reference to the memoir. Second memoir on the

ruins in reference to Major Rennell's remarks. With narrative of a journey to Persepolis ... By the late C. J. Rich ... Edited by his widow, London, 1839. Vol II, pp. 68-71, 107-108, 121-122.

133-Seabrook, W.B., *Among the Yezidis in the mountain of the Devil-Worshippers. Adventures in Arabia: among the Bedouins, Druses, Whirling Dervishes and Yezidee Devil Worshippers.* New York: George G. Harrap & Co, 1928. In *Adventures in Arabia*, London, Ed. Harrap, 1928, pp. 265-308.

134-Soane, E, B., Yezidis or Devil-worshippers. In *To Mesopotamia and Kurdistan in disguise with historical notices of the Kurdish tribes and the Chaldeans of Kurdistan*, London : John Murray, 1912, pp. 100-104.

135-Stewart, D and Haylock, J., *Yazidia in New Babylon: A portrait of Iraq*, London, 1956, pp. 150-173.

136-Spat, Ezster, *Shahid bin Jarr, Forefather of the Yezidis and the Gnostic Seed of Seth.* In *Iran and the Caucasus*, 6, 2002, pp. 27-56.

137-Spat, Ezster, Changes in the Oral Tradition of the Yezidis of Iraqi Kurdistan. In *The Journal of Kurds Studies*, Vol V/ 2003-2004, pp. 73-83.

138-Spat, Ezster, *The Yezidis*, Ed. Saqi Books, London, 2005, (260 p).

139-Sprengling, M., The origin of the Yezidis: A question of priority. In *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol XXXVII, 1920-21, pp. 72-73.

140-Stark, Freya, The Devil-Worshipper. In *Baghdad Shetches*, London, 1937, pp. 153-163.

141-Stark, Freya, The yezidi Devil-Worshippers. In *Geographical Magazine*, Vol 30, 1958, pp. 527-537.

142-Taufiq Wahby, *The remnants of Mithraism in Hatra and Iraqi Kurdistan, and its traces in Yazidism : the Yazidis are not devil-worshippers*, London, 1962, (52p)⁸².

⁸² نهم وتاره له لايين شوكت ملا اسماعيل حاسن له ئينگليزييه وه كراوه به عهري، بهروانه: توفيق وهبي، *اليزيدية بقايا الميثرائية (في الحضرة و كردستان العراق)*، ترجمة: شوكت ملا اسماعيل حاسن، السليمانية، 2004، (52 ص).

143-Tritton, A, S., 'Adi b. Musafir al-Hakkari. In *The Encyclopaedia of Islam*, NE, I, Leiden, 1955, pp. 1956-196.

144- Vangent, A, *The Yezidi Struggle to Survive*. In *Swiss Review of World Affairs*, VI, 1993, pp. 20-21.

145-Unvala, Jamshedji Maneckji, *The Religion of the Yezidis*. Religious texts of the Yezidis, translation, introduction and notes by G. Furlani, Bombay, 1940, (97p).

146-Young, M.J.L., *An account of the history and rituals of the Yezidis of Mosul*, In *Le Muséon*, LXXXV, 1972, pp. 481-522.

147-Wigram, W. A., *The Temple of the Devil (Sheikh Adi)*. In *The cradle of Manking*, London, Ed. Black, 1921, pp. 87-110.

III

به زمانی فرانسه‌وی

148-Açikyildiz, B., *Les Yézidis et le Sanctuaire du Šeykh 'Adī*, (Mémoire du D.E.A.) Paris. 2002,

149-Alen, J.P., *Les éteigneurs de lampe : Les Yézidis (romancé)*, In l'auberge de Miams, Paris, Vigneau, 1946, pp. 85-162.

150- Anastase-Marie, O. Carm, *le secret des Yezidis*, In Terre Sainte, 1901, n° 17, pp. 67-69.

151-Anastase-Marie, O. Carm., *La découverte récente des deux livres sacrés des Yézidis*⁸³. In Anthropos, t. VI, N° 1. Janv-févr.1911, pp. 1-39.

152-Brunel, A., *Chez les yézidis, adorateurs du Diable. Le suicide de Cheikh Gamo*. In Gulusar, Paris, 1946, pp. 121-143.

153-Blau, Joyce, *Le kurdes de Amâdiya et de Djabal Sindjar : Analyse linguistique, texte folkloriques, glossaires*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1975, (252 p).

154-Bois, Thomas, *Le Djébel Sindjar au début du XIXe siècle*. In Roja Nû, n° 56, 10-9-1945.

155-Bois, Thomas, *Les Yézidis et leur culte des morts*, In Cahiers de l'Est (Beyrouth), sér. II, n° 1, 1947), pp : 52-58.

⁸³ نام و تاره لهم كتيبه‌دا كراوه به كوردی، و مرگیز.

156-Bois, Thomas, *Les yézidis : essai historique et sociologique sur leur origine religieuse*, In Al-Machriq, n° 55, 1961, pp. 109-128-191-242

157-Bois, Thomas, *Monastères chrétiens et temples yézidis dans le Kurdistan irakienne*, In Al-Machriq, n° 61, 1967, pp. 75-103.

158-Bois, Thomas, *La religion kurdes*. In Proche-Orient Chrétien, Vol XI, Jérusalem, 1961, pp. 105-136.

159-Bouvat, L., *A propos des Yézidis*. In Revue du Monde Musulman, 1914, vol XXVIII, pp. 339-346.

160-Bedir-x, Celadet Ali an, *Notice sur la Bible noire*. In Hawar, Sam, 1932, XIV: 7-8; XV: 8-9; XVI: 9-10.

161-Chantre, Ernst, *Notes ethnologiques sur les Yézidi*, In Bulletin de la Société d'Anthropologie de Lyon, t ; 15, Lyon, Paris, 1896, pp. 65-75.

162-Chantre, Ernst, *Les Kurdes*. In Bulletin de la Société d'Anthropologie de Lyon., t XV, 1896, pp. 169-209.

163- Cuinet, Vital, *Yézides*, In La Turquie d'Asie: Géographique administrative, statistique descriptive et raisonnée de chaque province, t II, Paris, 1891, pp. 772-778.

164-Chabot, Jean-Baptiste (1860-1948), *Notice sur les Yezidis, publiée d'après deux manuscrits syriaques de la Bibliothèque nationale et traduite par M. J.-B. Chabot*, Paris, Impr. Nationale. In JA, Série 9, Tom 7, 1896, pp. 100-132.

165-Campanile, G, O.P., *Les habitants du Kurdistan : Les Yézidis*. In Histoire du Kurdistan, traduit de l'italien par le P.P. Thomas Bois, O.P, Ed. L'Harmattan, 2004, Paris, pp. 95-106.

166- D'Arle, M., A Sindjar chez les adorateurs du démon. In Revue du Liban, N) 24 à 29. De 28 fév, 8, 13, 20 mars et avril 1954.

167-Dufourg, J.P., *Visite au peuple le plus oublié du monde : les Yézidis*. In l'Orient, n° 1, 4 & 5 mars 1953.

168-FIEY, J.M., Le Temple Yezidi de Cheikh Adi. In Proche Orient Chrétien, X: 1960, pp. 205-210.

169-Guerinot, Armand, *Les Yézidis*, In Revue du Monde Musulman, 1908. V. N° VIII, 581-630.

170-GAUDIO, A., En Irak, chez les Adorateurs des Etoiles et du Diable. In Revue du Liban, 14 mars, 1959, pp. 24-25.

171- Gréoire, M., Yezidis. In Histoire des sectes religieuse, vol IV, Paris 1828-1829, ch : 23.

172-GILBERT, T., *Note sur les Sectes dans le Kurdistan*. In Journal Asiatique., 7, 1873, pp. 393-395.

173-Hammer-Pargstall, Joseph Von, *sur les kourdes, sectateurs du Cheikh Aadi*. In Journal Asiatique, Série 5, Tom V, 1855, pp. 468-470.

174 -Hessling, Peter, *Au cœur de l'Irak, eu pays Yézidi, il y a encore des adorateurs du diable*. In Journal d'Orient, Istanbul, 5 sept. 1956.

175-Harry, Mariam, Yezidis. In *Les adorateurs de Satan*, Paris, Ed. Flammarion, 1937, pp. 33-138.

176-Ishow, Habib, "Les Yézidis", In Structure sociales et politique de l'Irak contemporaine, Ed. L'Harmattan, Paris, 2004, pp. 29-35.

177-Jarry, Jacques, *La Yazidiyya : Un vernis d'Islam sur une hérésie gnostique*, In Annales Islamologiques, VII, le Caire, 1967, pp : 1-20.

178-Kreyenbroek, Philip G., "Yazidi". In Encyclopédie de l'Islam, Nouvelle édition, Tom XI, Livraison 185-186, Leiden, Brill, 2004, pp. 339-342.

179-Kamiran Ali bedir-xan, Le culte du Soleil chez les Kurdes. In Atlantis, Vol 54, n° VII-VIII, 1934.

180-Krajewski, Léon, Le culte de Satan : les Yezidis. In Mercure de France, 15 novembre 1932, pp. 87-123.

181-Kovalevskiï, Edvard de, *Les Kourdes et les Iésides, ou les Adorateurs du démon*, Bruxelles, 1890. In Bulletin de la Société royale belge de géographie". pp. 157-186.

182-LAYARD, Austen Henry, *Les ruines de Ninive. Comprenant le récit d'un voyage chez les chrétiens chaldéens*

du Kurdistan, et les Yézidis, ou Adorateurs du Diable. Préface de Jean-Louis Huot. Traduit de l'anglais par Philippe Babo, Editions Errance - Editions UNESCO, 1999, (215p)

183-Leroy, J, *Cheikh Adi, sanctuaire des Adorateurs du Diable.* In Moines et Monastères du Proche-Orient, Paris, Horizons de France, 1957, pp. 252-269.

184-Lescot, R., *Quelques publications récentes sur les Yézidis,* In Bulletin d'Etude Orientales, VI, 1936, pp. 103-108.

185-Lescot, R., *Enquête sur les Yézidis de Syrie et du Djebel Sindjar.* Mémoires de l'Institut français de Damas ; t. 5, Beyrouth : [Institut français de Damas], 1938, (277 p).

186-Lescot, R., *Les yézidis.* In La France Méditerranéenne et Africaine, Vol 1, fasc. 3, 1939, pp. 55-87.

187-Lammens, S.J., *Le massif du Gabal Sim'an et les Yézidis de Syrie,* In Mélanges de l'Université de St. Joseph 2, 1907, pp. 366-407.

188-Lammens, S.J., *Une visite aux Yézidis ou adorateurs du Diable.* In Relations d'Orient, 1929, pp. 157-173.

189-Marcella D'Arle, A Sindjar, chez les adorateurs du Démon. In Revue du Liban. 24.2, 29.2, 8. 3, 13. 3, 20.3 et 3.4, 1954.

190-Menant, Joachim (1820-1899), *Les Yézidiz : épisodes de l'histoire des adorateurs du diable*, Paris : E. Leroux, 1892, VIII-232 p

191-Massignon, Louis-Fernand-Jules, *Al-Hallâj, le phantasme crucifié des Docètes et Satan selon les Yézidiz*, In Revue de l'histoire des Religions, Paris, E. Leroux : 1911, pp. 195-207.

192-Massignon, Louis-Fernand-Jules, *les deux livres sacrés des Yézidiz*. In Revue de l'histoire des Religions, t. LXIII, 1911, p. 245-246., t LXIV, 1911, pp. 264-265.

193-Massignon, Louis-Fernand-Jules, *Les Yézidiz du mont Sinjar, adorateurs d'Iblis*. In Etudes Carm Satan, pp. 175-176.

194-Moutran, N., *Les Yézidiz, Adorateurs du Diable*, In La Syrie de demain, Paris, Ed. Plon, 1916, pp. 405-424.

195-Moutran, N., Yézidis ou Schamanistes. In *La Chaldée, esquisse historique*, Rome, 1867, pp. 34-46.

196-M* (Rousseau)**, *Description du Pachalik de Bagdad, suivi d'une notice historique sur les wahabis et de quelques autres pièces relatives à l'histoire et à littérature de l'Orient*. Paris, 1809, also : Notice sur les Yézidis, pp. 183-210.

197-Nikitine, Basile, *Les Kurdes: études sociologique et historique*, Ed. D'Aujourd'hui, Paris, 1956, pp.225-233.

198-Nikitine, Basile, The Yazidis, past and present, by ismael Chol, Yazidi Amir of Sinjar, In *Journal Asiatique*, Tom CCXXIV, Janv. p. 161.

199-Nau, F and J. Tfinkdji, *Recueil de textes et de documents sur les Yezidis*, In *Revue de l'Orient Chrétien*, 2nd series, vol. 20, 1915-17, pp. 142-200, 225-75

200-Nau, François (1864-1931), *Note sur la date et la vie de cheikh 'Adi, chef des Yézidis*. In *Revue de l'Orient Chrétien*. XIX/2, 1914. pp. 105-108.

201-Noury, Djelal, *Le diable promu dieu. Essai sur le Yézidisme*, Constantinople, 1910.

202-Osman Sebri et Stig Wikander, *Un témoignage kurde sur les Yézidis du Djebel Sindjar*, In *Orientalia Suecana* 2,1953, pp. 112-118.

203- Planhol, Xavier de, *Les Yézidis*. In *Minorités en Islam : Géographie politique et sociale*, Ed. Flammarion, Paris, 1997, pp. 177-184.

204-Pognon, Henri, *Sur les Yézidis du Sindjar*, In *Revue de l'Orient Chrétien*, XX, Paris, n° 3, 1915/17, pp. 327-329.

205-Perdrizet, Paul-Frédéric-Emile, *Documents du XVIIe siècle relatifs aux Yézidis*, In *Bulletin de la société de Géographe de l'Est*, Vol XXIV, impr. de Berger-Levrault, Nancy, 1903, pp. 281-306 & 429-445.

206-Poujoulat, M. B., *Les yezidis*. In *Voyage dans l'Asie Mineure, en Mésopotamie, Palmyre, en Syrie, en Palestine et en Egypte*, Paris, 1841, pp. 355-367.

207- REMONNAY, J., Chez les Adorateurs du Diable, In *Jésuite Missionnaires*, 1938,9, pp. 4-11.

208-Regelsperger, G., Les Yézidis, adorateurs du diable par. In *Journal des voyages et aventures de terre et de mer*, 2^{em} Série, n° 722, é octobre 1910, (16 p).

209-RONDOT, P., Les Kurdes d'Irak : Les Yézidis, In *Bulletin Mensuel de Centre d'Etudes Kurdes*, 12: 1950, pp. 11-13.

210-Spiro, Jean, *Les Yezidi, ou les Adorateurs du diable*, In *Bulletin de la Société neuchâteloise de géographie*", T. XII, Neuchâtel : impr. de P. Attinger, 1899, pp. 275-301.

211-Siouffi, Nicolas, Une courte conversation avec le chef de la secte des Yézidis ou les Adorateurs du Diable», In *Journal Asiatique*, 7: 18: 1880, pp. 78-83.

212-Siouffi, N., *Notice sur la secte des Yezidis*, In *Journal Asiatique*, VII Série, vol. 19, 1882 pp. 252-68.

213-Siouffi, N., *Notice sur le Cheikh 'Adi et la Secte des Yezidis*, *Journal Asiatique*, VIII Série, vol. 5, 1885, pp. 78-100.

214-Tcheraz, Minassé, *Les Yézidiz étudiés par un explorateur arménien*, In Muséon. T X, n° 2, Louvain, 1891.

215-Vernier, Bernard, "Les Yézidis" In l'Irak d'aujourd'hui, Ed. Armand Colin, Paris, 1963, pp. 73-76.

216-Ximenez, Au pays du Diable. In Archive Asiatiques, Galata, 1912.

IV

به زمانی ئیتالی

217-Campanile, G, O.P., *Storila della regione del Kurdistan e delle sette di religions ivi estistenti*, Napoli, 1818, cap. IV. *Habitanti del Kurdistan*, p. 146-165.

218-Febvre, M., *Teatro della Turchia*⁸⁴, Milano, 1681, pp. 343-352.

219-Furlani, Giuseppe., *Testi Religiosi dei Yezidi, Testi e Documenti per la Storia delle Religioni 3*, Bologna, 1930, (124 p).

⁸⁴ Cf. *Théâtre de la Turquie*, Traduit d'italien en français ; par son auteur le Sir Michel Febvre, Paris, 1682.

220-Furlani, Giuseppe, *Sui Yezidi*. In: Rivista degli studi orientali 13. 1932, pp. 105-111.

221-Furlani, Giuseppe, *'Il yezidismo secondo Ismâ'Il Begcol*, In Giornale della Società Asiatica Italiana 3, 1935, pp. 373-377.

222-Furlani, Giuseppe, *I santi dei Yezidi*, In Orientalia. N.S 5. 1936

223-Furlani, Giuseppe, *Gli interdetti dei Yezidi*, In: Islam 24. 1937.

224-Garzoni, Maurizio, O.P., *Della Setta delli Jazidij*.⁸⁵ In Abat Domenico Sestini, *Viaggi e opuscoli diversi*, Berlin, 1807, pp. 203-12.

⁸⁵ نهم و تارہ سالے 1809 لہ لایمن Sylvestre de Sacy لہ نیتالیاییوہ کراوہ بہ فرانسسی، پروانہ:
Notice sur les Yézidis. In M*** (Rousseau), *Description du Pachalik de Bagdad, suivi d'une notice historique sur les wahabis et de quelques autres pièces relatives à l'histoire et à littérature de l'Orient*. Paris, 1809, pp. 183-210

225-Guidi, M., *Origine dei Yazidi e Storia Religiosa dell'Islam e del Dualismo*, In RSO 12, 1932, pp. 266-300.

226-Guidi, M., Nuove ricerche sui Yazidi. In RSO, vol 13, 1932, pp. 377-427.

227-Guidi, M., Altre fonti sui yazidi. In RSO, vol 14, 1933, pp. 83-4.

228-Guidi, M., Yazidi. In Encicloèdia Italiana, Vol 35, 1937, pp. 832-3.

229-Guidi, M., I 7 angeli dei Yezidi, In Rendiconti della Accademia Nazionale dei Lincei. Cl. di scienze morali, storiche e filologiche. Ser 8 2. 1947

230-Guidi, M., Sui Yazidi. In Attidel XIX Congresso Internazionale degli orientalisti 1935, XII, Rome, 1938, pp. 559-566.

231-Garzoni, M., *Della sette delli Jazidj*, In D. Sestini, Viaggi ed opuscoli diversi, berlin, 1807, pp. 203-212.

232-Gasparro, G, 'I miti cosmogonici degli Yezidi, In Numen
21, 1974, pp. 197-227.

233-Giulia, Sfameni Gasparro, Gnostica et hermetica : saggi
sullo gnosticismo e sull'ermetismo ,.Nuovi saggi ; 82 , Roma :
Edizioni dell'Ateneo,1982 , 386 p

V

به زمانی تورکی

234- Erk, Erol, Yezidiler. In Hürriyet, Istanbul, 13-19 march
1966.

235-Figlalı, Rubi, E., Yezidilik. In Türk Ansiklopedisi, Cih
XXXIII, Devlet Kitapları, Ankara, 1984, pp. 441-443.

236-Ökçü, Davut, Yezidilik ve Yezidiler. Van Birlesik,
1993, 102 p

237-Oztemir, B. Murat, Yezidiler ve Süryaniler, Istanbul
Ayhan matbaasi, 1988, (67p).

238-Sever, Erol (1939-....), Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni (Les yézidis et les origines du yézidisme), İstanbul : Ed. Berfin Yayınlar, 1993 (139 p).

239-Serefettin, Mehmet, Yezidiler. In Daruüfünun ilhâyat fakültesi mecmusi, İstanbul, vol 1, n° 3; 1926, pp. 1-35.

240-Türkdogan, O., *Türk kültüründe Yezidiler* [The Yezidis within the Turkish culture].In Türk dünyasi. Tarih dergisi, 1997/122, pp. 7-12.

241-Yalkut, Sabiha (19..-....), *Melek Tavus'un halki: Yezidiler*, 2002, (113p).

242-Samy Bey Fraschery, Qâmus-ül-a'lâm. Constantinople 1306-16 h=1889-98 D. Die Artikel Jeziden, Bd VI, S. 4798.

VI

به زمانی روسی

243-Weselowski, N, Jezidi in Brochkaus-Jefron: Enzyklopedjitscheskij slowar. Bd XI XI A. (22), S 567, St-Petersburg, 1894.

244-Pashaeva, L.B. "Religiozno-kastovye zaprety v brake u kurdiv-ezidov Gruzii v proshlom" [Religious and caste prohibitions in marriage among the Yezidi Kurds of Georgia in the past]. Kavkazskii etnograficheskii sbornik, 1988/VII, ed. M.V. Kantaria. Tbilisi: Metsniereba, pp. 115-155.

245-Kurdoev, K.K. "Ob avtorstve i iazyke religioznykh knig kurdiv XI-XII vv. predvaritel'noe soobshchenie" [Preliminary report on the Kurdish religious books of the eleventh-twelfth centuries: their author and language]. VII godichnaia nauchnaia sessiia LO IV AN SSSR. Leningrad, 1971, pp. 22-24.

246-Kurdoev, K.K. "Ob alfavite ezidskikh religioznykh knig" [Report on the alphabet of the Yezidi religious books]. Pis'mennye pamiatniki i problemy istorii kul'tury narodov Vostoka. VIII godichnaia nauchnaia sessiia LO IV AN SSSR. Leningrad, 1972, pp. 196-199.

247-Semionov, A.A. "Poklonenie satane u peredneaziatskikh kurdiv-ezidov" [Satan-worshipping amongst the Near Eastern Yezidi Kurds]. Biull'eten' Sredne-Aziatskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 1927/16. Tashkent.

248-Pushkin, A.S. "Puteshestvie v Arzrum vo vremya pokhoda 1829 goda" [A journey to Erzerum during the military campaign of 1829]. Sochineniia v triokh tomakh, III. Moscow: Khudozhestvennaia literatura, 1964

249- Rudenko, M.B. trans. from Kurdish into Russian and ed. Kurdskaia obriadovaia poeziia. Pokhoronnye prichitaniiia [Kurdish ritual poetry. Keening], Moscow: Nauka, 1982.

250-Rudenko, M.B. "Novogodnie obriadovye prazdnestva u kurdiv" [Kurdish ritual New Year festivals]. Fol'klor i etnografiia. Obriady i obriadovi fol'klor. Leningrad, 1974, pp. 118-124

251-Asatryan, G.S "O 'brate i sestre zagrobnoi zhizni' v religioznykh verovaniiax ezidov" ['The brother and sister of thereafter' in the Yezidi beliefs]. Strany i narody Blizhnego i Srednego Vostoka, 1985/XIII. Yerevan, pp. 262-269.

252-Eghiazaroff, Essai sur les kurdes et les Yézidis du gouvernement d'Erivan, Kazan, 1888, (en russe).

VIII

به زمانی کوردی

1- شاکر له‌تاج، یەزیدییه‌کان و ئایینی یەزیدی، سلیمان، چاپخانه‌ی کامرانی، 1970، (150 ی).

2- خدیو سلیمان، لایه‌نیک له باوهری یەزیدییه‌کان، خلیلی جندی له عەرەبییه وه کردوووه به کوردی، رۆژنامه‌ی (هاوکاری)، ژماره: 219، 221، 223، 224، 1974.

3- خدرى سلىمان و خەلىلى جندى، ئىزدىياتى لېس رۇشنايا ھندەك تىكىستىد
نايتى ئىزدىيان، چاپكراۋەكلى كۆرى زانبارى كورد، بەغدا، 1979، (214 ۋا).

4- كامەران بەدرخان، نۇزۇن ايزديان، كىتەبخانا ھاۋارى ھۇمار 5، مطبعة الترقى،
دمشق، 1933.

5- صدیق بۆرەكەيى (دكتور)، ئىزدىيەكان و رى و رەچەلەكيان، ناۋەندى
چاپمەنى و راگەياندى خەك، سلىمانى 2002، (98 ۋا).

6- رەشاد مىران (دكتور)، كۆمەلى ئايىنى ترلە كوردستاندا: ئىزدىدى. لە
كىتەبى: رەۋشى ئايىنى و نەتەۋەيى لە كوردستاندا، كىتەبى سەنتەرى بىرەيتى 7،
چاپى دووم، كوردستان، 2000، ۋا: 85-152.

7- حسين حزنى موكرانى، مىژۋى مىرانى سۇران، چاپى دووم، ھەولير،
1962، ۋا: 67-87.

8- عوسمان ھەبىرى، يەزىدى، گۇۋارى روناھى، ژمارە 19 ى رۇژى 1 ى
نۇكتۇبەرى 1943، ۋا: 13-16. ژمارە 20 ى 1 تشرىنى يەكەسى 1943، ۋا: 16
و ژمارە 21 ى رۇژى 1 ى كانوونى دوومى 1943، ۋا: 15.

9- تۇلىق رەھبى، شەيتان پەرسىتى يەزىدىيەكانى ئەمرۇ تەتەۋرىكى ئاخىرى
تەبىئەت پەرسىتى ھىندۇ-ئەۋرۇپىيەكانە، گۇۋارى گەلاۋىژ، ژمارە 3-4، بەغدا،
1941،

10- تۇلىق رەھبى، موناھشە و رەدى ئەۋ لىكرانى لە بابەت مەنشەئى شەيتان
پەرسىتى يەزىدىيەكانەۋە، گۇۋارى گەلاۋىژ، ژمارە 1، بەغدا، 1941، ۋا: 58-
61.

11- كوردۇف، ك. ك. ل بابەت ئىسكار، زمان و ئەلپايى پەرتوكىت دىنى ئىزىدىيان، گۇۋارى كۆپى زانىارى كورد، بەرگى يەكەم، بەشى يەكەم، بەغدا، 1973، لا: 132-179.

12- مارگىنت رۇدىنكۆ، شىنى كوردە يەزىدى يەكانى پىشت قەلغاز، ۋەرگىرانى لە ۋروسىيە ۋە: د. شوكرىە رەسول. گۇۋارى كۆرى زانىارى كورد، بەرگى شەشم، 1978، لا: 314-340.

13- خىرى سلىمان و سەدوللا شىخانى، كورتە باسىك دەربارە شىخان و شىخان بەگى، چاپى يەكەم، بەغدا، 1988، (336 لا).

14 - عبدولرەقىب يوسوف، ئىزىنە ۋە پەرسىتگە كۆنى ئىزىدىيە كان-بەر لە زىيى، گۇۋارى زامان، سالى خەوتەم، ژمارە 78، كاتونى يەكەمى 2002، لا: 6-13.

15- سەرىت خوسىن، ئىزدى يەكان لە مىژۋى نەتە ۋە مەكاندا، چاپى دووم، لە بۆرگراۋەكانى مەكتەبى بىر و ھۇشيارى، سلىمانى 2002.

16- رۇسان خەسەن، ئىزدىياتى دەمەم و زىفا خانى دا، ۋە شانئىن بىنگەمى لالاش، زىنجىرە 3، دەۋك، 2005.

17- خىرى پىر سلىمان، ئىزدىياتى - ۋانە بۇ قوتابىنت ئىزدىا ژ بۇ پۇلا (1-6)، قۇناغا سەرمەتايى، دەۋك، 1996، (84 لا).

IX

بە زمانى عەرەبى

18- الاب انستاس الكرملي ، اليزيدية⁸⁶، المشرق، المجلد الثاني، 1899 بيروت،
، ص: 32-37، 151-156، 309-314، 395-399، 547-553، 651-
55، 731-336.

19- عبدالرزاق الحسني، عبدة الشيطان في العراق⁸⁷، صيدا، بيروت، 1931،
(84 ص).

20- عبدالرزاق الحسني، اليزيدية في حاضرم و ماضيهم، صيدا، بيروت 1951،
(112 ص).

21- عباس العزاوي، اصل اليزيدية في التاريخ، لغة العرب، ج 9، 1931، بغداد،
ص: 265-270، 429-41، 520-28، 675-685، 784-749

22- عباس العزاوي، تاريخ اليزيدية و اصل عقيدتهم، بغداد، 1935،)
226 ص)

23- احمد تيمور ، ، اليزيدية و منشأ نحلتهن، القاهرة، 1933، المطبعة
السلفية، (48 ص).

⁸⁶ لهم وتارة له لايين Moutran ترجمته في فرانسى كراوه، بروانه:
Moutran, N., *Les Yézidis, Adorateurs du Diable*, In *La Syrie de
demain*, Paris, Ed. Plon, 1916, pp. 405-424.

⁸⁷ لهم كتيبه له لايين سيد جعفر غضبان كراوه به فارسى، بروانه: يزيديها ، شيطان
پرستها، تاليف و ترجمه: سيد جعفر غضبان، تهران، 1361، (174 ص).

24- د. شاكر خصباك، الديانات و المعتقدات الكردية: اليزيدية، في الكتاب العراق الشمالي: دراسة لنواحيه الطبيعية و البشرية، بغداد، مطبعة شفيق، 1973، ص، 180-187.

25- كوكيس عواد، المراجع عن اليزيدية، المشرق، 1969، ص: 673-732.

26- جورج حبيب، اليزيدية بقايا دين قديم، مطبعة المعارف، بغداد، 1978.

27- د. سامي سعيد الاحمد، اليزيدية احوالهم و معتقداتهم، بغداد، 1977.

28- خلف الجعدان، اليزيدية، رسالة ماجستير، جامعة بغداد، 1966⁸⁸

29- صديق الدموجي، اليزيدية، مطبعة الاتحاد، الموصل، 1949، (520 ص).

30- اسماعيل جول، اليزيدية قديما و حديثا، بيروت، 1934، (134 ص).

31- درور، ليدي، اليزيدية و عبدة الشيطان-طاوس ملك. في: بلاد الرالدين- صور و خواطر، ترجمة، فواد جميل، مطبعة شفيق، بغداد، 1961، ص: 247-270.

32- محمود الدرة، اليزيدية في العراق: تاريخهم. و نفوسهم. و مناطق سكنهم. و ثورتهم. في: الخصية الكردية و القومية العربية في معركة العراق، دار الطليعة، بيروت، 1963، ص: 111-121.

⁸⁸ بهوانه: خدرى سليمان و خعليلى جندى، لُزدياتي لبر رُشنايا هندهك تِنكستيد ثاينى نيزديان، چاپكراوهكانى كُزرى زانيارى كورد، بهغدا، 1979، ص: 158

33- عبدالرحمن مزودي، تاج العارفين: عدي بن مسافر الكوردي الهكاري ليس امويا ، منشورات مركز هافيبون للدراسات والنشر الكردية، برلين، 2004، (84 ص).

34- انور معاوية الاموي، اليزيدية-التاريخ، العقيدة، المجتمع، السويد، 2001.

35- د. خليل جندي، نحو معرفة حقيقة الديانة اليزيدية، السويد، 1998.

36- د. كاظم حبيب، اليزيدية ديانة تقاوم نواكب الزمان، لندن، 2003.

37- سعيد الديوجي ، اليزيدية، بغداد، 1973.

38- مندر الموصللي، اليزيدية او العدوية. في الكتاب: عرب و اكراد، رؤية خريية... للقضية الكردية، منشورات دار الفصون، بيروت، 1986، ص: 279-284.

39- زهير كاظم عبود، لمحات عن اليزيدية، بغداد، 1995.

40- محمود الجندي، ما هي اليزيدية ؟ من هم اليزيديون؟ بغداد، مطبعة التضامن، 1976.

41- نايلدة لوكارو، جوانبي من حياة اليزيدية في سنجار، الثقافة الجديدة، 265 - 9 - 8، 1995، ص: 89-100.

42- عدي بن مسافر الهكاري، اعتقاد اهل السنة و الجماعة. تحقيق، محمد عبدالمجيد السلفي وتحسين ابراهيم الدوسكي، المدينة المنورة، 1998.

43- د.معو عثمان، ضوء على فلسفة الديانة اليزيدية و اصلها، مجلة لالش، ع 3-2، دهموك، 1994.

44- انور المائي، اليزيدية. في الكتاب: الاكراد في بهدينان، المطبعة الثانية، دهموك، 1999، ص: 81-88.

45- عدنان زيان فرحان، الكورد اليزيديون في كردستان الجنوبية: دراسة سياسية اقتصادية اجتماعية 1800-1918، رسالة ماجستير، جامعة صلاح الدين، 2002.

46- عدنان زيان فرحان، الكورد اليزيديون في إقليم كردستان⁸⁹، منشورات مركز كردستان للدراسات الاستراتيجية، السليمانية، 2005، (300 ص)

47- توفيق وهبي، اليزيدية بقايا الميثرائية (في الحضر و كردستان العراق)، ترجمة: شوكت ملا اسماعيل حسن، السليمانية، 2004، (52 ص).

X

به زهاني فارسي

48- سيد جعفر غضبان، يزيديها، تهران: يزيديها، شيطان پرستها، تاليف و ترجمه: سيد جعفر غضبان، تهران، 1361، (174 ص).

49- رشيد ياسمي، يزيديها، كرد و پيوستگي نژادي و تاريخي او، تهران، 1316، ص: 125-131

⁸⁹ لهم كتيبه له بنرمندا همان نامه ماسترمكهي پيشه و ميه به چاپكراوى.

50- توفیق وهبی، بررسی مختصری از ادیان کردان، ترجمه سید جمال الدین حسینی، مهاباد، 1361.

51- ایرج المشار، ستاره پرستان، اطلاعات ماهانه، ج 4، ش 6، ص: 33-35.

52- محمد مکرری کیوان پور، یزیدیها، ماد، ش 1، ص: 2-5.

53- مبشری اسد الله، یزیدیها، اطلاعات ماهانه، ج 2، ش 1، ص: 44-48.

54- بینار، یزیدیها و کیش و این آنها، گزوازی (الدراسات الادبیه)، دانشگاه

لبنان، کرسی زبان و ادبیات فارسی، سال پنجم، شماره دوم، تابستان 1342-

1963، ص: 166-196.

به زمانه‌گانی دیکه

به زمانی نهرمنی

55- گ.س. ناستریان و نا، پ، پزادیان، نایینی نیزییدیهاکان: بنچینه خوداییهکان و

کتیبه پموزه‌کان، یریلان، 1989.

پاشکویگان

سكالا نامەي پياو ماقولانی ئىزىدى

بۇ دەسەلاتدارنى عوسمانى

1872

بەندى يەكەم

بە گويزەي ئايىنى ئىمەي ئىزىدى ، ھەموو كەسىك لە تايفەي ئىمە ،
بچوك يا گەورە ، ئن يا كچ لەسەريەتى : لە سالىكدا سى جاران : واتە
يەكەميان لە سەرەتاي مانگى نىسانى رۇمى تا كۇتايى ، دووەميان لە
سەرەتاي مانگى ئەيلوول تا كۇتايى و سىيەميان لە سەرەتاي مانگى
تشرىنى دووہ تا كۇتايىكەي ، ئەگەر زيارەتى پىرۇزى ئىماژى مەليك
تاوس نەكات ئەوا ئەو كەسە كافرە .

بەندى دووہ

ھەموو كەسىك لە تايفەي ئىمە گەورە و بچوك ، ئەگەر سالى جارنك
واتە لە پانزەي ئەيلوولى سالى رۇمى تا بىستى مانگ ، زيارەتى
ھەزەرەتى شىخ ئادى كوپى مسافر نەكات خوا پازە پەنھانەكانى
بەرتر بكات ، بەگويزەي ئايىنى ئىمە كافرە .

بەندى سىيەم

ھەموو كەسىكى تايفەي ئىمە لەسەريەتى ھەموو رۇژنك لە كاتى
كازىوہى بەياندا بچىتە شوينى تاو ھەلاتن ، بە مەرچىك ھىچ كەسىكى
موسلمان ، مەسىجى ، جولەكە يا ھى دىكەي لى نەبىت ، جا ئەگەر
كەسىك لە وانەي لى بىت ئەوہ كوفرە .

بهندی چوارهم

هەر که سێکی تایه فهی ئیمه له سه ره تی هه موو رۆژێک دهستی
براکه ی: برای دونیای ناخیره ت⁹⁰ ماچ بکات، واته دهستی خادمی
ناخر زمان و دهستی شیخ یا پیره که ی ماچ بکات و نه گه ر نه مه
نه کات ده بیته کو فر له سه ری.

بهندی پینجه م

شتیک که نا کرێ به گوێره ی نایینی ئیمه به رگه ی بگرین نه وه یه که
سپیدان وه ختایه ک موسلمانه کان له کاتی نوێژدا رسته ی وه ک اعوز
باله تا دوایه که ی: جا نه گه ر یه کیک له ئیمه گوێبیستی بووه وا
له سه ره تی هه م ناخپوه ره که و هه م خۆیشی بکوژی نه گه ر نا ده بیته
گا ور.

بهندی شه شه م

وه ختایه ک یه کیک له تایه فه ی ئیمه ده مرێ نه گه ر براهه کی ناخیره ی،
شیخه که ی یا پیره که ی له لا نه بیته که یه کیک له قه واله کان سی
قه والی له سه ر بخوینیته وه: واته هۆ عبه تا وس، شای خاوه نشکو
ده بی له سه ر په رسته نی ئیمه به مریت که تا وس مه لیکه به رز و په رز
تربیت و نابی له سه ر نایینی دیکه به مریت: جا نه گه ر که سیک هات و
پنی گوتی موسلمان یا مه سیحی یا جوله که یان له هه ر نایینیکی دیکه
بوو به ده ر له م میله تانه بیان با وه ر مه که و با وه ر یان پیمه هینه، نه گه ر
با وه رت پینکردن یا ئیمانته پینان به بی نایینی په رسته را وه مان
تا وس مه لیک نه وا به گا وری ده مریت.

⁹⁰ هه ر ئیزیدیه ک شیخ و په ری تاییه ت به خۆی هه یه که پنی ده لێن براهی ناخیره ت واته
برای نه و دونیای دیکه. جا وه ختایه ک ئیزیدیه ک ده مرێ، نه وا شیخه که ی دیت ده یشو و
کلن و ده لنی ده کات. وه رگیز.

بەندى ھەوتەم

لاى ئىمە شتىك ھەيە ناوى بەرەكەتى شىخ ئادى يە واتە خۇلى
بەرپىنى شىخ ئادى خوا پىرۇزىرى بىكات. ھەموو كەسىكى تايەفەى
ئىمە لەسەرەتى بىرىك لە وخۆلەى لا بىت و بىخاتە گىرفانى و ھەموو
سپىدەيەك لىنى بخوات و ئەگەر بە نانقەست نەىخوارد ئەوہ گاورە،
ھەروا وەختايەكىش دەمرى لەسەرە مەرگدا ئەگەر بە نانقەست ئەو
خۆلە پىرۇزەى لانەبىت بە گاورى دەمرى.

بەندى ھەشتەم

لە تايەتەمەندىتەيەكانى رۇزوى ئىمە ئەوہيە كە ھەر كەسىكى
تايەفەى ئىمە ئەگەر بىەوى رۇزوو بگىرى: لەسەرەتى كە لە شوئىنى
خۇى رۇزوو بگىرى نەك لە لاى دىكە، ھەر بۇيە ھەموو رۇزىك لە
رۇزانى رۇزوو گرتن لەسەرەتى سبەينان بچىتە مالى شىخەكەى يا
پىرەكەى و رۇزوو بگىرى: پاشان كاتى رۇزوو شكاندن بە ھەمان
شىوہ لەسەرەتى بچىتە مالى شىخەكەى يا پىرەكەى بە شەرابى
پىرۇزى مالى ئەو شىخ يا ئەو پىرە رۇزو يشكىنى و خو ئەگەر بىرى
دوو يا سى پەرداخى لە وشەرابە نە خواردەوہ، ئەوا پۇزووہكەى
قەبول نىيە و دەبىتە گاور.

بەندى نۆيەم

ئەگەر كەسىك لە تايەفەى ئىمە سەفەرى دوور لە شوئىنى خۇى كرد و
بەلاى كەمىەوہ سالىكى تەواو لەو شوئىنە مايەوہ و دوایى گەپرايەوہ
شوئىنى خۇى، ئەو كاتە حەرامە دەست بۇ ژنەكەى خۇى ببات و ھىچ
كەسىكىش نىيە ژنى بداتى و ئەگەر كەسىكىش ژنى پىيدات ئەوا
كوفر دەكات.

بەندى دەيەم

لە تايبەتەمەندىتتەكانى جل و بەرگى ئىمە ئەوئەيە: وەك ئەوئەي لە بەندى چوارەمدا باسماڭ كورد كە ھەر كەسنىڭ لە تايەفەي ئىمە براپەكى دىكە و خوشكىكى دىكەي ھەيە: بەمپىنە يەككە لە ئىمە ئەگەر ئەگەر ويستى كراسىڭكى نوئى بىكات، ئەوا لە سەرەتتى كە خوشكەكەي دىكەي يەخەي كراسەكەي بە دەستى خۇي بۇ بىكاتەو و ئەگەرىش لە دەستى ئەودا يەخەكەي نەكردەو و لەبەرىكرد ئەوا كوفرى دەكات.

بەندى يانزەھەم

ئەگەر كەسنىڭ لە تايەفەي ئىمە كراسىڭكى يا پۇشاكىكى نوئى بۇكرا بى ئەوئەي بە ئاوى پىرۇزى ھەزەتتى شىخ عدى قدس اللە سرە پىرۇز بىكى نابی لەبەر بىكى و خۇ ئەگەر لەبەرىشى كورد ئەوا كوفرە

بەندى دوانزەھەم

پۇشاكى شىن باو بەھىچ شىئەيەك نابی لەبەرىكى: شانەي موسلمان، مەسىحى و جولەكە و غەيرى ئەوانە ناتوانىن ھەرگىز سەرمانى پىندابەينىن و ھەروا ئەو موسەش كە غەيرە ئىمە بەكارىدەھىنن ناتوانىن سەرمانى پىبتاشىن، تەنھا ئەگەر بە ئاوى پىرۇزى ھەزەتتى شىخ ئادى بىشۇئەنەو ئەو كاتە ئەگەر سەرىشمان پى بتراشىن جايزە و ئەگەر بە و ئاوه پىرۇزە نەشۇرابوو و سەرمان پىتراشى ئەوا كوفرە.

بەندى سىزئەھەم

ھىچ ئىزىدەيەك نابی بچىتە ئاودەست و گەرماوى موسلمانان و نابی بە كەوچكى موسلمانان بخوات و نابی لە خواردنەوئەي موسلمان و

غەيرە مىللەتلىرى دىگەن بىر تىپتە. ئەگەر چوۋ بۇ گەرما، ئاۋدەست و
بەكەچكى مۇسلمانان و ئەوانەى باسما نكرد نانى خوارد ئەوا
كولرى دەكات.

بەندى چوار دەھم

لە لايەنى خوارد نەو، جياۋازىكى زۆر لە نىوان نىمە و مىللەتلىرى
دىگەن ھەيە: بۇ نەو نە گۆشتى ماسى، كولەك، بامبە، فاسۇلى و
لەھانە و خاس نىمە نايخۇين و ھەتا نە شوينەى كە خاسى لى شىن
بوو نە ئاتوانىن لىنى نىشتە جىيىن.

لەبەر ئەم ھۇيانە و ھى دىگەن ئاتوانىن بچىنە نا و خزمەتى سەربازى و
ھتە.

ناۋى ئىمزاكارەكان

ھوسىن مېرى شىخان سەزۇكى تايەفەى ئىزىدى

شىخ نەسر شىخى رۇھانى تايەفەى ئىزىدىكەنى ناھىيەى شىخان

پىر سوليمان موختارى ناۋىيى مام پەشان

موسكان مۇراد موختار

ھەتارە ئەيۇب موختار

بىبان ھوسىن موختار

دەھكان ھەسەن موختار

ھوزران نەعمۇ موختار

باقەسرە ەلى موختار

باەشىقە جەمۇ موختار

خۇشابا ئەلىياس موختار

كەرى پەن سەفەد موختار

که باره کوچک قاسو موختار

سینا عابدق موختار

عین سفنی کرکو موختار

قہصر عزالدین شیخ خهیرق موختار

کبرتق تاهیر موختار

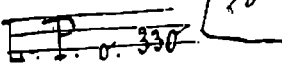
و ہی دیکه

نہوانه ناو و پہنجه مؤریان له و عہرز و حاله دا هاتووہ که له پیشدا

باسمانکرد و چہند شتی کمان لی راگوینز اوہ تہ وہ.

سەرچاوه:

Lidzbarski, Mark, *Ein Exposé der Jesiden*. In der Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. LI. Leipzig 1897, S. 593-597.

P. 444 20

Zeitschrift

der

Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

Herausgegeben

von den Geschäftsführern,

in Halle Dr. Paschel,
Dr. Praetorius,

in Leipzig Dr. Soehn,
Dr. Windisch,

unter der verantwortlichen Redaction

des Prof. Dr. E. Windisch.

Einundfünfzigster Band.

115 151890 0

Leipzig 1897,

in Commission bei F. v. Brockhaus.

بهرگی گوواری کومه‌لی میژوولوسانی آلمان - 1897

باشکزی دوروم

نویتی

نیزیدیگان

کتابخانه هادری

هزاره

۵

نقش‌های ایزیدیان

دو بهمانی ده ری بکه ، اوژی ری باراستی بی به : زردشت

QUATRE PRIÈRES AUTHENTIQUES,
INÉDITES DES KURDES YÉZIDIS.

مطبعة الترفی

دمشق ۱۹۳۳

بیشک و نذک

۱۰۱ کتیو کاها زبونا بلاف کرنا چند نشیزین ایزیدیان هانیه چاپ کرن .
 ۱۰۲ دل کر کوی بی هیجتی ام چند برسان لسر ایزیدیان بیژن . در حق فان
 کردین اصل و خود روده حتانو گلاک نشتین نه قنج و خراب هاتنه گون
 لی درستی بی ده نه ولی به

ایزیدی نه پرنباریزن ، نه ژوی وک گوتین خاکی ژ نشتکی دن ره دباریزن .
 یزیدی ژوی وک ملین دن پین خدان کتیب خدی پاریز و ژ بکبیا خدی ره
 باورن . ژو بیژنه ایزیدی د خدی پاریزی بی ده ژ هر کسی ژ هر ملت و نژادی
 کفتن . ژیر کو اولو ایزیدی برما بکه اولو زردشته . آیناوان گهارنویکه
 آینا مزدینا بانی آینا زرفشته و آینا زردشت دبکپاریزی بی ده ژ آینین
 دن کفتنه

بری کرد سی زردشتی یون . ژ آینا مزدینا نه نئیز د کرن و ژ خود دی ره
 دپارستن ، پشده تر هین ب هین ب در کتا اولین دن گه بدل گه بزور اولین
 خود نین کفن شراندن و اولین دن همبز کرن . هنکاک دانه پی فله بی
 هنان ژوی پی سامانی بی . ایزیدی لسر اولو خود سکین و آذ برنه دان
 لی بی نفی در دورا بابلیکان ره اولو وان دین حکین اولین دن ده هم
 نشتین خود و نافی خود گهارتن و اولو ایزیدیان کت حالی خود نی ابرو .

نقیضین ایزدپیان نه تی ائن کور ام ایرو بلائ۔ دکن۔ ژفان بگلگی ییترن ۔
 زخوه د آینا مودینا ده - کور ژاسلا، یعنی بیچند هزار سالان کهنتره - نقیض
 دروژی ده پتج جارانه ۔

ایروائ۔ کردین اصیل دناث۔ مه ده کیم بونه بکرفی عشرین کردین
 ایزدی ائن: دنان و سوهانی (عاموده) چیاکات (طور عابدین ، مدیات ،
 نصیبن) خالان (سرود ، حکاری ، زوق ، بوطن) ایزدی بین چیاپ لیلوی
 (کرد داغ) رشکان (تلفر) هویری ؛ سوسانی (زاخو) دنان ، برینه ،
 (دهوک و دودا، وری) ۔

عشریز: لاق شیخان: حکاری ، ختاری ، ما،وهی ، ترک ، فایدی ، دولی ،
 عراقی ، خیکان ۔

عشرین چیاپ شنگاری: قعیران ، سهوقی ، آیرانی ، هبابان ، هکا ،
 ..تورا ، مالا، خانی ، برگان ، طیفره ، نندکان ۔

قدری (۵۰۰۰۰) یزدپیان ولانین نقاس وروانی

ب فی کرازه بی ام چارنژیان بلائ دکن هکه مزن و زانابین
 ایزدی بان ژمه ره چند کین دن ژی هنارتن ام وان ژی بلائ دکن ۔

ژفان چارنژیان نقیضا سپیده بی ژمه ره شیخ حیدر بن شیخ نذیر گوپه ۔
 سی بین نابین نقدا ژدنی اسماعیل بگی ، ژمیر کین یزدپیان ، هاتنه پهنسنو
 نقساندن ۔ سپاس وشاباش ژوان مروغان را کو خدمتا اول وطنی خوه دکن ۔

شیرا سپیده بی

بناشی بزرگانی یاک فی دلموزان و مهر بیان

خدی او از یونا شانی ته ، شونانه ، زیونا پادشا هیبانه ا

یار بی تو کریمی ، نورحیسی ، تر خدایی ، تو ملکی ملکی جهانی ،

ملکی - روق و سماوی ، ملکی عرش عظیمی ا

یار بی نوژ از لدا قدیمی ! یار بی تا ابد نو کا ما روحایی ا

یار بی نو ملکی جن وانسی ، ملکی عرش د کریمی ! یار بی تو صمد و لفت و نانی ا

یار بی نو صمد وحی المجدی بک و بکتیا و بی انبازی

یار بی هر تو لائق مدح و ثنا بی !

یار بی تو خدا وندی - پهری ، خدانی ماه و مهری ، خدانی چشم و نهری ا

یار بی تو خدا وندی عطایی !

یار بی : نالوا ، نه نا امداد ، نه نا آوازا ، نه نارنگا ، نه نا دنگا ، نه نا پینگا !

یار بی کس نرانه تو کدایی !

یار بی تو کهرنده بی حوقی ، مندایی توفی ، نو حلیبی ، ملکوتی ا

یار بی تو حاکی شه و گدایی ا

یار بی ا هر ی طایی ، هر ی هابی ، هر ی هابی ا . . .

نثیڑا روزِ هلاقی

بِناشِ بزدانیِ بَالِ نُو وِلوَرِبانِ وِمرِهَرِبانِ

- یارِ بی! توہہ بی، از نینم، تو رحمی، از گنہ، تو خُدانِ حق، از بندہ
- تہ ناچو نا، توئی چندی، تو نابز نا، توئی بلندی، تو نا آوازا، توئی بدنگی
- جوی تہ می اردہ، تو خالقی جملہ بی عالم، تہ دایہ حضرت آدم،
- تہ کرد، مامہ اف دم، یار بی تو تہ مینامہ دکی دیڑی ۰۰۰
- یار بی تو ولی بی فرضا انیڑی، تو رحانِ ژِ رحانِ دپر یڑی
- تو ژِ سرانِ رحانِ دانیڑی، تو تہ مینامہ کیم دیڑی، تو ل سرانِ رحانِ دگینی
- یار بی تو خُدا بی، تو پادشاهی، اعلمیِ علی بی، تو خُنکاری، سر چند
- پادشاهی، تہ ناخانا، تہ ناخُردہ، تہ نا آوازا، تہ نادنگا
- خُدانِ مالی، خُدانِ پردہ، جہی تہ می اردہ، تو خُدا بی، درد مندہ
- بخشندہ بی، بیگناہی، لابی مدح و نسابی، کس ترا، تو چاہی بی؟
- تو مِ دردی، مِ درانی، مِ ساکی شاه و گدا بی!
- یار بی! تو پادشاهی، عرشِ زِ کرمی، خالقی گادامی
- یار بی بپر خاطر ی نانی خویہ کہ، حالی کردستانی
- بزیدی بین روزِ هلاقی و روزِ آقایی پیرسہ ۰۰۱

نقیضاً مریدان

بنافی بزوانی هالك نی رلوفان و مهر بیان
 می بنی آدمز! - نکیتر! زارو آدو! آف دنیا - تاخانہ بہ
 وک خونا شتانه ، فلک - ہا دارانہ ، مرو یارا ہتانه
 کا - لیانی حکم دکر ؟ کابلتیا ناف دکر ؟
 نو زی خوہش بی ، او ان دنیا زخوہ رہ ترک دکر
 کاسلیانی پیخمریان ، کابلتیا ب زبری زران ؟
 نو ئی خوہش بی ، او زی چون ناف آخ و بران ...
 کافی خضر ، کافی الیاس ، کافی درویشی ب تزیہ و وفاس ؟
 نو ئی خوہش بی ، او زی دناف آخی دہ کرن قیاس .
 بنی آدم ، لئی دنیا بی بہ طلا ، آف زبر و مالی گلک سکہ جا .
 دنیا بو رسولی خدی زی نہ ، آف دنیا اردی درویشہ .
 او نیدہ دکرن جملہ جیشہ کسک ب نسا کبار ناچہ پیشہ .
 کافی حمزہ ، کافی علی ، کافی لولیا ، کافی انبیا ، او در ناف گورنی دہ بو تہ توتیا .
 مالا گورنی چندہ کورہ و چندہ تازی ، تازی مارہ ، تازی مورہ .
 بار بی ا تو دکاری دو عاشقان ژریک بکی دور دورن ، ورن خرم و لیزم ، وی گانی
 گر بیا مہ بیت ، داغ و صد کوفلان و کسر ، خلقی شہرین ، لیٹین شکر نما بدن خبر .
 قوی گر بیا مہ بی ، حزن و گری بینیدہ بہ ، گور و کفن مالا مہ بہ .
 مگوری ، مثال ، بہ تران ز روہی خوہ بال ، آف دنیا بو پیخمری خدی زی تہ با .
 ورن ورن ، لیزم ورن ، امی ایرو گلک بگرین ، خلقی میر گا قمری .
 چچیبا دکہ او ، برد دکہ ، خیر و شران غزیر دکہ ، داغ و دلان با پیر دکہ .

باشنیز

بنانی بزدانی مالک لی درویشان و مهربان

آمین ، آمین ، آمین ، خدی آرپکاری دین .

باربی خیرا نویدی ، شرا و درگربی .

شمس الدین ، فخر الدین ، عماد الدین ، ناصر الدین .

حقو ، تو پادشاهی ، خدای مهر و ماهی ، زالی جن وادی ،

خدای طالبی ، خالق جن وادی .

شرف الدین غری کلی ، مزگینی بی یتی کردستانی ، بلا شکن دلترا

ایمانی ، ششمس روزا ایزیدیانه ، شرف الدین میره لی دیوانه .

شیلانان بکنن کردستانی ، وی طوپان بردن تورکستانی ، نغنی

را ککن بین کردستانی ، قداوی بکنت مالا عربستانی .

باشکۆی سینهم

وهر گێزراوی عهزهبی

و

له عهزهبیهوه وهر گێزراوی کوردی

کتیپی جیلوه و مهسحهفا رهش

Überreicht vom Verfasser.

DENKSCHRIFTEN

DER
KAISERLICHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN IN WIEN.
PHILOSOPHISCH-HISTORISCHE KLASSE

BAND LV.

IV.

DIE HEILIGEN BÜCHER
DER
JEZIDEN ODER TEUFELSANBETER
(KURDISCH UND ARABISCH).

HERAUSGEGEBEN, ÜBERSETZT UND ERLÄUTERT
NEBST EINER GRAMMATISCHEN SKIZZE

Dr MAXIMILIAN BITTNER,

KORRESP. MITGLIEDER DER KAISERL. AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN,
O. A. PROFESSOR AN DER K. K. UNIVERSITÄT WIEN UND PROFESSOR AN DER K. UND K. KONSULAR-AKADEMIE.

VORGELEGT IN DER SITZUNG AM 8. MÄRZ 1911.

WIEN, 1913.

IN KOMMISSION BEI ALFRED HÖLDER
K. U. K. HOF- UND UNIVERSITÄTS-BUCHHÄNDLER
BUCHHÄNDLER DER KAIS. AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN.

IV.
DIE HEILIGEN BÜCHER
DER
JEZIDEN ODER TEUFELSANBETER
KURDISCH UND ARABISCH

HERAUSGEGEBEN, ÜBERSETZT UND ERLÄUTERT
NEBST EINER GRAMMATISCHEN SKIZZE

VON

Dr MAXIMILIAN BITTNER,

O. Ö. PROFESSOR AN DER K. K. UNIVERSITÄT WIEN UND PROFESSOR AN DER
K. UND K. KONSULAR-AKADEMIE.

VORGELEGT IN DER SITZUNG AM 8. MÄRZ 1912.

I. Vorbemerkungen.

Der diesjährige sechste Band des „Anthropos“ bringt in seiner ersten Nummer als Leitartikel wieder einen französisch verfaßten Aufsatz aus der Feder des Karmeliterpaters Anastase Marie in Bagdad,¹ eines gebürtigen Arabers, der auf Grund verschiedener Arbeiten von nicht zu unterschätzendem wissenschaftlichen Interesse und Werte² auch in den Kreisen europäischer Orientalistik wohl bekannt und anerkannt ist. Die jüngste Abhandlung des ensigen Forschers beschäftigt sich abermals mit dessen Lieblingsthema, der in der Nähe von Mosul hausenden, bei Mohammedanern, Juden und Christen gleich übel beleumundeten³ religiösen Sekte der sogenannten

Teufelsanbeter oder Jeziden, deren Leben und Treiben jener schon an anderen Stellen⁴ nach eigener Erfahrung und Anschauung geschildert hat und auch noch weiter zum Gegenstande besonderer Studien machen will. Was aber P. Anastase Marie uns diesmal bietet, ist, so seltsam, originell und apart es auf den ersten Blick auch scheinen mag, jedenfalls etwas, das in mehr als einer Beziehung jenes schier undurchdringliche Dunkel zu erhellen vermag, welches über diese in ihrer Abgeschlossenheit nach außen hin förmlich zu einem eigenen Volke kurdischer Zunge gewordene wunderliche Glaubensgemeinde⁵ gebreitet liegt. Der Titel des oben genannten Aufsatzes lautet be-

¹ „La découverte récente des deux livres sacrés des Yézidis, par le P. Anastase Marie, O. Carm., Bagdad“, Anthropos, internationale Zeitschrift für Völker- und Sprachkunde, Band VI, Heft 1 (Jänner-Februar 1911), S. 1—39.

² Man vergleiche z. B. dessen „Les Rasculens, Cyrènes, Maronites ou Monothéistes“, Anthropos, II (1907), p. 668—674 und III (1908), p. 556—558; ferner „La femme du désert autrefois et aujourd'hui“, ebenda, III (1908), p. 53—67 und p. 181—192; dann „Aventures d'un voyage en 1861 dans le Yéman“, ebenda, IV (1909), p. 416—441; endlich „Le culte rendu par les Musulmans aux sandales de Mahomet“, ebenda, V (1910), p. 388—386.“

³ Sie scheinen aber doch besser als ihr Ruf zu sein, cf. Elyard-Mellor, Minneh und seine Überreste, S. 144 unten, und Millingen, Wild Life among the Koords, London, 1870, p. 280^bff.

⁴ Insbesondere in Al-machriq, revue catholique orientale bimensuelle, II (1899), Les Yézidis (تعريفهم), *اليزيديين* (اليزيديين), p. 32—37, 151—154, 209—214; 395—399, 547—553, 615—625, 731—735, 830—834.

⁵ F. Millingen, l. c., p. 274 (noten) n. 275: „A race exists in Kurdistan, and in some parts of Persia, the position of which is difficult to define, whether it constitutes really a distinct race or people, or is an agglomeration of several races, Descriptions des peuples, XI, 24, 4. 246.“

كۆپى لاپەرى يەكەمى گوناره كەى پروفیسور بیتنەر به ئەلمانى 1913

II. Die kurdischen und arabischen Texte.

1. Kitāb-i Jalwā.

Jezidi.

کتابی جلوة (Bl. 1)

دیباچه

Verwort.

1. (Z. 1) اوی له پیش همو خلق بوه (Z. 2)
 ملك طاووسه
 2. اوه كه عطاووسی بو ام عامه (Z. 8) نار
 تاكوقوی خاصی خوی جوی (Z. 4) بکاتوه وتیان
 بکینی⁹ ولههم وسرک (Z. 5) ودانی رزکیان بکا
 3. بو پیک هیئا (Z. 6) بی ام ایشه له پشدا¹⁰
 بقصه رو (Z. 7) بروله پاشدا¹¹ بواسطه ام کتیه
 که (Z. 8) ناوی جلوه ده وخویندنی درست
 (Z. 9) نیه بو کسی که لم ملته بذره.

فصلی نخستین (Bl. 2)

1. (Z. 1) من یوم وایسته ش هم¹² ودمیم
 تا آخر¹³ (Z. 2) زورم بر همو آفرینده یکه¹⁴ هیه
 من (Z. 3) ایسی اوانه بیک دیم
 2. من¹⁵ حاضریم خیر (Z. 4) ام بو اوانی
 پیم بر او دکن ودی ایسی¹⁶ (Z. 5) لیم دیارینا¹⁷

Arabisch.

کتاب الجلوة

المقدمة

1. الموجود قبل كل الخلاق هو ملك
 طاووس.
 2. وهو الذي ارسل عطاووس⁹ الى
 هذا العالم لكي يميز ويفهم لشعبه الخاص
 وينجيهم من الضلال والوهم.
 3. واول ذلك كان بتسليم الكلام شفاهياً
 ثم بواسطة هذا الكتاب المسمى جلوة وهو
 الكتاب الذي لا يجوز ان يقرأه الخارجون
 عن الملة¹⁰.

الفصل الاول

1. انا كنت وموجود الآن وابقى الى النهاية
 بتلطي¹¹ على الخلاق وتدبيرى¹² مصالح وامور
 لكل الذين تحت حوزتى.
 2. حاضر انا سريعاً للذين يشقوا بي
 ويدعونى حين الحاجة.

Jezidi: ⁹ Das Original hat ىمى well derjenige, der den Text in der Geheimschrift aufgeschrieben hat, für ar. و das diesem seiner Gestalt nach sehr ähnliche Jezidi-Zeichen für y (ى) statt. ¹⁰ بگینى = له پشیدا. ¹¹ له پاشدا. ¹² له پاشدا. ¹³ Am Rande (links unten). ¹⁴ تا آخر. ¹⁵ آفریننده یکه. ¹⁶ Am Rande (links, zweites Wort von unten). ¹⁷ Doppelt geschrieben; das zweitemal am Anfang von Zeile 5. ¹⁸ Stel Mit l am Ende, vgl. بکاتوه, oben Vorwort 2, d. l. Bl. 1, Z. 4.

Arabisch: ⁹ Der Titel lautet in der Handschrift von Moqal (M.) deutlicher اسمہ جلوة 'Ersten Abschnitt' vorangehenden einleitenden Worte werden in M. nicht als 'Vorrede' angeführt, indem hier المقدمة fehlt. ¹⁰ M. ohne و. ¹¹ Man beachte bei Joseph getrennt طاووس. ¹² M. von لشعبه an bis hieher in anderer Fassung, nämlich einfach الخاص لشعبه الخاس, wobei P. Anastase für الخاس ein الخاس zu lesen vorschlägt. ¹³ Der ganze Satz 3 lautet in M. = In einer unserem Jezidi-Texte weniger entsprechenden Form und Kürze: ما يجوز بالتسليم هذا الملة ما يجوز. ¹⁴ M. ohne ى بكتل. ¹⁵ M. ohne ى بكتل: nach dem Jezidi würde man erwarten: 'in mir ist Macht über ...'. ¹⁶ M. ebenso auch بكتل ohne ى; nach dem Jezidi auch hier eher تدبير ohne ى die die Leitung der ...

Jezidi.

Arabisch.

الحذاق الذين وكلتهم لآوقات معلومة متى
انكر امورا واحرم الاشغال اللازمة بحينها
11. ارشد واعلم الذين يتبعون تعليمي
ويجدون لذة وفرح بموافقهم معي
كوا من نارومه (Z. 9) بو چند روزی دم
کلی جارایشی (Z. 10) که پی بوی حرام دم
11. بوانه ری نش (Z. 11) ان دم وتی دکیم
که دوی اوانه (Z. 12) دکون که فیرانم کرونه
دلخوش (Z. 13) دین له ریک کوتن لکل من

II فصلی دوم (Bl. 4)

الفصل الثاني

1. چاکي انسان ادم وکوخوم دیزانم
2. زوم هیه بسر اوانی له زمین
ولسره (Z. 3) نین وزیرمین
3. ناموی آفیده له (Z. 4) آفیده تریکون
4. وخیریان منح نا (Z. 5) کم باوجودی
اوانی له هینی من وینه (Z. 6) صه من دکن
5. ایش بوانه ادم که تاقیم کر (Z. 7) دونوه
وبارزوی من درجون
6. بو اوانی (Z. 8) کوا بروم پی دکن و بیاری
من دکن (Z. 9) میچشنيک دردکوم
7. بکوره زمان خلق (Z. 10) ارنجیم کس
ناتوانی نه هلی
8. کیش (Z. 11) دخلی نه بسره
9. رنج ونخوشی (Z. 12) دینم بسر اوانی
که رقدبری لکل من (Z. 13) دکن
1. الكافي واجازي هذا آدم بانواع اعرفها
2. بيدي التسلط على كل ما في الارض
وفوقها وتحتها
3. ما اقبل مصادمة العوالم
4. وما امنع خيرهم مخصوصا للذين هم
خاصتي ولطوحي
5. اسلم شغلي بيد الذين جرتهم وهم
حسب مرأي
6. اتراعى بنوع من الانواع وشكل من
الاشكال للذين هم امينين وتحت شوري.
7. اخذ واعطى اعنى وافقر اسعد
واشقى حسب الظروف والاقوات
8. وليس من يحق له بان يتداخل او
يمنع بشيء من تصرفي
9. اجلب الالوجاع والاسقام على الذين
يضادوني

تاقم * خیریان * نکلون * آفیده * آفیده * له ریکونین * بو * Vieilleicht statt Jezidi * کوردونه به *
بکوره * بارزوی * کیش * تسلط * M. * غیر العوالم * M. * So swaim in M. * Arabisch:

Jesidi.

10. اوى كوا سمرنه وكو انسانه كافي (Z. 14) تر

نامرى

11. حظ ناكم كيك له زمانه (Z. 15) زورتر

كه من دامناوه لم دنيايه بيمى

12. اكر آرزو بكم يك لسريك (Bl. 5, Z. 1)

دوسه جار (Z. 2) دينيرم بوم عالمه وعالميكه

تر بتناسخ (Z. 8) ارواح

Arabisch.

10. ما يموت الذى هو حسي كاتر بنى

آدم¹

11. وما اسبح لاحد بان يكن هذا العالم

الآدنى² اكثر من الزمن الذى هو محدود

منى

12. واذا شئت ارسلته تكراراً ثانياً وثالثاً

الى هذا العالم او غيره بتناسخ الارواح.

III

فصلى سم (Z. 4)

1. في كتيب رى نشان دم اولانى كوا (Z. 5)

خوشه ويستى من وسرمنن (Z. 6) له غيبوه

رهبريان دم³ اوى كه فيرتان (Z. 7) دم رنجي

تيدانية

2. بكرة روشى (Z. 6) وقته زيان بوانه

دكيم⁴ كه له عالم (Z. 9) يكه تران⁵ وله دين

من لا دنن

3. ام بنى آدامانه⁶ روشى شريعت⁷

نازانن (Z. 11) بويه كلى له رى دچنه درى

4. روح (Z. 12) لبرى سرزمين وكوترى

آسان⁸ وماسى (Z. 13) ناو بجر همو بدستى منه

وله سر فرم (Z. 14) انى منه بجمو

الفصل الثالث

1. ارشد بلا كتاب. اهدى غيباً احبائى

وخواصى. تعليبى هو بلا كلوفة⁹

2. موافقة الحال، والزمان اقاصص

الذين يخالفون شرائعى بالعوامل الأخر

3. بنو هذا آدم لا يعرفون احوال

المزمنة. ولذلك يقطون اوقات كثيرة بطلط

4. حيوانات البر وطيور السماء وسك

الجمر جميعاً بيدي وتحت ضبطى.

¹ دليم. ² Am Rande (links, unten). ³ ماليسى تر. resp. ماليسى تر = Wohl. ⁴ دينيرم. ⁵ آدامانه. ⁶ آرزو. ⁷ Jezidi.

⁸ Cf. Note 8. ⁹ اسمانه. ¹⁰ اسمان. ¹¹ اسمان. ¹² اسمان. ¹³ اسمان. ¹⁴ اسمان. ¹⁵ اسمان. ¹⁶ اسمان. ¹⁷ اسمان. ¹⁸ اسمان. ¹⁹ اسمان. ²⁰ اسمان.

Arabisch: ¹ بنو آدم. ² م. ³ م. ⁴ م. ⁵ م. ⁶ م. ⁷ م. ⁸ م. ⁹ م. ¹⁰ م. ¹¹ م. ¹² م. ¹³ م. ¹⁴ م. ¹⁵ م. ¹⁶ م. ¹⁷ م. ¹⁸ م. ¹⁹ م. ²⁰ م.

Jesidi.

5. كنجينة¹ زير زمين² (Bl. 6, Z. 1) دزائم
يك لباش يك ايدم (Z. 2) بخلق
6. معجزه وعاجباتي خوم نشان (Z. 3)
ددم³ بواني كوا داوا دكن
7. اويكانه كوا (Z. 4) رقه بري دكن ويقصه
من واواني كوا سر (Z. 5) بمن ناكلن توشى ضرر
دبن چونكى ناز (Z. 6) انن كوره بيتى ودولتمندى
بدست منه (Z. 7) ديدم بچاكتيرينى بنى آدم⁴
8. له پيشوه (Z. 8) ريك خستنى عالمان⁵
وروكبرانى⁶ عيامان (Z. 9) ودانزى همو
ايش بيك هينريان له منويه⁷ (Z. 10)

Arabisch.

5. الخزائن والدفائن المدفونة تحت
قلب الارض معلومة. واخلفها من واحد
للآخر
6. اظهر معجزاتى وعجائبي للذين يقبلوها
ويطلبون منى بجزئها
7. مضادة ومخالفة الاجنبيين¹ لى
ولاتباعى هى ضرر عليها لانهم لا يدرون
العظمة والثروة هم بيدى. واختار من يليق
لها من نسل آدم
8. تدابير العوالم وانقلاب الاجيال
وتغيير كل مدبرهم منظومة منى منذ القديم

IV

فصلى چارم (Z. 11)

1. (Z. 12) حتى خوم بكسى له خدايان نام
2. جوار (Z. 13) عنصر وجوار وقت
وجوار ركم بخشى (Z. 14) بو ايش بيك هينان
خلق
3. كسبى بيكانه (Z. 15) كان چاكاله اكر له ايبنى
من بكا افى لو له ايبنى (Bl. 7, Z. 1) ايبنى¹ من ناك
كورويوانه
4. دشتم سى (Z. 2) شته ورقم له سى شته

الفصل الرابع

1. حقوقى ما اعطها لغبرى من الالهة
2. اربعة عناصر واربعة ازمنة واربعة
اركان سمحت بها لاجل ضروريات المخلوقين
3. كتاب الاجنبيين مقبولة نوعاً بالذى
يطابق ويوافق سنى وما يخالفها² هم غيروه
4. ثلاثة اشياء هى ضدى وثلاثة اسماء³
ابغضها

¹ Jesidi: كنجينة. ² Doppelt geschrieben, auch am Anfang von Bl. 6.³ ايبنى. ⁴ له منويه. ⁵ اوروكبرانى.

Arabisch: الاجنبيين.

⁶ وما اخالفها M.⁷ M. auch hier. سنى. mehr konform dem Jesidi-Texte.مالين⁸.

Jezidi.

8. اوائی کوا نم (Z. 8) بیخی من نالین خیریان
پی دکا
6. (Z. 4) اوائی کوا رنج بو من ادن هویکی
(Z. 5) لوآن بعالمیک چاکی ادموه
7. بورقه بری (Z. 6) لکل بیکنده کان سمئی
اوائی کوا سر (Z. 7) بنن¹ بیکوه بیان بتم

8. ای اوکسانی (Z. 8) که راست بری من
له کئی دکرن (Z. 9) لو قسانه له دن² که منوه
نیه نائی (Z. 10) من³ وصفت من مهینن تا
کناهار⁴ (Z. 11) نین ایوه نازانن اثی⁵ له ری
چونه (Z. 12) دری جی دکن

فصلی بنجیم (Z. 13)

1. (Z. 14) زات⁶ و صورتم ماقول⁷ بکرن
چونکی (Z. 15) اوائی له فکرتان چوتوه له آیینی⁸
(Bl. 8, Z. 1) من بیادتان دینی

2. بقصه⁹ خدمتکا (Z. 2) ره کامن بکن کوی
بکرن لو علمه¹⁰ غ (Z. 3) بیه کوا منوه بیتان دالین
کتیبی جلوه برایوه¹¹

Arabisch.

6. الذین یحفظون اسرازی ینالون
مواعیدی
6. جمیع الذین یحتملون المصائب بسببی
لا بدّ ان اکافتم باحد العوالم
7. ارید ان یتمدوا ابناءى¹² بریاط واحد
و كذلك¹³ کل تابعی لاجل مضادة
الاجنیین لهم

8. یا ایها الذین تبعتم وصایای انکروا
اقوال وکل تعالیم الی لیست من عندی
ولا تذکروا اسمی وصفاتی لئلا تذبون لانکم
لستم تدرولن ما یفعلون الاجانب

الفصل الخامس

1. کرموا شخصی و صورتی لانهم یدکروکم
بی الامر¹⁴ الذی اهلتموه من سنین

2. و شرانعی اطیعوا واصغوا لخدمای بما
یلقونکم من علم الغیب الذی هو من عندی
تم کتاب الجلوه¹⁵

Jezidi: ادموه¹. سس-سین². لا دن =³. Am Raode (Hitz, unten). darauf ein
gestrichenes سین⁴. Man erwartet (= اوائی) statt (=). Z. statt. معقول⁵. آیینی⁶. Wohl =
علم oder علم⁷. کرابوه⁸. Arabisch: باحدی⁹. M. fehlt in M. Ohne Kollie in M. Etwas richtiger
statt الامر¹⁰. In M. fehlt الی الامر¹¹. M. ohne Schlußbemerkung.¹²

2. Maṣḥaf(-i) rāš.

Jezidi.

Arabisch.

مصحف رش (Bl. 1)

مَصْحَف رَش¹

- I. (Z. 2) I. اول جار خدا له سرى (Z. 3) خوشه وىسى خوى كوهريكى (Z. 4) سبى خلق كرد وكوتريكى خلق (Z. 5) كرد نايى نا انفر وكوهريكى (Z. 6) نايه سرىشتى وچلهزار سال (Z. 7) له سرى دانىشت
- II. اول روزى (Z. 8) كه خلقى كرد روزى يكشنبه بو . ملكيى خلق كرد (Z. 9) ناوى نا عزرائيل . اقبس ملك (Bl. 2, Z. 1) طاووسه كه كفره همويانده
- III. روزى (Z. 2) دوشنبه ملك دردائيلى خلق (Z. 3) كرد كه شيخ حسنه
- IV. روزى (Z. 4) سيشنبه اسرافائيلى خلق (Z. 5) كرد كه شيخ شمه
- V. روزى (Z. 6) چوارشنبه ملك ميكائيلى خلق (Z. 7) كرد كه شيخ ابوبكره
- VI. روزى (Z. 8) پنجشنبه ملك جبرائيلى خلق (Z. 9) كرد كه سجادينه
- VII. روزى جمعه (Z. 10) ملك شنائيلى خلق كرد كه ناصر (Z. 11) الدينه
- I. فى البداءة خلق الله الدرّة البيضاء² من سرّه العزيز وخلق طائرًا³ اسمه «انفر» وجعل الدرّة فوق ظهره وسكن عليها اربعين الف سنة.
- II. اول يوم خلق الله فيه هو يوم الاحد. وخلق فيه ملكًا⁴ اسمه عزرائيل وهو طاووس ملك رئيس الجميع
- III. ويوم⁵ الاثنين خلق ملك دردائيل وهو الشيخ حسن
- IV. ويوم الثلاثاء خلق ملك اسرافائيل⁶ وهو الشيخ شمس.
- V. ويوم الاربعاء خلق ملك ميكائيل وهو الشيخ ابوبكر.
- VI. ويوم الخميس خلق ملك جبرائيل وهو سجاد الدين¹⁰.
- VII. ويوم الجمعة خلق ملك شنائيل وهو ناصر الدين.

Jezidi: ' وكه '.

من الكتاب الاسود المعروف عند اليزيديّة باسم مصحف رش .
 Arabisch: ¹ Die Überschrift lautet in M. ohne Artikel 'درة بيضاء', dem Jezidi-Texte besser entsprechend. ² طير M. ³ fehlt in M. ⁴ Hier und ebenso IV—VIII M. jedesmal statt و يوم bloß يوم ohne ⁵ M. ⁶ Hier und ebenso IV—VIII M. jedesmal statt وهو gleichmäßig فهو ⁷ M. ⁸ اسرافائيل mit ⁹ M. ¹⁰ M. ¹⁰ سجادين, wie der Jezidi-Text hat.

Jezidi.

و دستی (Z. 9) کرد بلرزین. ⁽⁶⁾ فرموی جبرائیل
(Z. 10) بو آرام. ⁽⁷⁾ دو پارچه لو کوهره هیه (Z. 11) نا
ویکیکی له زیر ارزو ویکیکی له (Bl. 5, Z. 1) درکای
آسمان دانا. ⁽⁸⁾ پاشتر له (Z. 2) واندا مانک وروز
واستیره (Z. 3) وله ریزه کوهره سپی که درست
(Z. 4) کرب. بو جوانی له آسماندا هله (Z. 5) واسی.

XIII. درخت باردار وکیا وشاخه (Z. 6) سی
بو جوانی. ارزو خلق کرد عرش (Z. 7) له سر
فروش خلق کرد.

XIV. ⁽⁹⁾ خدای کو (Z. 8) ره بلائکی کوت
⁽¹⁰⁾ من آدم وحواء خلق (Z. 9) دکم و دیانکم
به بشر ⁽¹¹⁾ له سر (Z. 10) آدم شهر این سفر دبی.
ولقیش (Z. 11) ملتی له سر ارزو پیدا دبی
⁽¹²⁾ له پا (Bl. 6, Z. 1) شتر ملتی عزرائیل یعنی ملک
(Z. 2) طاووس که بزیدیه به پیدا دبی

(Z. 3) XV. پاشدا شیخ عادی له ارزو
شاموه (Z. 4) نارد بو لالش

XVI. ⁽¹³⁾ پاشتر خدا هاته (Z. 5) خواری
بونرکیوه رش وقبزه (Z. 6) دی سی هزار
فرشی خلق کرد (Z. 7) وکردینی به قول.

Arabisch.

من الدرّة البيضاء ووضوح الواحدة تحمت
الارض والاخرى في باب السماء سكتة ثم
جعل فيم شمس وقمر وخلق نجومًا من نثریات
الدرّة البيضاء وعلقها في السماء للزينة.

XIII. وخلق اشجار ممرّة ونباتات فسی
الارض والمجال لاجل زينة الارض ثم خلق
العرش على العرش.

XIV. الرب العظيم قال يا ملائكة انا اخلق
آدم وحواء واجعلهم بشرًا ومنهم يكون من سیر
آدم شهر بن سفر ومنه يكون ملّة على الارض
وتم ملّة عزرائیل اعنى طاووس ملك وهی
ملّة اليزيدية.

XV. ثم ارسل الشيخ عادی بن مسافر
من ارض الشام واتى الى لالش

XVI. ثم نزل الرب الى الجبل الاسود
وصاح وخلق ثلاثين الف ملك وفرّقهم ثلاث
فرق. وبدأوا يعبدوه اربعين الف سنة. ثم

Jezidi: 1. له. 2. ارض. 3. Bo mit ک, nicht mit گ geschrieben. 4. geschrieben له اواندا = واندا. 5. واستيره که له ریزه قوهر سپی درست کرد. 6. locus depravatus; man erwartet کرد درست کرد. 7. مرشش noch einmal فروش. 8. Im Jezidi-
Texte steht hier statt فروش noch einmal فروش, weil der Abschreiber das Zeichen für ف mit dem für ع verwechselt hat:
In der Transkription stand 'ardī la ser ferd bolag kerd (also log. Subj. 'Gott'). 9. Hier kam dem Abschreiber ein کر در in
die Feder! Im Jezidi-Texte angestrichen. 10. ارض. 11. Geschrieben به بشر. 12. Geschrieben شتر. 13. Das J mit Querhaken.
14. کیوروش. 15. لاش. 16. Geschrieben ارض. 17. =

Arabisch: 1. Vielleicht سکتت zu lesen, sie kam zur Ruhe, vgl. die Fassung im Jezidi. 2. وعلقهم. 3. M.
4. Fehlt im Jezidi-Texte. 5. M. جبل الاسود. 6. M. ثلاثون. 7. M. ربعون.

Jezidi.

"چل سال" عبادت (Z. 8) بیان کرد. "له یاشدا
داینه دست (Z. 9) ملک طاووس وله کلیان
چوا" آسمان.

XVII. له یاشدا خدا هاته خواری بوسر.
(Z. 10) ارز" قدس. فرموی به جبرائیل (Bl. 7, Z. 1)
خولی" له هر چوار گوشه دنیا (Z. 2) هینا خولی"
وهوا واکر و آوی خلق کرد (Z. 3) وله توانای
خوی کردی به روح. (Z. 4) وفرموی بجبرائیل
بیاته" فرودس" (Z. 5) وله بری همو داری
بجوا هر کتم (Z. 6) بخوا.

XVIII. له پاش صد سال" ملک طاووس
(Z. 7) بجدای کوت چون آدم ونسلی (Z. 8) زور
دی. خدا کوتی امر وتدبیر" (Z. 9) امه ده"
اوا" دامه دست تو. هات (Z. 10) به آدمی
کوت: توکتمت خوارن (Z. 11) کوتی نا. چونکه
خدا نیبشت". (Bl. 8, Z. 1) کوتی بخو. بو تو
چاکتره. لپاش (Z. 2) خوارن سکی فودرا.
طاووس (Z. 3) ملک لاجنت کردیه" دری
ویچی" (Z. 4) هیشت وسرکوت" بو آسمان
SIX. لبرسکی (Z. 5) تنکی بی هلیغرا چونکه

Arabisch.

اسلمهم الى طاووس ملك وصعد بهم الى
السماوات.

XVII. ثم نزل الرب في ارض القدس.
امر جبرائيل جلب تراب من اربع زوايا
الدنيا فجاء بتراب وهوآء وناروما" فخلق من
كل هذا آدم الاول وجعل فيه روحا من
قدرته. وامر جبرائيل ان يدخل آدم الى
الفردوس وياكل من كل عمر الشجر اما من
الحطه فلا ياكل".

XVIII. وبعد مائة سنة طاووس ملك
قال لله كيف يكون يكثر ويزيد آدم وايسن
نسله. قال له الله الامر والتدبير سلمته بيدك.
فجاءه وقاز لآدم: اكلت حطه. قال لا. لان
الله نهاني. قال نك بصرلك احسن. بعد
ما اكل حلا نفتح بضه فاخرجه طاووس ملك"
من الجنة وتركه وصعد الى السماء.

SIX. فتضيق آدم من بطنه لانه ما كان

Jezidi: 1 Das J mit Querbalken. 2 چو = 3 ارض = 4 Das J mit Querbalken. 5 Das J mit Querbalken. 6 Vom Abschreiber der mit arab. Buchstaben geschriebenen Vorlage verlesen in بیباله. 7 Das J oberhalb des r und u. 8 Das J mit Querbalken. 9 Geschrieben کریریر, weil der Abschreiber bei dem Zeichen für den untern Querstrich vergaß und so das Zeichen für r setzete. Das zweite r über dem ی. 10 امیهه. 11 Wohl = نوه. 12 Geschrieben نیبشت; aus نیبشت verschrieben oder verlesen! 13 Geschrieben کریریر, cf. 14. 15 Es geschrieben = سیرکو.

Arabisch: 1 M. لارض. 2 Diese Stelle hat M. übereinstimmend mit dem Jezidi, wie folgt حسب جبرائیل من اربع زوايا الدنيا تراب هوآء نار مآء. 3 In M. خسته وجعله منه. Daranf hat M. das Azydoton. 4 M. ohne و, bloß جء. 5 M. ohne و, bloß قال. 6 M. mit Umsetzung und ohne ف wie folgt: طاووس ملك اخرجه. 7 M. mit Umstellung und ohne ف, dafür تضيق

Jezidi.

(Z. 4) یونان بیخبر⁽⁸⁾ اسک ناخوی چو (Z. 5) نکه
 مری بیخبر یکمانه (Z. 6) ⁽⁹⁾ و شیخ و شاکردی
 هیچ کوشی (Z. 7) کله شیر ناخون لبر احترامی
 (Z. 8) ملک طاووس و طاووس بیکه لو هفت
 (Z. 9) خدایه¹ ناویراوانده چونکسه (Z. 10)
 صورتی و کو کله شیره⁽¹⁰⁾ و شیخ (Z. 11) و شاکردی
 کولکه ناخون⁽¹¹⁾ به پانوه (Bl. 11, Z. 1) میز کردن
⁽¹²⁾ و بدانیشته در (Z. 2) بی لابی کردن حرامه
⁽¹³⁾ له ادبجانه (Z. 8) دست به او کیاندن⁽¹⁴⁾ ولد
 حمامدا (Z. 4) خو شستن حرامه⁽¹⁵⁾ درست
 نیه (Z. 5) ⁽¹⁶⁾ کله شیطان بلین¹ چونکی ساقی
 (Z. 6) خدامانه⁽¹⁷⁾ هم درست نیه قصه (Z. 7)
 بلفظی بکین که لدناقی او بکا وکو (Z. 8) قبطان
 و شط وشر⁽¹⁸⁾ درست نیه (Z. 9) لفظی ملعون بلین¹.
 هم درست (Z. 10) نیه قصه بلفظی بکین که لو
 بکا (Z. 11) وکو لعنه و نعل

XXV. له پیش هاتنی (Bl. 12, Z. 1) عیابو

ام عالمه دیانتکی ایجه (Z. 2) بیان دکوت
 بت پرستی یود⁽⁸⁾ و نصارا و اسلام ضدیاتی¹
 لکل⁽⁴⁾ (Z. 4) دیانتی ایجه کرد عجبیش وها

Arabisch.

النبي⁽⁹⁾ والغزال⁽¹⁰⁾ لأنه غم أحد انبياءنا⁽¹¹⁾ والشيخ
 وتلامذته ما ياكلون لحم الديك احتراماً
 لطاووس ملك. و طاووس¹ ملك هو واحد
 من الآلهة السبعة المذكورة لان صورته تمثال
 الديك. والشيخ وتلاميذه⁽¹²⁾ ما ياكلون القرع.
⁽¹³⁾ وحرام علينا البول وقوفاً. ⁽¹⁴⁾ وأيس اللباس¹
 قعوداً. ⁽¹⁵⁾ والاستخلاء في ادبجانه⁽¹⁶⁾ وال غسل
 في الحمام⁽¹⁷⁾ وما يجوز ان⁽¹⁸⁾ تلفظ كلمة⁽¹⁹⁾ شيطان
 لأنه اسم الالهة. ولا كل اسم يشابه ذلك مثل
 قيطان و شط وشر⁽²⁰⁾ ولا لفظه ملعون. لعنه. نعل.
 وما اشبه.

XXV. قبل محي¹ المسيح عيسى الى هذا

العالم ديانتنا كانت تسمى وثنية. واليهود والنصارى
 والاسلام ضاددوا ديانتنا والعجم ايضاً.

Jezidi: ¹ Hier mit *ك* geschrieben. ² = خدای (خدا). ³ Geschrieben — Der Abschreiber verwechselte die Zeichen für *ه* und *ز*. ⁴ Das *ل* mit Querbalke. ⁵ dito. ⁶ Geschrieben. ⁷ یهود. ⁸ خداییتی. ⁹ Das *ل* mit Querbalke.

Arabisch: ¹ M. und طاووس — man beachte den Artikel. ² M. لاله. ³ M. mit Umstellung des *ش* und *خ*. ⁴ M. mit Umstellung des *ش* und *خ*. ⁵ M. قرع. ⁶ M. Dazu bemerkt F. Anastase: Le mot لباس est le vêtement, et le vêtement par excellence est le caleçon. Le mot لباس dans ce sens est moderne. ⁷ Dazu bemerkt F. Anastase: Le mot ادبجانه est sure-Parisien, très employé dans la Mésopotamie toute entière. C'est la corruption du mot آبدیست خانه (l'eau où l'on se sert de l'eau avec la main = lieu d'abaissement). Es ist interessant, daß das p. ادبجانه (aus ar. ادب. Zustand und p. خانه Haus) „Anstandsort“ hier im Afabisch steht, es ist aber dieser Ausdruck keine Verhöhnung von آبدیست خانه, sondern im Pers.-Türk. kommen beide nebeneinander vor. ⁸ M. bloß الحمام. ⁹ Fehlt in M., ebenso bloß قيطان. ¹⁰ ان تلفظ قيطان. ¹¹ M. لکل.

Jezidi.

XXVI. (Z. 5) آحاب له پادشاهان ايمه بو
امر (Z. 6) بهر بيگمان کرد که نايکي (Z. 7) خاص
لی بنين بيان کوت الاله آحاب (Z. 8) ياخود
بعلزوب که پيربوب اکون
XXVII. (Z. 9): پادشا هيگمان بو له بابل.
ناوی نجت (Z. 10) نصر بو. وله عجم
پادشا هيگمان (Z. 11) بو نافي اخورش بو
قطنط (Bl. 13, Z. 1) بنيه پادشا هيگمان ناوی
وله اغرنة (Z. 2) الوس بو

XXVIII. له بيش ارزو و آسمان خدا له (Z. 3)
سر بحر بو. کشتيکي 'بو خوی درست (Z. 4) کرد
وله ناو' بجراندا بوسير (Z. 5) دکرا
XXIX. له خوی کوهريکي 'درست (Z. 6)
کرد وچل سال' حکي له سر کرد. (Z. 7) له
پاشدا' ي لقيکي ليدا
XXX. وای لو عجا (Z. 6) نيه له ضجيج
ودنکي 'او کيوانه وله توز (Z. 9) ی اوگردانه و(له)
دوکی 'او آسمانه' خلق (Z. 10) بو ستي وتندی'
کرد وي (Z. 11) کولکه رای کرت.

Arabisch.

XXVI. وكان من ملوكنا آحاب. فأمرُكُلا
من كان منّا: إن بَيْمَةَ باسم خاص به فَمَوّه
الاله آحاب او بعلزوب والآن يَمَونه' عندنا
پيربوب.

XXVII. وكان لنا ملك في بابل اسمه
بختَصْر وفي العجم اخشوريش وفي قسطنطينية
اغريقالوس.

XXVIII. انه قبل كون السماء والارض كان
الله موجوداً على البحار وكان قد صنع له
مركباً وكان يسير به في بينونات' الاجبار
متزها في ذاته.

XXIX. انه خلق منه دُرّة وحكم عليها
ربعين سنة ومن بعد ذلك غضب على
الدرّة ورفضها.

XXX. فيا للعجيب العجيب ان صارت من
ضجيجها الجبال ومن عجيبيها التلال' ومن
دخانها السماوات. ثم 'صعد الله في السماوات
وجهدها وثبتها بغير عواميد.

Jezidi: ' = ارض. ' شستيكه. ' ارض mit gestrichenem. ' Da' mit Punkt unterhalb. ' Das l
mit Punkt oberhalb. ' له پاشا. ' کي ورتکي. ' دکرا. ' آسمان. NB. das l von او hat nie. ' : Darauf
ein gestrichenes. کيد.

Arabisch: ' M. statt folgendes biol' امر ohne f und ohne M. ' Das Folgende bis بعلزوب inklusive hat M.
in folgender Fassung: ' مرکب. ' M. بيسون. ' حتى کان بيسون الاله آحاب بعلزوب
بينونات (vgl. hierzu die Varianten کونسيات bei Joseph) — über Anraten des Herrn Hofrathes D. H. Müller lese ich
pl. von zwischen. einsem Inf. von جان. ' Dasu bemerkt P. Anastasi: C'est ainsi qu'on lit cette phrase dans les deux man.
or, le 'ضجيج' est le grand bruit et le 'عجيب' est le cri de l'homme pendant la prière; mais 'عجيب' veut dire aussi 'عجاج' dans
le langage de l'Irak, c'est-à-dire la poussière qui se produit en marchant. Lequel: des deux sens est voulu? Il semble que
c'est le dernier. ' Fehlt in M.

Jezidi.

XXXI. لپاشدا¹ ارزی² قفلدا (Bl. 14, Z. 1)

وقلى بدست كرت ودستی كرد (Z. 2) بنوسی³
ههو مخلوقات

XXXII. له پاشدا⁴ (Z. 3) شش خدای

خلق كرد له ذاتی. ونوری (Z. 4) وخلقشيان وكو
چرایه له چراییدا (Z. 5) بكر سینی وا بو

XXXIII. خدای⁵ اول بدومی (Z. 6) كوت:

من آسمانم خلق كرد. هله⁶ (Z. 7) مجو بو آسمان
وشنا خلق بکه (Z. 8) كوت و بو هتاو. و باوی
تری⁷ كوت. (Z. 9) سر كوت. و بو بمانك. چوارم
فلكی (Z. 10) خلق كرد. پنجم استیره⁸ صبح (Z. 11)
خلق كرد. ششم فرغی خلق كرد.

Arabisch.

XXXI. ثم¹ قفل الارض. ثم² اخذ قلم

بيده. وبدأ في كتابة الخلق كلها.

XXXII. ثم³ خلق ستة آلهة من ذاته ومن

نوره. وخلقتم صارت كما اذا أوقد انسان
سراج من السراج الآخر.

XXXIII. فقال الإلاه الاول للثاني: انا

خلقتم السماء فقط اصعد انت الى السماء واخلق
شيئا⁴. فصعد وصار شمساً. وقال للآخر: فصعد
وصار قمرًا. والرابع خلق الفلك. والخامس⁵
صار نجم الصبح والسادس خلق الفراغ
يعني المجو

بم الكتاب

Das l mit * خرای * له پاشا * بنوسی³ * بی. ariz mit * ارزی * لپاشا¹ Jezidi: Punkt oberhalb. * and r mit Punkt unterhalb. * Geschrieben * دستبرد * das zweite * gestrichen.

Arabisch: * Felit in M. * dito. * dito. NB. an dem viermaligen Fehlen von ثم vgl. den Jezidi-Text. * شمس ما M. * شمس M. * شمس M. * M. schließt abwechselnd wie folgt: * یعنی * الخالص خلق القرغ امنی لبعث * hier ist jedenfalls eine Lücke, es fehlt der 'schio'.

باشکۆی چوارم

ئیزیدیه کان
له به لگه نامه کانی
وهزارهتی جهنگی فرانسادا

1934-1919

بەلگەنامەى ژمارە* 1 :

وەزارەتى کاروبارى هەندەران

شیفرە خوێندنەوه

بەغدا 2 ی ئادارى 1919 کاتژمىر 9 و 50 دەقیقه.
(4 ی مانگ لە کاتژمىر 12 و 35 دەقیقه گەیشتووه)
ژمارە 118.

شیخی ئیزیدییه‌کان، ئیسماعیل بەگ دواجار گەیشتە بەغدا. ئەم شیخە بەر لە دەستبەسەرداگرتنی موسڵ، توانیبووى متمانەى مولازم لیچمان⁹¹ Leachman بۆ خۆى بباتەوه: شیخ ئیسماعیل باوەرپى بە لیچمان هینابوو کە ئەو تاقە کەسێکە کە وا بتوانى سەرکردایەتى هۆزەکەى بکات و ئەمیش سەرکردایەتى ناوچەى شەنگالی سەر بە موسلى پێبەخشیوو. لیچمان دواى ئەوهى هەست بە هەلەکەى خۆى دەکات بە تايبەت لە نەزەرى ئایینییه‌وه، کە ئیزیدییه‌کان سەرۆکی رینزلیگراویان هەیه وەکوو پاتریارش کە سەعیدی⁹² برازای

* هەموو ئەم ژمارانەى ئێره کە دەکەوێتە سەرۆکی بەلگەنامەکانەوه لە داناشى ئیمەن و هیچ پێوه‌ندییه‌کیان بە بەلگەنامە ئۆرگیناله‌کانەوه نییه. وەرگیر.

⁹¹ کۆلۆنیل لیچمان لە 8-11-1918 ئىدارەى موسلى بەدەسته‌وه گرت (کە پارێزگایه‌کانى هەولێر، دهۆک و موسلى دەگرتەوه). سەردانى تەلەغەر، شەنگال، زاخۆ، ئامیدی، دهۆک، بیره‌کیرا و ئاکرێى کرد و لە بریتى فەرمانکاره‌ تورکەکان حاکمانى سیاسى ئێوه دامەزاندن، بگەرێوه: د. عزیز الحاح، القطبة الكردية في العشرينات، الموسسة العربية للدراسات و النشر، بیروت، 1985، ص: 93.

⁹² سەعید بەگ کورێ عەلى بەگى کورێ حوسێن بەگى گەورەى کورێ حسەن بەگە. سالى 1901 لە دابەجەرە، سالى 1913 باوکی دەکوژى و میان خاتوونى دایکى کاروباره‌کان

ههقی ئیسماعیله که تا ئه و دم تهنا سهکر دایهتی خه لکه دهشتنشینهکانی کردووه، له ئهجامدا سهکر دایهتی تهواوهتی له جیاتی ئیسماعیل به سهعید به خشرا و ئیسماعیل له ویلایهتی مووسل دوورخرایه وه، ئیسته لیره له ژیر ئیقامه ی زوره کی residence forcé دایه.

ئینگلیزهکان به نیاز چاکی ئیزدییهکان سهرسامبوون، داویان لیکردوون عهریزه یه که مۆزیکه ن پرۆتیکتۆرای خویمان دیاری بکن، لیچمان پیی گوتوون له نیوان حکومهتی ئیسلامی و حکومهتی بریتانیدا سهپشکن، بیگومان نه وان که موسلمان نین، ناساییه نه مه ی دواپی ههلبژین.

بهزوه دهبات، سالانی 1919-1920 له گه ل نامۆزاکه ی ئیسماعیل له کیشه دابون به لام دواتر ناسته بونه وه، سالی 1942 کۆچی دواپی کردووه، بنۆره: مهج بصری، اعلام الکرد، منشورات ریاض الریس للکتب و هنشر، لندن، 1991، لا: 236، وهرگن.

بەلگەنامەى ژمارە: 2
سەرکردایەتى گشتى سوپا
بیرۆى دووہ
بەشى زانیاری

لە بارەى ئیزیدییه کانهوہ

-نەینى-

1 ئایارى 1931

سەرچاوهى سترغیسی ئاسایشى حسیتشه

30 نیسانی 1931 حاجى كوپرى ئەحمەد ئەلماتۆى سەرۆكى ساموكە Samouka ى ئیزیدییه کانی چىای شەنگال گەيشته حسیتشه و سەردانى موفەتیشى سنجاقى کردووه و بە دواى بازىگانىك دەگەپى ئامادەبى بەرھەمەکانى خورى و کەرە لە هۆزەكەى بکەپى. ساموكەکان ژمارەیان 300 پەشمالە و لە نزىك گۆلى خاتوونەن و بە نیازن زیاتر بەلای رۆژوادا بپۆن. حاجى كوپرى ئەحمەد ئەلماتۆ رايگەیاندا كە ئەمسال ئیزیدییهکان هیچ باجىکیان نەداوه و واى بۆ دەچى كە پیندەچى ئەمسال هیچ باجىك وەرئەگیرى.

لە لایەكى دیکەوه سەرچاوهى ئاسایشى ئەندیوار Andivar نامازە بەوه دەکا کە وا حەمۆ شیرۆى سەرۆكى رەسمى ئیزیدییهکان لەوانیە رەتیکردبیتەوه باجى مەرانه بدات و رايگەیاندووه كە ئەوان رەعایەى سوریا-ن. بەلای زۆرییهوه حەمۆ شیرۆ رۆژى 24 ى مانگ هاتۆتە

لاى سىنرئىسى ئاسايشى ئەندىوار و پۇژى 22 ى مانگ ئىوارەكەى لە
دېمىر قاپوو Démir Kapou بووه و بەرە و ئەندىوار ھاتووہ.

بەلگەنامەى ژمارە: 3
سەرکردایەتى گشتى سوپا
بیرۆى دووم
بەشى زانیاری

رێگە و تەننامەى نیوان ئیزیدیەکان و ئاسووریەکان

-نەینی-

سەرچاوه: سیرفیسى ئاسایش
3 ی دیسامبەرى 1931

واپێدەچى بەر لە چەند رۆژیکەوه دانوستاندن لە نیوان ئیزیدیەکانى
چىبای شەنگال و ئاسووریەکانى عێراق دەستپێکردبى بەو
ئامانجەى بگەنە رێگە و تەننامەىک کە بەو هۆیەوه ئەم دوو گەلە
پەیمان بێستەن دژى حکومەتى عێراق بوەستەنەوه لە حالیکدا ئەگەر
بەر لە دەرچوونى ئینگلیزەکان خواستەکانیان وه دەست نەهینا.
بۆ ئەم مەبەستە، خودیدە: کوپى حەمۆ شیرۆ، سەرۆكى ئیزیدیەکان
لە 18 ی نوڤامبەرى رابوردوو سەردانى موسلى کردووه.

بەلگەنامەى ژمارە: 4
سەرکردايەتى گشتى سويا
يىزى دووم
بەشى زانىارى

چىاى شەنگال

-نەينى-

(سەرچاويەكى چاك)

10 ى سىپتامبەرى 1932

حكومتى عىراق بە تەواوى بە پرسى شەنگال سەرقالە، چونكو
زۆبەى زۆرى دانىشتوانەكى داواى مانداتى فرانسى دەكن. بېرىك لە
سەرۆكھۆزەكان پىشنىارىان بۇ كۆمىسىرى بەرزى برىتانى كردووم
كە چارەنورسى شەنگال لە پاپرسىيەكدا يەكلابكرىتەوم كە لەلايەن
پۆلىسى ھاوبەشى ئەنگلۆ-فرانسىيەوم كۆتۈرۈل بكرى.
ئاگادارىن كە ئىستە عىراقىيەكان دەستورى ئەومەيان داومەتە
سەرۆكھۆزەكانى شەنگال تا مەزبەتەى ھاوسۆزى بۇ بەغدا بنوسن.

بەلگەنامەى ژمارە: 5

سەرکردايەتى گشتى سويا

بيروى دووہ

بەشى زانىارى

لە شەنگالەوہ

-نہینى-

9 ى نىسانى 1931

(سەرچاوہ: سترئىسى ئاسايشى ھەسيتشە)

6 ى نىسانى 1931 لە كاتى شەودا لە لاين ئەفسەرانى پۇلىسى
غىراقەوہ تەقە لە مالى قايمقامى (مەسىحى) شەنگال كراوہ. بە
گويرەى قايمقام پىزەچى ئەمەيان بە دەسىسەى مۆتەسەرىف كوردبى.
لە دواى ئەم روداوہ مۆتەسەرىف كۆمسيۇنىكى پۇلىسى موسلمانى
ناردووہ تا بە دواداچوون لەمبارەيەوہ بكن. بەلام قايمقام
رەتيكردۇتەوہ و قەبولى نەكردووہ و راىگەيانندووہ كە تەنھا
بەدواداچوون لە نوينەرى ھىزى مائىداتىر قەبوول دەكات. 8 ى نىسان
ماژۇر ويلسن بۇ بەدواداچون چووہ تە چىاي شەنگال. 8 ى نىسان
سەرۇكھۆزە ئىزىدىيەكان چوونەتە بەلەد شەنگال بۇ پشتگىرى
تەواوى مەسىحىيەكان كە سكالايانە لەوہى لە ترمى ھىرشى
موسلمانەكان ناوئىرن لە مالى خۇيان بھون.

بەلگەنامەى ژمارە: 6
سەرکردایەتى گشتى سويا
بیروى دووہ
بەشى زانیاری

پروپاگاندەى ئەتکلۆ-عیراقى لە شەنگال

-نەینی-

(سەرچاوەى سێرفیسی ناسایش)

31 ی ئازارى 1932

زانیاری دەریك كە لە شەنگالەوہ ماتوورہ ئەوہ ئاشکرا دەكات كە
وہزیری ناوہخۆى عیراق، ناجى تاهیر بەگ شەوكت، ئینگلیز میستر
Kernovaris و مۆتەسەرفى موسل لە 22 ی ئادار چوونەتە
شەنگال و دەستەوجى دەستیانکردووە بە پروپاگاندىەكى گەورە تا
ئەو ھاوسۆزییەى كە رەزامەندە لەسەر پێوہلكانى ئەم ناوچەى بە
سویریا بە قازانجى خۆیان ببینەوہ و دنى برىك لە
سەرۆكھۆزەكانیش بەدەن تا ناستەنگ بۆ ھیزەكانى فرانسى بەیننە
پیشەوہ لە كاتى دووبارە داگیرکردنەوى دادى ئەو زەوى زارانەى
كە بەبى ئەملا و ئەولا دەگرێنەوہ.

دوو سەرۆكھۆز، بە ناوہكانى شىخ داود و شىخ خەلەف وا پێدەچى
پیشتر بۆ ئەم نامانجە كۆنراون.

بەگۈنرەي مەۋالدەرەكە، حكومتى عىراق يارمەتتەكى گەرەي
داونەتى و چەك و چۆلىشى پىداون.
بەدواداچوونى ورد هېشتا بەردەوامە.

بەلگەنامەى ژمارە: 7
سەرکردايەتى گشتى سويا
بيروى دووم
بەشى زانيارى

لە شەنگالەووه

-نەينى-

سەرچاوه: سىرئيسى ئاسايشى حەسنىتشة
7ى نيسانى 1931

دوكاندارىك رۆژى 5ى نيسان هاته حەسنىتشة بۆ لاي موفەتيشى
جەزيرە و سكالاي نەوہى بوو كە مەسحىيەكانى شەنگال لە لايەن
موسلمانەكان و بە تايبەت لە لايەن فەرمانكارەكان ئاستەنگيان بۆ
دروستدەكړى. ئەو رايگەياند كە بە دواى عەريزەيەى كە لە لايەن
ئيزيديەكان و مەسحىيەكان دژ بە كارمەندەكانى بەلەد شەنگالى
هۆزى ميتدود بەرزىانكردۆتەوہ كە سەرۆكھۆزەكەيان (واتە
سەرۆكھۆزى ميتدود) جارەللا ئەلعيسا ھەوليداوہ مەسحىيەكان
پەشەكوژ بكات ئەوانيش پەنايان بردۆتە بەر حەمۆ شيرۆى سەرۆكى
ئيزيديەكان. حەمۆ شيرۆش دەخالەتى كردووه و ھەرەشەى لە
ميتدوديەكان كردووه.

دوكاندارەكە دريژەى پيدەدا كە حەمۆ شيرۆ لە 2ى نيسان
عەريزەيەكى نۆى ي داووتە راويزكارى ئيدارەى موسل و كۆميسيرى

بالا و وتویه که نه و ندان به حکومتی لؤکال دا نانی. به گویرهی زانیاریدهره که، مسیحییه کان دهیانه وی چهند عهریزه نامه یهک بهرز بکنه وه تا فرانسای دهخالهت بکات بؤ پاراستنیان. کابرای تایین نه وهی راگه یاند که عه جیل یاره ره هموو سه رۆک فراکسیۆنه کانی قه ناعهت پیهیناوه و سویندی بؤ خواردرون که له داها تودا هموو نه و فرمانانای که ده بیته هوی په لاماردانی ئیزیدی و مسیحییه کان جینه جینکات.

سه رچا وهی ئاسایشی نه ندیوار له لایه کی دیکه وه رایده گه یهنی که به دوای روداوه سر و شت ئایینییه کانی نیوان مسیحییه کان و موسلمانان کان، ئۆتۆ میترا لئۆزه کان⁹³ له ناو شاردا بلا و بوونه ته وه و دوو به تالیۆنی لیقی - ش گه یشتونه ته موسل.

⁹³ ئۆتۆ میترا لئۆزه: autos mitrailleuse

بەلگەنامەى ژمارە: 8

1934-6-23

(سەرچاوەییکی تارانەییەك چاك)

(حوزەىرانی 1934)

-نەینى-

پێكدادانى نیوان ئیزیدی و شەمەمەر لە عێراق

چەند پێكدادانیكى تەواو بەم دواییە لە نیوان ئیزیدیەكانى چىای
شەنگان و شەمەمەرەكانى عەجیل یاوەر روویانداوە. زیانەكان بە
كوژرانى 12 شەمەمەر و 9 ئیزیدی دەخەملینى.
پۆلیسى ماتۆر سوار پەوانەى شوینى پوداوەكە كراون و
سەرۆكەهۆزەكانیش بانگەیشتى مووسل كراون.

بەلگەنامەنى ژمارە: 9

سەركردايەتى گىشتى سوپا

بىرۈى دوۋم

بەشى زانىارى

1933-9-16

-نەينى-

(سەرچاۋەيىكى لاۋمكى)

رەۋشى شەنگال

لە ماۋەى پىرسى ئاسووربەكان هېچ لەشكرىك يا پۇلىسىك رەۋانەى شەنگال نەكراون. بە پىچەۋانەۋە، پۇلىسى چىاي شەنگال لە گەل پۇلىسى موسل لە دوو پۇستى كاتى بەشداربوون، يەكيان بە 40 پۇلىس لە ئۇلگا (لەسەر هېلى دەمىر-قاپو-موسل، لە 10 كىلۆمەترى سنوورى نوئى) نەۋى دىكەيان بە 50 پۇلىس لە تەل ئابۇدەھار (لەسەر كەنارى راستى دەچلە، 25 كىلۆمەتر لە باشوورى رۇژەھلاتى فېشخابوون). ئەم پۇستە كاتيانە لە يەكى سىنپتامبەرى ھەلۋەشىنرانەۋە- زانىارىدەرەكە لە گواستنەۋەى پۇلىسەكانى چىاي شەنگال خۇى بەشدارىكردوۋە.

خەلكى شەنگال ۋاپىدەچى ۋەكوو كوردەكان دركيان بەۋە كرەبى كە داۋايان لىدەكرى ھاۋكارى بكن لە گەل حكومەتى عىراق دژ بە مەسىحيەكان. بەلام ئەۋان ھەموو ئەۋەيان رەتكردۆتەۋە كە پەيمانى ئەۋە بدەن ئەگەر ھەرىاخيپوۋىك پەنايان بۇبەن بەدەستىيەۋەى بدەن. لە شەنگال ئەۋە دەگىرنەۋە كە ھۆزە غەربەكان لە سوورباۋە

سنووریان بپیوه تا لهگهڵ عه‌ره‌ب و کورده‌کانی عێراق یه‌کبگرن دژ به
ئاسووریه‌کان و شه‌نجامه‌که‌ی بووه‌ته‌ چا‌وگه‌ی نیگه‌رانی.

بەلگەنامەى ژمارە: 10

سەرکردايەتى گشتى سويا

بىرۆى دووہم

بەشى زانىارى

-نەينى-

(سەرچاوەيىكى باوەرپىنکراو)

(13 ى نۆلەمبەرى 1933)

تېيىنىك لە بلرەى پرسى ئىزىدییەکان

مردنى ھەمۇ شىرۆ، سەرۆكى دونياىى ئىزىدییەکانى چىاي
شەنگال كە دەسەلاتىكى زۆرى بەسەر ھاوناىینەکانى خۆى ھەبوو
رنگەى بۇ دەسەلاتكارانى ناوھخۇ خۆشکردووہ دەرفەتى ئەو
ناتەبايیە بقۆزئەوہ كە لە نىوان ئەندامەکانى ئەم كۆميونىتەدا ھەيە بۇ
ئەوہى لە جىگەى ئەو سەرۆكىكى عەرەب دابنىن كە سەر بە ئايىنى
ئىزىدییەکان نەبىت.

كەسى ھەلبۆاردەى دەسەلاتكاران يونس ئەبەوى ناويكە، خەلكى
موسلە و سەرۆكى باندىكى زۆر ترسناكە. چاپەمەنىى عەرەبى بۇ
خۆيان لەبەرامبەر ئەم ھەوالە قېرۆقە پىيانكردووہ. پۆژنامەى الطريق ،
نۇرگانى نورى پاشا السعيد زۆر بە توندى رەخنەى لەم ھەلوئىستەى
حكومت گرتووہ كە بە پىچەوانەى مافەكانى گشتى و تايبەتى
دەناسى. مەسحییەكان لە لاىەن خۆيانەوہ ئەم بریارە بە جۆرە
ھەولدانىك دەزانن. بۇ كەمكردنەوہى كەمىنەكانى باكور كە تا ئەوسا

كەم و زۆر لە نىوان خۆياندا نالىكارن. بريك لە ناوئەندەكان پيان وايە
كە دواچار ئەو رۆلەى بە يونس ئەبەوى بەخشاوه دەشى ببيتە
سونگەى دەرنەجامى ناجۆر و ناستەنگ بۆرەگەزە كەمىنەيەكانى
ناوچەى جەزيرە دروستبكات.

بەلگەنامەى ژمارە: 11

سەرکردایەتى گشتى سوپا

پىرۆى دووهم

بەشى زانىارى

-نەينى-

(سەرچاوەیىەكى باوەرپىنگراوى)

(13 ى نۆفەمبەرى 1933)

ئىزىدىيەكان

ئىزىدىيەكان ھۆزىكن زۆربەيان لە چىيى شەنگال، لە رۆژناواى
موسل (سنورى سورى-عىراق) و لە پىدەشتى شىخان، باكورى
موسلدا نەژىن. ھەروەھا ئىزىدى لە روسىا و كەمىنەيەكى
چكۆلەشيان لە سورىا (نزىك ئەسكەندەرىە) و لە توركىا لە نزيك
سنوردا) ھەن. ئاينەكەيان تىكەلأويكە لە باوەرپى نا دروست كە لە
بتپەرسىتى و ئاينى ھەلگەراوہى مردووى وەك مانىزم (بنچىنەى
چاكە و خراپە) و ئاينى ديكە وەرگىراوہ.
ئايا ئەوانە بەراسىتى دىو دەپەرسىتن؟

ئىزىدىيەكان زمانى پەرسىتن و قسەکردنىان كوردىيە، بەلام
ئەوانەى دەشتايىەكان كەمىك عەرەبى بازارى قسە دەكەن. ئاينەكەيان
لىى قەدەغەكردوون فىئىرى خويندەنەوہ و نووسىن بن، بە ھەمان
شىوہ رىفوتىنىيەكانيان. ئىزىدىيەكان بە شىوہيەكى سەركى سەرقالى
كشت و كال و ئازەلدارىن، نازان و جەنگاوہرى دلپىرن. ئىزىدىيەكان تا

پۇژى ئەمرۇ ھاۋپىشتى زۇريان لە بەرامبەر مەسىھىيەكان ھەيە كە
 بىروايان پىيانە و رىزلەيەك دەگىرن و بەقەد ئەۋندەش لە بەرامبەر
 موسلمانەكان درۇدۇنگىن و ھەۋلەدەن خۇيانىيان لىيان
 دووربەخەنە. ھەر ئەبەر ئەمەشە ماۋەيەكى زۇرە ھەردوۋ قايىمقام
 (حاكىمى ھەرىم) ى ھەردوۋ ناۋچەى سەرەكى ناۋەندى ئىزىدىيەكان:
 چىاي شەنگال و شىخان لە مەسىھىيەكان ھەلدەبۇزىرن تا نىزام،
 دادپەرۋەرى، لىكحالىيوون و ئاشتى كە لە سەر ئەم مەمانەيە
 دامەزراۋە ۋەكو خۇي بىمىنىتەۋە كە تا ئىستە گەۋامى پىزانىنى
 ئىزىدىيەكان بوۋە بۇ مەسىھىيەكان. بەلام ئەۋەى بەم دوايىە تىبىنى
 كراۋە ئەۋەيە كە ئەم پەۋشە بە ئاراستەيەكى خىراپ ئاراستەكراۋە بۇ
 ئەۋەى ئەم باۋەپىنكبوون و رىزلىگرتنەى كە لەبەرامبەر
 مەسىھىيەكان ھەيە بە پىنگەى گومپا و ھۇكارى ناشيا و كە بوۋنەتە
 چاۋگەى پەشىۋى بە ئاقارىكى دىكەدا بىبەن و بەجورىك كە
 حكومەتىكى دادپەرۋەر دەبى بە مەبەستى پاراستنى ئاسايش و
 ئاشتى ھەمىشەى خۇي لىۋە دووربىگرى. لىرەۋە، يەككە لە ئەركە
 ھەۋەلىنەكانى حكومەتى لۇكالى دەستپىدەكات، بەلام بەداخەۋە
 ئەۋەى ئەمپۇ لە عىراق بەرپۇدەچى و بە تايبەتىش لە بارەى پرسى
 ئىزىدىيەكانەۋە، تەۋاۋ پىچەۋانەى ئاراستەى ساخ و دادپەرۋەرىيە.

1- شەنگال: چىاي شەنگال، ناۋچەى ئىزىدىيەكانە لە ۋە دەفەرە

چىايىيانەى كەۋتۆتە سەر سنورى نىۋان عىراق و سورىا.

2- شىخان: چ لە روۋى ئايىنى و چ لە روۋى دونىايىيەۋە

ناۋچە و ناۋەندى ئىزىدىيەكانە و نشىنگەى مىر سەئىد

بەگى سەرۇكى بالايانە.

- 3- عەين سوۋىتى: گوندىكە نىزىك بە موسىل، ئاۋەندى ئايىنى و
لە ھەمان كاتىشدا شوۋىنى قايماقە.
- 4- شىخ ئادى: پەرسىتگەي سەرەكى ئىزىدىيەكانە (كۈنە
كلىسەيەكى مېژۋىيە).
- 5- سەئىد بەگ: مېرى شىخان، سەرۋكى ئايىنى ئىزىدىيەكانە.
- 6- يونس ئەحمەد ئەبەۋى: عەرەبىكى موسلمانى موسىلە،
ترسناك، ئەخۋىندەۋار و گەندەلچىيە، سەرۋكى پۇگراۋە.

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

N° 118

K

BAGDAD, le 2 Mars 1919 - 9 h.50

reçu le 4 à 12h.55

Ismail (Boy) Cheikh des Yezidis est arrivé à Bagdad dernièrement.

Avant la prise de Mossoul, il avait réussi à capter la confiance du lieutenant-colonel Leachman: il lui avait fait croire qu'il était seul capable de commander des tribus et ce fonctionnaire lui avait confié le commandement du Sindjar (circonscription) (de Mossoul), s'étant ensuite aperçu de son erreur, et surtout au point de vue (religieux), le chef reconnu (comme) patriarche étant Saïd propre neveu d'Ismail, qui n'avait eu, jusque là, que le commandement des gens de la Flaine, le commandement intégral a été en conséquence, attribué à Saïd par Leachman (au lieu d'Ismail éloigné du vilayet de Mossoul, et en résidence forcée ici.

Les Anglais ont surpris la bonne foi des Yezidis, pour leur faire signer une requête demandant leur protectorat; (Leachman) leur avait dit de choisir entre un Gouvernement musulman et la Grande Bretagne, n'étant pas musulmans il était naturel d'opter pour cette dernière./.

Roux, Consul français

SECRET

A/S. DES YEZIDIS .-

-0-0-0-0-0-0-

(1° MAI 1931)

(Source: S.S. HASSITCHI)

Le 30 Avril 1931 Hédji fils de AHMED EL MATTO, chef des Samouks des Yézidiés du Djébel Sindjar est venu à Hassetché, rendre visite à l'Inspecteur du Sandjak et chercher un commerçant susceptible d'acheter leurs produits, laine et beurre, en tribus. Les Samouks, au nombre de 300 tentes campent près du lac de Khatounié et ont l'intention de se diriger plus à l'Ouest.

Hédji fils d'Ahmed el Matto a déclaré qu'aucun impôt n'a été payé cette année par les Yézidiés et il pense qu'aucun impôt ne pourra être perçu cette année .

D'autre part, les S.S. d'Andivar signalent que HAMMO CHAIRRO, Chef officiel des Yézidiés aurait refusé de payer l'agham déclarant qu'il était ressortissant syrien. Il vient aux S.S. Andivar probablement le 24. Le 22 au soir il était à Dénir Kérou se dirigeant sur Andivar ./.

0 0

0

E L'ARMÉE
EAU
MÈREMENTS

SECRET

ACCORD SECRET ENTRE YEZIDIÏS ET ASSYRIENS.
.....

Source : Sécurité Générale

3 Décembre 1931

Des pourparlers auraient été engagés depuis quelques jours entre les Yézidis du Djebel Sindjar et les Assyriens d'Irak en vue de conclure un accord de par lequel ces deux peuples s'engageraient de se révolter contre le gouvernement d'Irak dans le cas où ils n'obtiendraient pas leurs revendications avant le départ des Anglais.

Khodeida , fils de Hamo Charro , Chef des Yézidis , se serait déplacé à Mossoul le 16 Novembre courant dans ce but .

0 0

0

MAJOR DE L'ARMÉE
LE BUREAU
A DE BOUTROUSCHAK

29

SECRET

AU DJEBEL SINJAR.

-:~::~:~::~:-

(Bonne Source)

(10 SEPTEMBRE 1933)

cf.
10/10

La question du Sinjar préoccupe sérieusement le Gouvernement irakien, car la majorité de la population se prononcerait pour le Mandat Français.

Certains chefs auraient proposé au Haut-Commissaire Britannique de faire dépendre le sort du Sinjar d'un plébiscite des populations, contrôlé par une police mixte anglo-française. On sait qu'actuellement les Irakiens ont prescrit aux chefs du Sinjar l'établissement de mandats favorables à Bagdad ./.

X X

X
A
-

REPUBLIQUE
FRANCAISE

AU SINDJAR.

-O-O-O-O-O-O-

(9 AVRIL 1931)

(Source : S.S. HASSIDOUR)

Le 6 AVRIL 1931 pendant la nuit des coups de feu ont été tirés sur la maison du Calmouk (chrétien) du Sindjar par des soldats de l'Irak police. D'après le Calmouk ils auraient agi à l'instigation du Montassarif, celui-ci à la suite de cet incident envoya un Commissaire de Police musulman pour faire l'enquête. Le Calmouk a refusé de répondre déclarant qu'il ne le faisait qu'à un représentant de la Puissance Mandataire.

Le 8 AVRIL le Major WILSON, est allé à Beled Sindjar pour enquêter.

Le 8 AVRIL tous les Chefs Yésidiés se trouvaient à Beled Sindjar en complet accord avec les chrétiens qui pleins de frayeur d'être attaqués par les musulmans ne couchant pas dans leurs maisons ./.

0 0

0

PROPAGANDE ANGLO-IRAKIENNE A SINJAR.

.....

Source Sécurité Générale)

(31 MARS 1932)

.....

Un informateur vient de signaler fait connaître que le Ministre de l'Intérieur du Gouvernement d'Irak, NAJI BEY CHEKET, l'anglais, MISTER KEMOVALIS et le monténégrin de Mosa sont se seraient rendus le 22 mars courant à Sinjar, où ils auraient aussitôt entrepris une forte propagande tendant à gagner les esprits actuellement favorables à l'annexion de cette contrée à la Syrie et pour inciter certains chefs à créer des difficultés aux troupes françaises, lors de la prochaine occupation des territoires qui indubitablement seront retrouvés.

Deux chefs, les nommés Cheikh YAOUN et Cheikh KHAI-LAF auraient déjà, partiellement, été gagnés à cette cause.

Suivant l'informateur, le gouvernement irakien leur aurait alloué une forte subvention et fait remettre des armes. Des précisions sont recherchées ./.

X X

X

AU SINDJAR

Source S.3- HASSETCHE

7 avril 1937

Un boutiquier de Béled Sindjar est venu à Mossoul
ché le 5 avril et s'est plaint à l'inspecteur du Djézirah des
difficultés qui sont causées aux Chrétiens du Sindjar par les
musulmans et en particulier par les fonctionnaires.

Il a déclaré qu'à la suite requêtes
été adressées par les Yézidiés et les Chrétiens contre les
fonctionnaires du Béled Sindjar la tribu Mléoué dont le chef
est DJARALLAN EL ISSA, a tenté de massacrer les Chrétiens qui
ont eu recours aux Yézidiés de HAMS CHARRO chef des Yézidiés:
celui-ci est intervenu et a menacé les Mléoué.

Il ajoute que HAMS CHARRO a envoyé le 2 avril
une nouvelle requête au conseiller administratif de Mossoul
au Haut Commissaire disant qu'il ne pouvait reconnaître le
gouvernement local. D'après l'informateur, les Chrétiens ven-
lent présenter des requêtes pour solliciter l'intervention de
la France pour les protéger.

Le même individu signale que ADJIL EL YAOUER a
fait convoquer tous les chefs de fractions et leur a fait prê-
ter serment d'exécuter à l'avenir tous ses ordres qui seraient
d'attaquer les Yézidiés et les Chrétiens

Les S.S. de Andivar signalent d'autre part
la suite d'incidents d'un caractère religieux entre Chrétiens
musulmans à Mossoul, les autos mitrillées patrouillent
dans la ville et que 2 bataillons Levics ont arrivé. Mossoul

23/6/34

SECRET

(Assez bonne source)

(Juin 1934)

Incidents entre Yézidis et Chamars en Irak

-:~::~:~::~:~::~:-

Des incidents sérieux auraient dernièrement eu lieu entre les Yézidis du Djébel Sindjar et les Chamars d'Adjil el Yaouer. Les pertes seraient évaluées à 12 Chamars et 9 Yézidis.

La police motorisée aurait été envoyée sur les lieux de l'incident et les chefs des tribus auraient été convoqués à Mossoul ./.

ÉTAT MAJOR
BUREAU

SECTION DE RENSEIGNEMENTS
16/9/32

(Source occasionnelle)
(Septembre 1932)

SECRET

SITUATION AU SINDJAR.

Aucun envoi de troupes ou de police n'aurait été fait au Sindjar durant la période des affaires Assyriennes. Au contraire, la police de Beled Sindjar a participé avec celle de Mossoul à l'établissement de deux postes temporaires. L'un de 40 hommes à Ogla (sur la piste Demir-Kapou - Mossoul, à 10 kms de la nouvelle frontière), l'autre de 50 hommes à Tell Abou Dahar (sur la rive droite du Tigre, 25 kms sud est de Resch-Kabour). Ces postes temporaires ont été supprimés le 1er septembre - L'informateur a participé au transport des policiers de Beled Sindjar.

x x

x

Les gens du Sindjar auraient été pressentis, comme les kurdes, en vue de collaborer avec les forces irakiennes contre les Assyriens. Ils auraient refusé, tout en promettant de livrer les rebelles qui se réfugieraient chez eux.

On raconterait au Sindjar que des tribus arabes de Syrie ont passé la frontière pour s'unir aux arabes et aux kurdes d'Irak contre les Assyriens, et il en résulterait une certaine inquiétude ./.

ETAT-MAJOR DE L'ARMEE
2e BUREAU

SECTION DE SENSIGNEMENTS

SECRET

(Source bien informée)

(13 Novembre 1933)

NOTE SUR LA QUESTION YÉSIDITE.

La mort de HAIMO CHEBO, chef temporel des Yésidites du Djébel Sindjar, qui jouissait d'une forte autorité auprès de ses corréligionnaires, a permis au gouvernement local de profiter des dissensions existant entre les membres de cette communauté pour faire remplacer le chef disparu par un arabe n'appartenant pas à la religion des Yésidites.

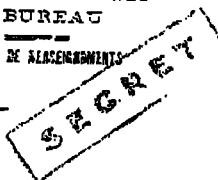
La choix des autorités s'est arrêté sur un certain Younés Ibbouli, mousouliote, chef de bande très dangereux.

La presse arabe elle-même s'est émue de cette nouvelle et le quotidien "El Tarik", organe de Moury Pacha el Saïd, a sévèrement critiqué ce geste gouvernemental qu'il considère comme contraire au droit public et privé.

Les éléments chrétiens de leur côté voient dans cette décision une tentative pour diminuer l'importance des minorités du Nord jusqu'ici plus ou moins solidaires entre elles.

Dans certains milieux on pense enfin que le rôle attribué à Younés Ibbouli peut entraîner des répercussions fâcheuses et créer des difficultés aux éléments minoritaires de région du Bas de Qunard./.

*Imp. C.
Strods*

(source bien placée)

(13 NOVEMBRE 1933)

LES YÉZIDIS.

Les Yézidis sont une tribu qui habite en majeure partie le Djébel Sindjar, à l'ouest de Mossoul (frontière syro-irakienne) et la plaine de Shaikhan, au nord de Mossoul. On en trouve d'autres en Russie, et on petite minorité en Syrie (près d'Alexandrette) et en Turquie (près de la frontière).

Leur religion est un mélange de croyances étranges, empruntées au paganisme et à différentes hérésies orientales, comme le Manichéisme (principe du bien et du mal) et d'autres.

Ils ont un culte spécial pour le Démon

Leur langue liturgique et courante est le kurde, mais ceux de la plaine parlent aussi un peu l'arabe vulgaire.

Leur religion leur défend d'apprendre à lire et à écrire ainsi que toute instruction. C'est la raison pour laquelle ils sont absolument ignorants et sans aucune culture.

Ils s'occupent principalement de l'agriculture et de l'élevage. Ils sont courageux et de braves guerriers.

Ils montraient jusqu'aujourd'hui beaucoup de sympathie envers les chrétiens envers lesquels ils nourrissent une confiance mêlée de respect autant qu'ils se méfiaient des musulmans et tenaient à s'en écarter.

Pour cette raison il a été décidé depuis longtemps que les deux Gouverneurs (gouverneurs de Districts) des deux principaux centres Yézidis, Mont Sindjar et Shaikhan soient choisis par les chrétiens, afin de maintenir l'ordre, la justice, l'entente et la paix basées sur cette confiance qu'ils ont jusqu'à présent témoignée aux chrétiens.

Mais on remarque dernièrement qu'il a été pris mesures dictées par une mauvaise foi, pour les détourner de cette confiance et respect qu'ils ont envers les chrétiens et cela par de faux et indignes moyens qui donneront lieu à des troubles et qu'un gouvernement juste aurait dû éviter pour sauvegarder l'ordre et la paix permanente. C'était là, un des premiers devoirs du gouvernement local, mais malheureusement ce qui se passe en Irak actuellement et en particulier dans la question Yézidite, est tout à fait contraire au bon sens et à l'équité./.

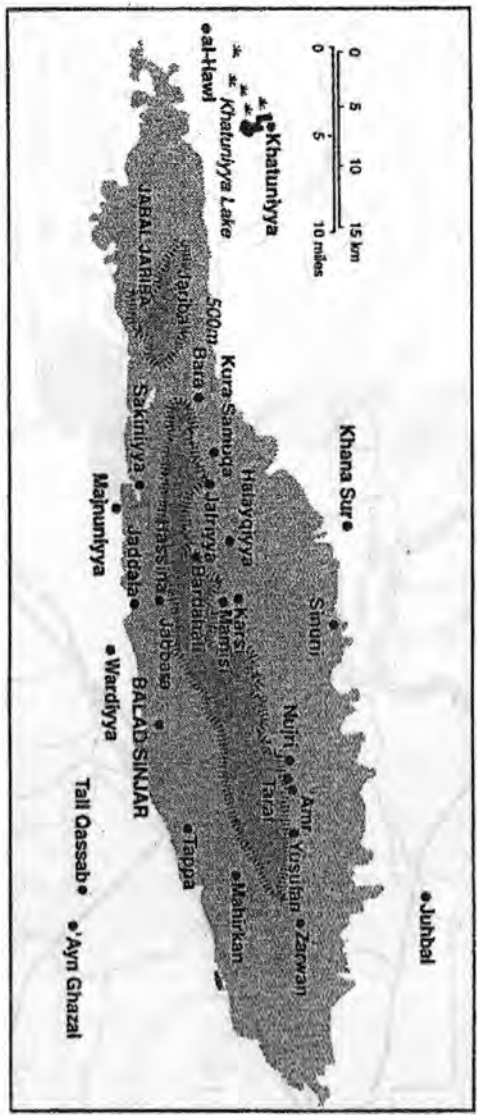
- 1.- " Sindjar " - Mont Sindjar, centre des Yézidis dans les montagnes situées sur les frontières entre l'Irak et la Syrie.
- " Shaikhân " district et centre des Yézidis, tant religieux que temporel, et résidence du Mir Saïd Bey, leur chef suprême.
- 3.- " Ain-Sifni " village près de Mossoul, centre religieux des Yézidis où réside le Mir, leur chef religieux et en même temps le siège de Kaimakan.
- 4.- " Chaikhéadi " temple principal de Yézidis (ancienne église historique.)
- 5.- " Saïd Bey " Mir de Shaikhân, chef religieux des Yézidis.
- 6.- " Younés Ahmed Abbaoui " musulman arabe de Mossoul. Dangeux, illettré et corrompu. Chef de bande ./.

سِيَّيْم بَهْن

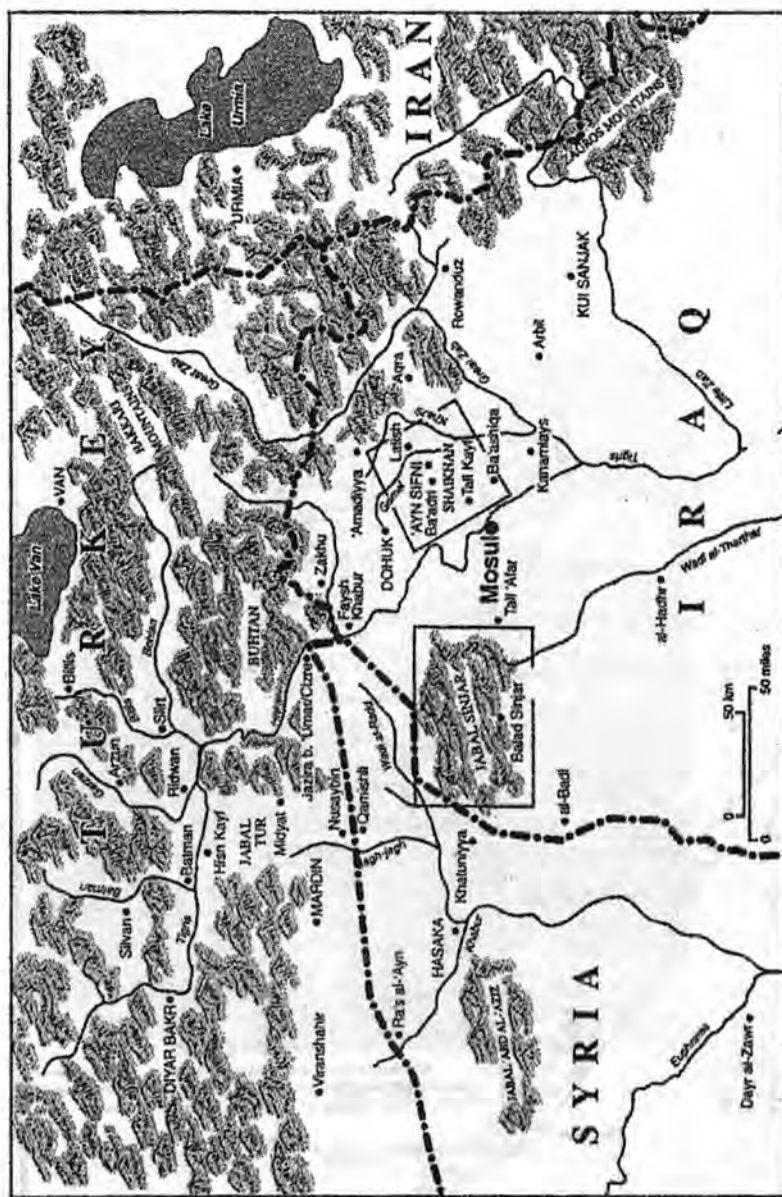
نَهْخْشَه، نَكَلِبْ ————— ووم

و

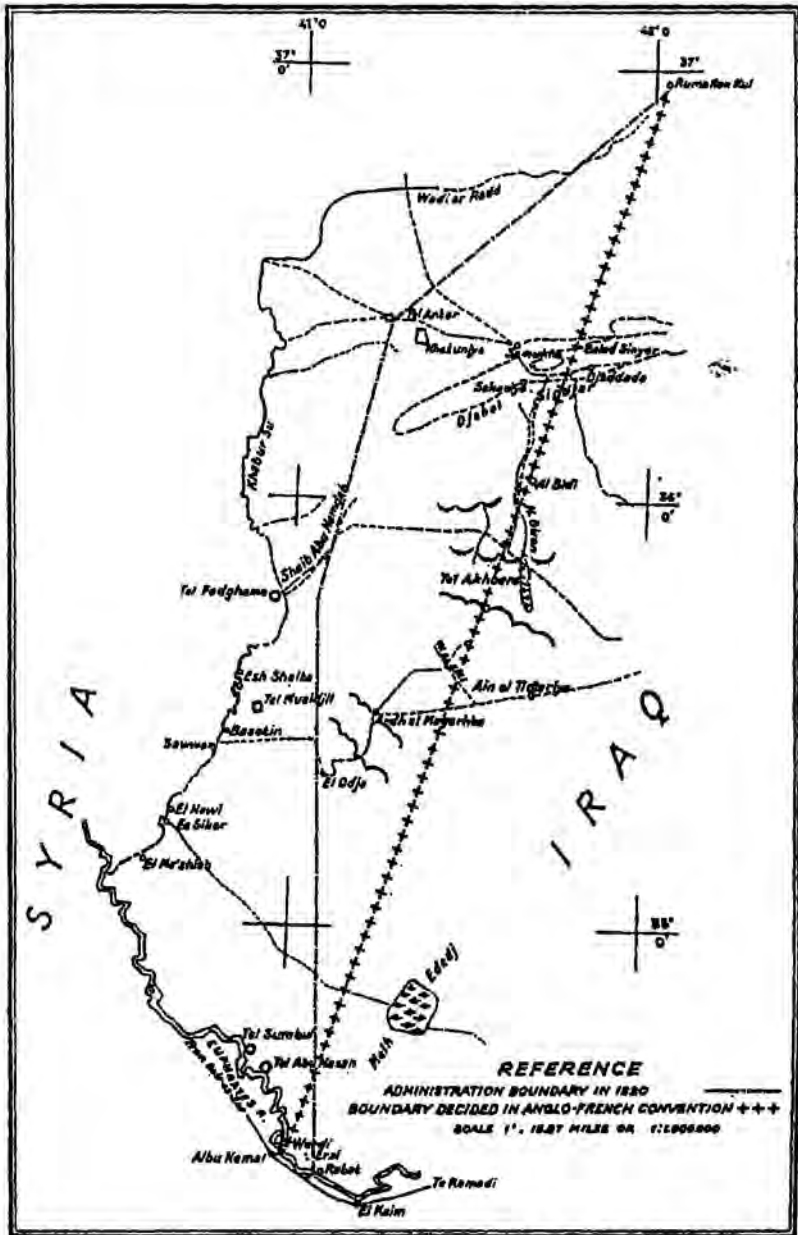
ئِينْدِيَكْس

Map 2: Jabal Sinyar

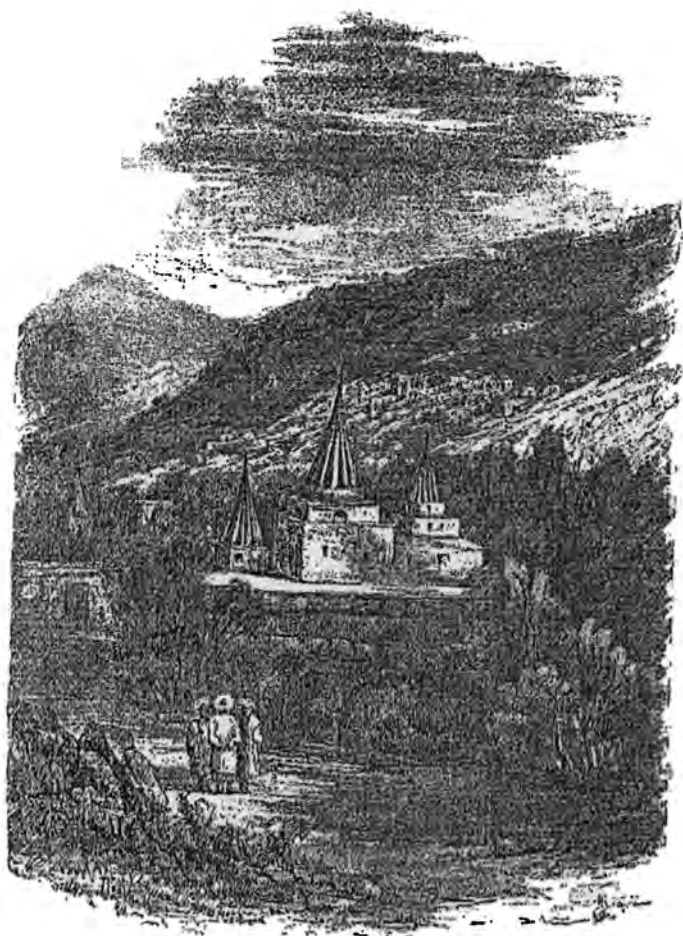

Fuccaro, Nelida, *The Other Kurds: Yazidis in Colonial Iraq*, London, 1999. مصور جغرافيا: 1999

Fuccaro, Nelida, *The Other Kurds: Yazidis in Colonial Iraq*, London, 1999

Map 3: Jabal Sinjar – Administration Boundary and 1920 Convention Line

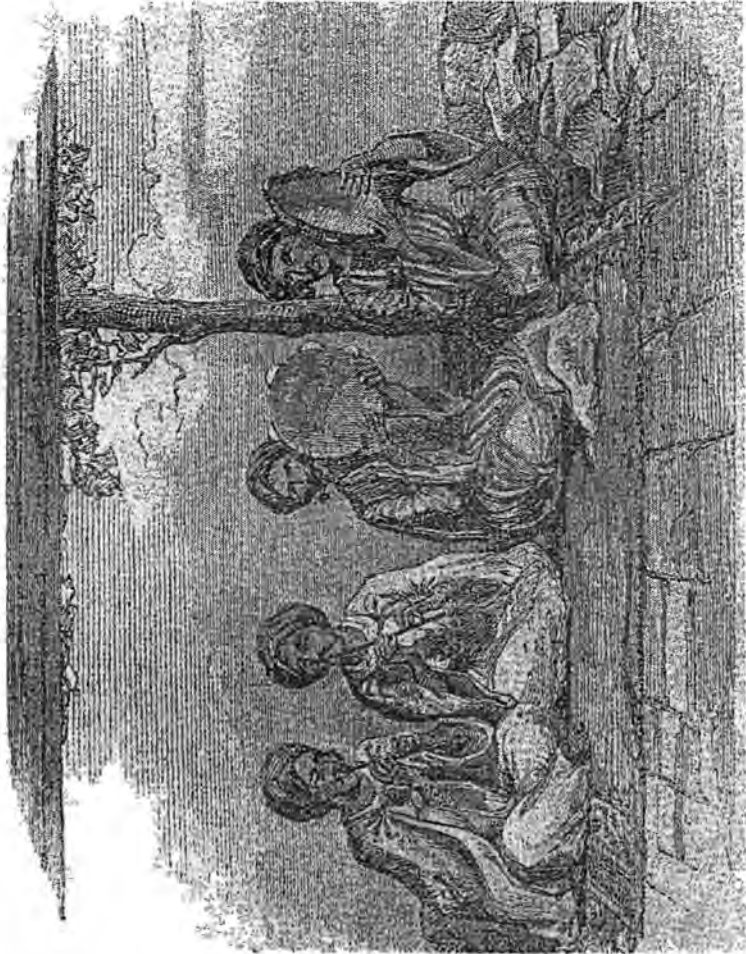

دوگلی شینخ گادی
اسمرچاوه: لاپارد، لا: ۱۸۰

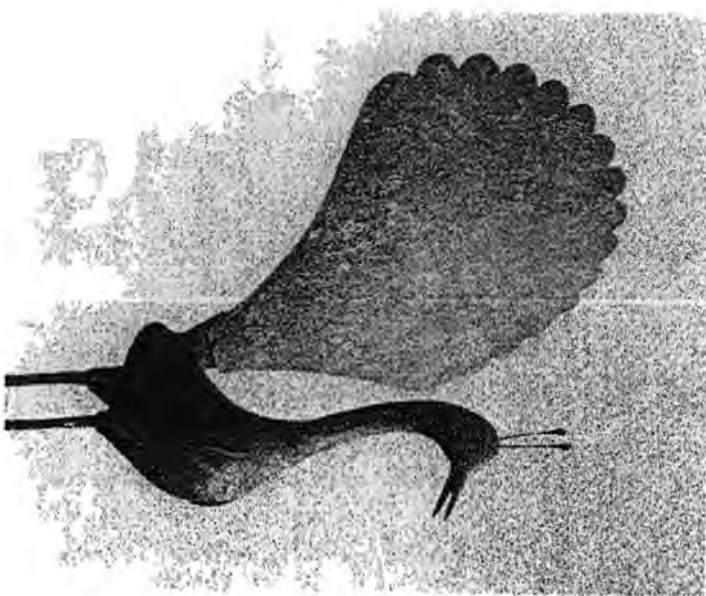
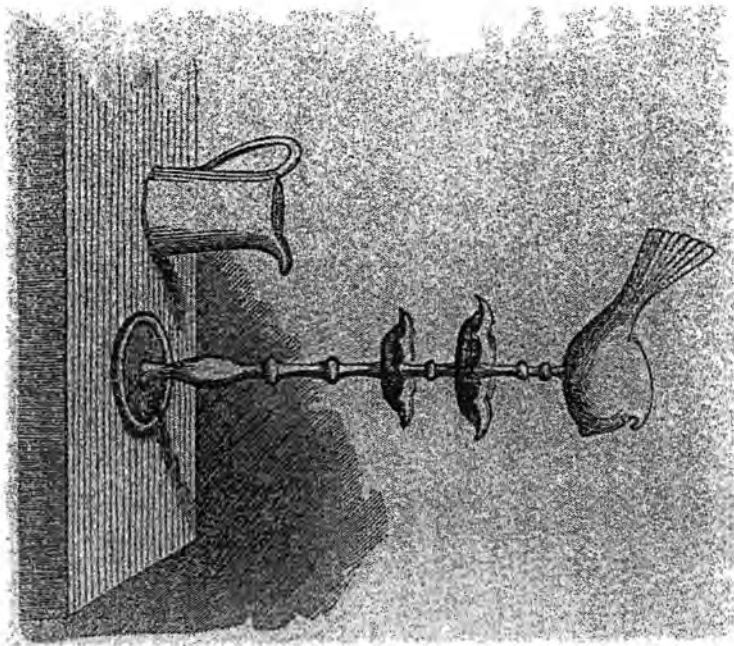
زنانی نیزیدی

۱ سهرچاوه: لاهارد، لا: ۱۴۱

18 Yezidi kawals, drawn by Henry Layard in 1849.

قه‌واله ئیزیدییه‌کان به پهره‌مووچه‌ی لایارد 1849
سهرچاوه: گیس‌ت

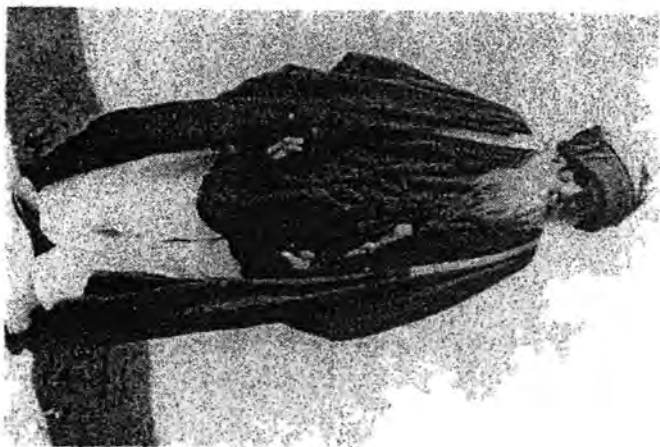

دوو سەنجالی ئېرىدىيەكن

سەرچاوه: كېست

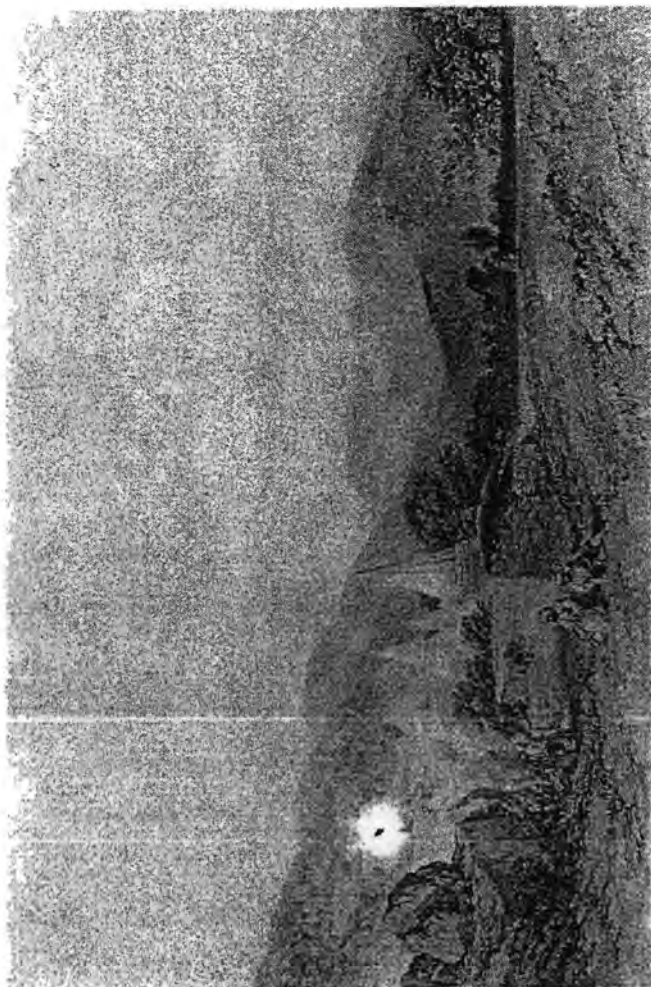
سعيد نمير بهك اسرچاوه: لالمزراوى

حەمەد شەنەرۆ (1890-1932)
اسراچاوه: گهست و گهلمهزای

رواينينگی گشتی په رستگه ټير پد پيه کان له لالښ سالی 1850
سهرچاوه: کيست

5 General view of the Yezidi Sanctuary at Lalish in 1850.

خۇتلانمادە كىردىن بۇ ئانغۇاردىكى ئېۋارە لاي سامۇكەكلەن

(سەرچاۋە: لېسكۇ)

ئىندىكىسى ناو و شوپنه كان*

ئىندىكىسى ناو

(۵)

ئاھاب: ۹۴-۹۵

ئاگرىنكااليوس: ۹۵

ئىستانس ماري كرمەلى: ۶، ۸، ۳۰، ۳۱، ۳۹، ۶۵ (پ)

ئەنفەر: ۸۹

ئەبتاوس: ۷۳

ئەوليا چەلەبى: ۱۶

ئەھلى ھەق: ۲۰-۲۲

ئىسماعىل بەگ: ۲۰۷-۲۰۸

ئىفانۇۋ: ۲۲

* لەم ئىندىكىسەدا ھەموو ناوھ زۇر دووبارە بووھكانى وەك : ئىزىدى، ئىزىدىيەكان، ئىزىدىياتى نەخراونەتە ناو ئەم ئىندىكىسەوھ.

** ھەموو ناوى ئەو كەس و شوپنەنى لە بىبلىوگرافىادا ھاتتوون، نەخراونەتە ناو ئەم ئىندىكىسەوھ.

*** (پ)... : واتە ئەم ناوھ لە پەراۋىزى ئەم لاپەرەيەدا ھاتووه.

ئانىسۇرس: ۲۵

ئوقۇلچۇسكى: ۲۳

ئەلفىنۇز (مىيۇنىي): ۲۷

ئاندروز (مىيۇنىي): ۲۷

ئو.ھ. پارى: ۲۸

ئى.گ. بىرۇون: ۲۸

ئەنزىۋر: ۲۳

(پ)

بەدرخان پاشا (بەگ): ۱۷

بادجەر: ۲۵، ۲۷ (پ)

بابىئالى: ۱۸

(پ)

پ.لانزا (دۇمىنيك): ۲۳

پلانئۇل "۱۵"

پاشاى كۆرە: ۱۸

(ت)

تەزكەرەى ئەعلا: ۲۱

(ج)

جەلادەت ئالى بەدرخان: ۸

جىلوھ: ۶، ۱۴، ۲۷ (پ)، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۳، ۳۵، ۴۹، ۵۲، ۵۶، ۶۴، ۷۱،

۱۸۷، ۷۸، ۷۳

جیرمیا شامیر: ۲۷، ۳۱

جویرایل: ۲۱، ۹۰، ۹۲

جاره‌للا ئەلعیسا: ۲۱۶

(ح)

حوسین (میری شیخان): ۱۷۳

هەلوانی: ۱۲

هەبیب: ۲۰، ۴۴، ۵۵-۵۷

هەمۆ: ۲۱، ۶۴

حاجی کوپی ئەحمەد ئەلماتۆ: ۲۰۹

هەمۆ شیرو (سەرۆکھۆزی ئینزیدییه‌کان): ۲۰۹، ۲۱۱، ۲۱۶، ۲۲۱

(خ)

خاستە (خاسە): ۹۳

(د)

داود الصایغ: ۲۹

دەردایل: ۸۹

(ر)

رەشاد میران: ۳۳-۳۴

رۆژەر لیسکۆ: ۱۲، ۱۹

رەشید پاشا: ۹۶

(ژ)

ژان پاتیست شابۆ: ۲۸

ژورنال ئازیه‌تیک: ۲۶

(س)

سه‌عید به‌گ: ۲۰۸، ۲۲۴-۲۲۵

سه‌هره‌وه‌ردی: ۱۳

سولتان عه‌بدولعه‌زیز: ۷

ساشوو: ۸

سلیمان پاشا (والی به‌غدا) ۱۷

سیوفی (جینگری کونسلی فرهنسا-موسل): ۲۶

(ش)

شاکر فه‌تاح: ۳۳

شاپوری یه‌که‌م: ۱۱، ۹۲

شینخ نادى: ۱۲، ۱۳، ۲۵، ۲۹، ۳۳، ۹۱، ۱۷۲

شینخ حه‌سه‌ن: ۱۳، ۳۳

شینخ عه‌بدولقادر گه‌یلانی: ۱۳

شینخ یوسف: ۱۸

شینخ ناسر: ۲۷ (پ)

شینخ عه‌بدولآره‌بته‌کی: ۳۴، ۳۵ (پ)

شینخ فه‌خره‌ددین: ۳۵

شه‌ممه‌ر (هۆن): ۲۱۸

شینخ شه‌مه‌سه‌ددین: ۸۹

شینخ نه‌بوویه‌کر: ۸۹

شینخ ناسر (شینخی ناوچه‌ی شینخان) ۱۷۳

شینخ داود: ۲۱۴

شینخ خه‌له‌ف: ۲۱۴

(ص)

صديق دەملوجى: ۳۲

(ع)

عيزرايل: ۲۱، ۸۹

عەبدۇرپەھمان پاشا: ۱۷

عومەر پاشا (كۆلۈنىل): ۱۹

عيسا جۇزىف (دكتور): ۲۹

عەبباس ئەلەمزاوى: ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵ (پ)

عەبدولرەزاق ئەلخەسەنى: ۳۲

عەجىل ياومر: ۲۱۷-۲۱۸

عيسا-مەسىح: ۴۵

عيسا: ۴۷، ۹۴

عەزىز قەس يوسىف: ۶۱، ۶۲ (پ)

(ف)

ف. فۇرير: ۲۴

فۇرلانى گىسيپ: ۳۲

فتح الله عبود: ۹۶-۹۷

(ق)

قرم (جەنگى): ۲۴

(ك)

كامپانىل: ۲۴

كوردۆيف: ۲۲

كارتسوۋ: ۲۷

كامبیز:

(گ)

گيست: ۱۴

گارزۇنى: ۲۲

(ل)

لايارد: ۲۷، ۲۵

ليۇن كراژوسكى (جیگری كونسلى فرەنسا-موسل): ۳۰

ليچمان: ۲۰۷

لويى ماسينۇن: ۶۵

(م)

ماكسيميليان بيتنەر (پرؤفيسور): ۸، ۶۷ (پ)

مەسحەفا پەش: ۶، ۲۰-۲۲، ۲۵، ۲۷-۲۸، ۳۰-۳۱، ۳۳، ۳۴، ۴۹، ۵۶،

۱۸۷، ۸۷، ۶۴

موحەمەد تاهير بەگ (رۇنرال): ۷

ميشيل شوفالى: ۱۲

ميتود (هۇن): ۲۱۶

مەليك تاوس: ۲۲، ۷۳، ۸۹، ۹۱، ۹۲، ۹۵

ميشيل فيبر: ۲۳

مینگنە: ۲۱-۲۲

میان خاتوون: ۲۰۸ (پ)

مسیح: ۴۷

(ن)

ن. مار (ئەكادیمی): ۱۲

ناجی تاهیر بەگ شەوكت: ۲۱۴

نەبوخوز نەسر: ۹۵

ناسرەددین (شامایل): ۸۹

نورایل (فخرالدین): ۸۹-۹۲

نەسرۆخ: ۹۲

(ھ)

ھینتری کارمین (پروفیسور) : ۱۵

(ی)

یەزیدی کوپی موعاویە: ۱۵

یەزیدی یەكەم: ۲۳

یۆ. س. کارتسۆۆ: ۲۷

ئەندىكىسى شوئىن

(۵)

ئازەربايجان: ۱۲

ئەدىيىن: ۳۱

ئەمىرىكا: ۲۹ (پ)

ئەلقوش: ۳۱ ، ۴۴

ئەرمەنىستان: ۳۴

ئەستەموول: ۷

ئەندىوار: ۲۰۹ ، ۲۱۰

ئىران: ۹۵

(ب)

بەغدا: ۳۴ ، ۵۷ ، ۶۶ ، ۲۰۷ ، ۲۱۲

بەرلین: ۸

بۆھتان (بۆتان): ۱۲ ، ۱۷

بەعلەبەگ: ۱۳

بۆلۇنيا: ۳۲

بەيروت: ۴۸

بۆزى: ۴۴

(پ)

پارىس: ۷-۸ ، ۲۳ (پ)، ۲۸

(ج)

جەزیرە: ۱۷، ۲۲۲

(ح)

حەلەب: ۶۲

(خ)

خۆی: ۱۲

(د)

دەچڵە: ۱۲، ۵۱

دیزوور: ۶۳

دیمیر قاپو: ۲۱۰، ۲۱۹

(ر)

رەوسیا: ۲۴

پرەن: ۶۳

(س)

سووریا: ۹۱، ۲۰۹، ۲۲۳

(ش)

شیراز: ۲۲

شام: ۸

شەنگال: ۱۲، ۱۷، ۱۹، ۲۴، ۳۰، ۴۹، ۶۲، ۶۳، ۲۰۷، ۲۰۹، ۲۱۱-۲۱۲،

۲۱۳، ۲۱۶، ۲۱۸-۲۱۹، ۲۲۳-۲۲۴

(ع)

عمكاوہ: ۳۱

عەين سوڧنى: ۲۲۵

(ف)

ڧورات: ۵۱

(ق)

قەققان: ۳۴

قودس: ۹۱

(ڧ)

ڧيەننا: ۶، ۳۹

(ك)

كۆشكى ڧانسىن: ۸

كۆلۆمبىيا (زانكۇ): ۲۹(پ)

كۆنستانتېنۆيل: ۱۸، ۹۵

(ل)

لەندەن: ۷
لویسان: ۱۲
لانش: ۳۰ ، ۹۱

(م)

ماردین: ۲۸
موسل: ۲۳، ۱۹، ۷، ۲۸-۲۹ ، ۶۱-۶۳ ، ۲۰۷ ، ۲۱۷ ، ۲۱۹ ، ۲۲۵
میلانۆ: ۲۳

(ن)

نەمسا: ۶ ، ۲۹

(و)

وان (گۆلی): ۱۲

(ه)

هەکاری (چپایه کانی): ۱۳

پۆست

لایه	بابەت
۵.....	۱- پێشهکی وەرگێڕم.....
۱۱.....	۲- کورته باسیکی ئێزیدی ناسی.....
۳۹.....	۳- بەگەم بەش: دۆزینە وەیکی تازە ی دوو کتیی پیرۆزی ئێزیدیەکان.....
۷۱.....	۴- کتیی بەگەم: جیلوه.....
۷۹.....	۵- نیکستی کتیی جیلوه بە ئەلفبێی تایبەتی کوردی.....
۸۷.....	۶- کتیی دووم: مەسحەفا رەش.....
۹۹.....	۷- نیکستی کتیی مەسحەفا رەش بە ئەلفبێی تایبەتی کوردی.....
۱۱۳.....	۸- دووم بەش: بیلیۆگرافیای ئێزیدیالی.....
۱۶۷.....	۹- پاشکۆ بەکان.....
۱۶۹.....	۱۰- پاشکۆ بەگەم: سکالانامە ی پیاوماقوالالی ئێزیدی بۆ دەسەڵاتکارانی عوسمانی.....
۱۷۷.....	۱۱- پاشکۆ دووم: نوێزی ئێزیدیەکان.....
۱۸۷.....	۱۲- پاشکۆ سێیم: وەرگێراوی عەرەبی و کوردیی کتیی جیلوه و مەسحەفا رەش.....
۱۹۳-۱۹۱۹.....	۱۳- پاشکۆ چوارەم: ئێزیدیەکان لە بەلگەنامەکانی وەزارەتی جەنگیی فرانسادا.....
۲۰۵.....	
۲۲۷.....	۱۴- کۆبی ئۆریژینالی بەلگەنامە فرانسییەکان.....
۲۳۹.....	۱۵- سێیم بەش: نەخشە، ئەلبوم و ئیندیکس.....
۲۵۲.....	۱۶- ئیندیکسی ناو و شوێنەکان.....

بهره‌مهمه‌کانی دیکھی وهرگیر:

- 1- کوردستان و کتشی سنوری موسانی-لاری 1639 1847 ، بهرگی به‌کم، دمزگای چاپ و بلوگرده‌وهی موگریانی، کوردستان، 2000.
- 2- راپهرینی کورده مملوه‌وه‌کانی لاریسیم 1991-1921 ، وهرگیران له فرانسیه‌وه، بنکی هافیبون، نلمانیا، 2002، چاپی هوروم، سلیمانی 2006.
- 3- ژان- پؤل سارتر، منشه‌کان (شاتنامه). وهرگیران له فرانسیه‌وه، دمزگای چاپ و بلوگرده‌وهی نارسی، کوردستان، 2002.
- 4- شۆرشی شیخ هوبیدولای نهری له بهلگه‌نامه‌کانی فرانسییدا 1879-1882، بهرگی به‌کم، وهرگیران له فرانسیه‌وه، کوردستان، 2004،
- 5- کوردستان له بهلگه‌نامه‌کانی کونسل فرانسی له بهلگه سالی 1919. (بهرگی به‌کم) وهرگیران له فرانسیه‌وه، کوردستان، 2004
- 6- بازیل نیگتین و کوردناسی (بهرگی به‌کم) ، وهرگیران له فرانسیه‌وه، سلیمانی 2004.
- 7- گیلان، کورده‌کانی تیران و هیرشی موسانی، وهرگیرانی له فرانسیه‌وه، سلیمانی 2004.
- 8- گ.س.پ. فریمان گرینیفیل، رۆژ ژمیره‌کانی کۆچی و زایینی، وهرگیران له فرانسیه‌وه، کوردستان 2004
- 9- ه. ناچهریان، ف. مینۆرسکی و دسه‌حمده موگری ؛ چهند باسیک هه‌باردهی نهملی ههق، وهرگیران له فرانسیه‌وه، کوردستان. 2005
- 10- ؛ نالیگساندمر خۆدزگنۆ، چهند لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی فیلۆلۆژی هه‌باردهی زمانی کوردی (دیالیکتی سلیمانی) وهرگیران له فرانسیه‌وه، کوردستان، 2005

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

Collections bibliothèque kurdologie

(4)

Les Livres sacrés des Yézidis

suivi de **Bibliographie yézidisme**

Traduit du français en kurde,
annoté et introduction

par

Najat ABDULLA

Kurdistan-2006